



MODERNE KLIMASTYRING

Et governmentalt studie

Andreas Smith Jørgensen
Studienummer 91962

Kandidatspeciale i Politisk Kommunikation og Ledelse
Copenhagen Business School
Vejleder: Anders Sevelsted
Antal tegn: 176.913 svarende til 77,8 normalsider

Afleveret d. 28. juli 2020

ABSTRACT

This master thesis is a governmentality study of modern climate governance in Denmark. It sets out to explore climate strategies by public and private actors following what was dubbed the climate general election in Denmark in June 2019, with the purpose of identifying the rationales through which governance limits its capacity for intervention.

The analysis finds that four rationales characterise Danish modern climate governance. Firstly, the climate crisis is reconceptualised as an opportunity for growth and interventions are reduced to initiatives, which operate within boundaries dictated by ideas of growth and competition. Thus, climate governance is concerned primarily with the creation of surplus (greener) markets, products and services and paradoxically becomes a way in which industries of growth are created and sustained. Secondly, the responsibility for climate governance is distributed widely to different societal actors, who are perceived to be more capable than the state of governing within certain domains. This functions to attribute the main responsibility for delivering climate solutions to the market and to individual consumers, who are subjectivised as responsible and empowered to drive the green transition - a privatization of responsibility, which reduces the capacity of subjects to reflect upon and create room for collective (climate)action. Thirdly, the climate crisis is demoralised as it is constructed as an administrative and scientific issue, which can be solved through effectivization and technological development. The development of climate policies is anchored in scientific bodies, individuals are governed to understand climate engagement as linked to consumption, and policy proposals and the political debate avoids criticism of existing practices, systems and modes of government. In combination, these factors blur the linkage between the climate crisis and existing power relations and reduce the need to develop visions for a different society. Fourthly, the climate crisis is reduced to being primarily a crisis of pollution and the imperative of growth and governance techniques such as climate compensation render possible that individuals, organisations and the government can lift their responsibility, while our lives and society as we know it prevail.

With these rationalities identified and exposed, the paper moves on to discuss how they are challenged by the state governance of the COVID-19 pandemic. This is the case in the extent to which the COVID-19 pandemic proves that state intervention into the market and into the rights and privileges of citizens are possible and that the legitimacy of such governing can be built upon a moral, rather than economic, foundation. The thesis argues that the discrepancy between the logic of the two crises could potentially serve to expand the collective understanding of the function and capacity of the state and of the legitimate ramifications of crisis governance.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. INDLEDNING.....	1
1.1. PROBLEMFORMULERING.....	2
1.2. STATE OF THE ART.....	3
2. ANALYSESTRATEGI	5
2.1. VIDENSKABSTEORETISK AFSÆT	5
2.2. GOVERNMENTALITETSSTUDIER.....	8
2.2.1. GOVERNMENTALITETSBEGREBET.....	8
2.2.2. KARAKTERISTIKA FOR ANALYSEN	10
2.2.2.1. EN SÆRLIG FORSTÅELSE AF STYRING OG MAGTENS UDSPRING	10
2.2.2.2. EN ANALYSE AF STYRINGENS AKTIVE SIDE	11
2.2.2.3. DET GENEALOGISKE PERSPEKTIV.....	12
2.2.2.4. EN SÆRLIG FORM FOR KRITIK.....	13
2.3. IAGTTAGELSESPUNKT OG EMPIRISK ARKIV.....	13
2.4. PRAKSISREGIME-ANALYSE	15
2.5. LÆSEVEJLEDNING	16
3. ANALYSE	18
3.1. PRAKSISREGIMETS SYNLIGHEDSFELTER.....	18
3.1.1. SYNLIGHEDSFELTER HOS REGERINGEN	18
3.1.2. STYRINGSKATEGORIER	21
3.1.3. KLIMALOVEN	24
3.1.4. EN FORURENINGSPROBLEMATIK	26
3.1.5. EU OG PARIS-AFTALEN	30
3.1.6. OPSUMMERING: PRAKSISREGIMETS SYNLIGHEDSFELTER.....	31
3.2. PRAKSISREGIMETS VIDENSFORMER	32
3.2.1. VÆKST-IMPERATIVET	33
3.2.2. TEKNO-OPTIMISME	37
3.2.3. OPSUMMERING: PRAKSISREGIMETS VIDENSFORMER	39
3.3. PRAKSISREGIMETS TEKNOLOGIER OG SUBJEKTER.....	40
3.3.1. STYRINGSTEKNOLOGIER OG MARKEDET	41
3.3.2. AFGIFTSSTYRING.....	42
3.3.3. FORBRUGSPOLITISK STYRING	46
3.3.4. OPSUMMERING: PRAKSISREGIMETS TEKNOLOGIER OG SUBJEKTER.....	51
3.4. DEN MODERNE KLIMASTYRINGS RATIONALITETER	53
3.4.1. MOD EN MÆGTIGERE STYRING.....	54
4. DISKUSSION	57
4.1. EN INTERVENTION I INDIVIDETS RETTIGHEDER OG PRIVILEGIER.....	57
4.2. EN MORALSK FUNDERET STYRING	60
4.3. ET NATURLIGT OG AUTONOMT DOMÆNE?.....	63
4.4. EN VEJ FREM.....	65
5. KONKLUSION.....	67
6. REFERENCER.....	69

1. INDLEDNING

D. 25. juni 2019 præsenterede Danmarks nye socialdemokratiske regering et forståelsespapir, som udlagde rammerne for den politik, regeringen og dets støttepartier agtede at føre. Efter hvad der var blevet døbt et klimavalg, kunne der heri anes kontinuere af fremtidens klimapolitik. Regeringen ønskede at implementere en 70% reduktion af Danmarks CO₂-udslip inden 2030, stoppe salget af nye benzin og dieslbiler i 2030, omlægge landbrugsstøtten og udvikle en klimalov med dertilhørende klimahandlingsplan til præsentation inden for det første år af den nye regerings levetid (Korsgaard & Thomsen, 2019). For mange observatører var forståelsespapiret historisk ambitiøst og et udtryk for et nybrud inden for dansk klimapolitik (Christensen, 2019; Skjolden, 2019). For andre var det utilstrækkeligt i lyset af den opgave, der lå foran os (Bech, 2019; Nordqvist, 2019). Danskeres forbrug af ressourcer var i 2019 mere end fire gange større end hvad kloden genskabte for året, og jorden var på vej mod en global opvarmning på mellem tre og fem grader (Hannestad, 2019; Nyvold, 2018; Ritzau, 2019a). Forskellige offentlige og private analyse- og konsulenthuse havde forsøgt at estimere, hvad der skulle til, hvis Danmark skulle leve op til de danske og internationale målsætninger om at begrænse den globale opvarmning til mellem halvanden og to grader (Svansø & Holm, 2020). Det blev vurderet, at der skulle køre et sted mellem 1,3 og 1,5 millioner elbiler på de danske veje i 2030 forsynet af ladestandere hos 1,2 millioner villaejere. Havvind og solenergi skulle henholdsvis seks- og tolvdobles hvilket betød, at der skulle opstilles 110 km² solceller, svarende til størrelsen af Samsø, samtidig med at der skulle opstilles mere end 20 nye Horns Rev 3-vindmølleparker (Svansø & Holm, 2020). Industrien, transportsektoren og landbruget skulle kanalisere midler mod langsigtede grønne investeringer og acceptere grundlæggende forandringer i produktionsmåder. Individet skulle indstille sig på forandring og på at fremtidens privilegier ville være anderledes end nutidens.

Spørgsmålet var, hvordan disse udviklinger kunne muliggøres. Hvordan styringen skulle se ud, og hvorfra den skulle komme. Med tiltrædelsen af den nye regering, blev vi lovet forandring gennem udtalelser som at klimaet skulle sættes øverst på dagsordenen (Jensen, 2019) og at Danmark skulle tilbage i den grønne førertrøje (Frederiksen m.fl., 2019). Alligevel bød det første år af Socialdemokratiets regeringsperiode på bemærkelsesværdigt få klimapolitiske tiltag. Hvordan gik man fra at iagttage klimakrisen som den største eksistentielle trussel for menneskeheden til på seks måneder at iværksætte ét klimapolitisk tiltag - at øge afgiften på engangsplastik (Lassen, 2019)? Et år efter folketingsvalget i 2019 indeholdt listen over statslige klimapolitiske initiativer yderligere en fremtidig etablering af en klimafond, udtag af klimaskadelig landbrugsjord, planer om energiøer, en række erhvervspartnerskaber, samt en klimalov, som dannede ramme for fremtidens klimahandling.

Sammenlagt var der indgået aftaler om reduktion af drivhusgasser svarende til 4 millioner ton i 2030 – en femtedel af hvad der skulle til for at leve op til regeringens egne målsætninger (Øyen, 2020). Hvis tiltagene repræsenterede det statslige aspekt af et skifte i dansk klimapolitik, trængte et andet spørgsmål sig da på: Hvad karakteriserede denne styring?

Dette speciale er et governmentalitetsstudie¹ af moderne klimastyring i Danmark, som søger at bidrage til vores forståelse af ovenstående spørgsmål ved at undersøge klimastrategier fra staten, private virksomheder og fra civilsamfundet fra folketingsvalget i juni 2019 og til juni 2020. Specialet drives frem af en interesse for afstanden mellem den handling, som klimavidenskaben pointerer, er nødvendig for at mitigere klimakrisen, og den politiske handling der er at finde i Danmark – selv efter et klimavalg. Derfor søger analysen at fremvise, hvordan klimastrategierne reducerer klimakrisen til styring inden for enkelte rum, hvor der yderligere må styres efter en række herskende principper. Hvordan klimastyringen indskrænker sig selv fra at konstatere en eksistentiel trussel mod det danske samfund og til at udvikle og implementere specifikke, singulære klimainitiativer. Dette fører til specialets problemformulering:

Hvordan begrænser moderne klimastyring sin kapacitet og hvilke rationaliteter kan herigennem udledes som særlige karakteristika for den moderne klimastyring?

Specialet baseres på Mitchell Deans praksisregime-analyse, som er en operationalisering af flere af Michel Foucaults analysebegreber. Grundet applikationen af denne analysemåde på genstandsfeltet, undersøges klimastrategierne gennem fire dimensioner: klimastrategiernes synlighedsfelter, vidensformer, teknologier og subjekter. Analysen foretager hermed en diagnosticering af den politiske virkelighed i Danmark efter folketingsvalget i juni 2019. På baggrund heraf identificeres en række rationaliteter, hvorigennem den moderne klimastyings kapacitet indskrænkes: en række karakteristika for moderne klimastyring. I specialets diskussionsafsnit, vil jeg diskutere, hvordan disse rationaliteter udfordres af styringen for at mitigere COVID-19-pandemien, samt hvilket mulighedsrum der herigennem åbnes for den fremtidige danske klimahandling.

Med ovenstående tilgang og genstandsfelt, placerer specialet sig i forlængelse af forskningsbidrag, som forholder sig til klimakrisen fra et styringsperspektiv. Det følgende afsnit vil give en indføring hertil med henblik på at placere specialet inden for det sociologiske felt for moderne styringsanalyser.

¹ Begrebet defineres under afsnit 2.2 og 2.3.

1.2. STATE OF THE ART

Klimapolitisk styring er blevet analyseret fra mange forskellige perspektiver og med mange forskellige genstandsfelter i Danmark. Fokus har eksempelvis været på institutionernes (Scavenius 2016, 2017), civil og samfundsaktørers (Hoff 2017; Hoff m.fl., 2019; Christensen & Gravgaard, 2020), og kommunernes rolle i den grønne omstilling (Hoff & Strobel, 2013). Andre har fokuseret på klimakrisen og individuel moral (Scavenius 2017, 2018a, 2018b) eller analyseret klimastyring fra forskellige klimaøkonomiske perspektiver (Sørensen, 2019, Sørensen m.fl. 2019; Hansen m.fl., 2018, 2019). Om end der er bedrevet flere governmentalitetsstudier i Danmark, begrænses de, som beskæftiger sig med styring inden for klimafeltet, til en række kandidatspecialer (Bastian & Jørgensen, 2009; Lund, 2013; Mallings & Sørensen, 2019). Der er i en dansk kontekst derimod lavet governmentalitetsstudier over en række domæner, hvoraf nogle af de mest fremtrædende omfatter den danske socialhygiejne (Kristensen & Schmidt, 1986), kontrakten som styringsteknologi (Andersen, 2003), dansk kriminalitetspolitik (Borch, 2005) og socialarbejde (Villadsen, 2004).

Rettes blikket udenfor Danmarks grænser, kan der identificeres et stort og divergerende felt for governmentalitetsstudier inden for klimastyring – et felt der samlet, om end ikke klart defineret, betegnes *ecogovernmentality*² (*ecogovernmentality*, n.d.). Blandt de mere fremtrædende *ecogovernmentality*-studier, kan nævnes undersøgelser af ikke-statslige aktørers rolle i at udvikle og implementere klimastyring (Bulkeley & Shroeder, 2014; Obereke m.fl., 2009), fremkosten af klimastandarder og adfærdskodekser inden for forskellige sociale sfærer (Lovell & Liverman 2010; Lövbrand & Stripple 2011; Paterson & Stripple 2010), offentligt-private klimapartnerskaber (Bäckstrand, 2008) og af klima by-netværk (Betsill & Bulkeley, 2006). En lang række forskere har yderligere påvist, at mange af de dominerende tendenser og kendetegn for klimastyring i de vestlige samfund i dag må forstås som forankrede i neoliberalismen som det begrundende og dominerende tankesæt for de konkrete policy-tiltag og mere generelle diskursive ændringer (Elliot, 2016; MacNeil, 2017; Lohmann, 2011; Okereke, 2007). Forskere som Naomi Klein har derudover bedrevet en Foucault-inspireret genealogi over olievirksomheders indflydelse på amerikansk klimapolitik (2020), ligesom andre Foucault-inspirerede analytikere er blevet anlagt i alt fra analyser om EU's udenrigspolitiske klimapolitik (Roeck & Derous, 2019) til statslige styringsteknologier inden for klimafeltet i England (Agrawal, 2005) til den voksende klima-afladsindustri (Bäckstrand & Lövbrand, 2006) til mediernes rolle i at formidle klimakrisen (Boykoff, 2011).

² Min oversættelse fra '*ecogovernmentality*' (*ecogovernmentality*, n.d.).

Dette speciale, med dets specifikke applikation af en governmentaltetsanalytik på dansk klimastyring, indskrives sig dermed i et større og emergerende felt for (eco)governmentaltetsstudier, der beskæftiger sig med klimastyring. Hvor dette felt er relativt etableret i andre lande, er det endnu stærkt begrænset, hvad der eksisterer af danske governmentaltetsanalyser, der søger at øge vores forståelse af, hvordan vi styrer og styres inden for klimafeltet i Danmark. Det er dette vidensrum, som specialet søger at bidrage til at udfylde.

Efter hermed at have placeret specialet indenfor det sociologiske felt for analyser af klimastyring, vil det følgende afsnit præsentere specialets analysestrategi.

2. ANALYSESTRATEGI

Formålet med dette kapitel er at redegøre for, hvordan specialet er opbygget og problemformuleringen søgt besvaret. Den analysestrategi, som heri fremføres, kan også betegnes som den måde, specialets blik er formet til at iagttage det moderne klimastyringsregime og med afsæt heri bedrive en analyse og fremvise valide konklusioner på specialets problemformulering.

Specialets analysestrategi består af fem dele med en række underafsnit. Første del udgør specialets videnskabsteoretiske udgangspunkt. Her vil jeg lave en introduktion til Foucaults særlige måde at bedrive analyse på med henblik på at redegøre for specialets videnskabsteoretiske afsæt og dets implikationer for specialet. I analysestrategiens anden del vil jeg gennemgå Foucaults governmentalitysbegreb og fremvise en række karakteristika ved governmentalitystudier, som har særlige implikationer for specialet. Formålet er at synliggøre de overvejelser, som ligger til grund for specialets konstruktion af iagttagelsespunkt og empirisk arkiv, samt redegøre for de fravalg, som herigennem kommer til udtryk. På baggrund af disse overvejelser, præsenterer analysestrategiens tredje del analysens iagttagelsespunkt og det empiriske arkiv. Analysestrategiens fjerde del indskrænker blikket til specialets brug af Mitchell Deans' praksisregime-analyse. Endeligt, og som sidste afsnit, præsenterer analysestrategiens femte del en læsevejledning for analysen.

2.1. VIDENSKABSTEORETISK AFSÆT

Specialet er et Foucault-baseret governmentalitystudie af moderne klimastyring i Danmark. Derfor vil jeg i dette afsnit fremvise centrale karakteristika for Foucaults særlige måde at bedrive analyse på. Formålet er, med afsæt heri, at redegøre for specialets videnskabsteoretiske afsæt, samt fremvise hvilke implikationer dette har for specialets vidensproduktion, for analytikerens rolle og for konklusionens validitet.

Foucaults forfatterskab omfatter en lang række værker, hvoriblandt visse træder frem som centrale. I *Galskabens Historie* (1976) analyserede han samfundets behandling af sindssyge, *Overvågning og Straf* (1975) beskæftigede sig med udviklingen af fængselsvæsenet, *Ordene og Tingene* (1966) drejede sig om videnskaberne, *Klinikkens Fødsel* (1963) omhandlede hospitalsvæsenets og medicinens udvikling, og *Seksualitetens Historie* (1976) undersøgte seksualitetsbegrebets historiske fremkomst. Et centralt træk ved disse værker var Foucaults interesse for at undersøge, hvordan samfundets syn på noget, i særdeleshed udstødte grupper og samfundets behandling af disse, var et resultat af en

bestemt problematisering (Jensen 2005: 21). Hans antagelse var at en bestemt måde at problematisere et begreb på affødte et bestemt mulighedsrum for bestemte løsninger:

It is a question of a movement of critical analysis in which one tries to see how the different solutions to a problem have been constructed (...) The problematization develops the conditions in which possible responses can be given; it defines the elements that will constitute what the different solutions attempt to respond to. (Foucault, 1989, citeret i Borch, 2004: 7)

Foucaults forfatterskab kan dermed anskues som en filosofi om problemer og om de dispositionelle løsninger, der knyttede sig til problemerne (Jensen 2005: 20). Forholdet mellem et problem og dets løsning skulle forstås dynamisk. En bestemt problematisering skabte et bestemt løsningsrum, men samtidig indvirkede de skitserede løsninger på problematiseringen.

Foucault sigtede igennem sådanne problemorienterede analyser at fratage en samtid dens selvfølgeligheder og fremvise den kontingente karakter bag en given sandhed. Det dominerende spørgsmål var, "in what is given to us as universal, necessary, obligatory, what place is occupied by whatever is singular, contingent, and the product of arbitrary constraints?" (Foucault, 1984: 26). Målet var at deontologisere. Ved at "afklæde" en selvfølgelighed og fremvise den kontingente karakter bag "... at bringe den gældende sandhed på usikker grund (...) For at nye sandheder kan etablere sig." (Jensen 2005: 25). Dette epistemologiske udgangspunkt afspejler en tilgang til verden, hvor erkendelse og viden er ikke en direkte afspejling af virkeligheden, men en fortolkning af denne. I og med at individer, organisationer eller systemer kigger på deres omverden i bestemte perspektiver, træder verden frem på bestemte måder. Det handler derfor om at observere, hvordan verden bliver til. Som konsekvens er specialets analysestrategi ikke metoderegler. Det er en strategi for, hvordan jeg konstruerer andres iagttagelser som objekt for egne iagttagelser med henblik på at beskrive, hvorfra de beskriver. Analysestrategien søger dermed at besvare, "hvordan iagttager vi og gør det sociales emergens synlig? Og hvilke blinde pletter foranlediger de forskellige strategier for iagttagelse (Esmark m.fl., 2005: 7)?" Denne forskydning fra ontologisk til epistemologisk orienteret videnskab kan skematisk opstilles som følger:

METODE	ANALYSESTRATEGI
Iagttagelser af et objekt.	Iagttagelser af iagttagelser som iagttagelser.
Det handler om at producere sand viden om en given genstand.	Det handler om at problematisere selvfølgeligheder, om at deontologisere.
Spørgsmålet er hvilke procedureregler, der skal anvendes for frembringelse af videnskabelig erkendelse.	Spørgsmålet er, ved hjælp af hvilken analysestrategi jeg kan opnå erkendelse, der er kritisk anerkendes end den allerede givne meningsfuldhed.

Andersen, 1999: 15

Denne epistemologiske tilgang betyder at 'virkeligheden' i specialet ikke tilskrives bestemt indhold på forhånd, og at specialet ikke indtager nogen ontologisk privilegeret position uden for feltet for derfra at producere sand viden om klimakrisen og dets løsningsmodeller. Spørgsmålet der stilles til empirien, bliver *hvordan*, fremfor *hvad*. Hensigten er at fremvise den kontingente essens bag de enkelte meningstilskrivelser. Denne forskydning rummer både en afvisning af enhver a prior forståelse af magts distribution og lokation, men også en interesse i de konkrete praksisser, rationaliteter og identiteter hvormed og hvorigennem styring opererer (Strippel, 2013: 35). Ydermere følger det, at jeg præger og former virkeligheden, idet jeg erkender den. Det betyder at empirien ikke antager en færdig form, der blot skal afdækkes. Empirien formes af erkendelsen og skabes i netop specialets kontekst. Med dette menes, at jeg gennem udvælgelsen og læsningen af empirien ser bestemte betydninger og en bestemt virkelighed. Skønt mine analyser og konklusioner således er præget af kontingens, er de ikke arbitrære. Andre kunne givet vis have set andre nuancer i det empiriske materiale, men iagttagelserne i dette speciale er hverken subjektive eller vilkårlige. De er problemorienterede og belyser de tendenser, som de analysestrategiske spørgsmål viser, er gennemgående i empirien. Jeg er, med andre ord, medskaber af analysen. Derfor må jeg søge at være transparent, hvad angår de overvejelser, som ligger til grund for konstruktionen af mit blik generelt samt for analysens empiriske arkiv specifikt³. Yderligere følger det af specialets videnskabsteoretiske afsæt, at det som analysen tilbyder, er ét perspektiv på magt og myndighedsudøvelse. Ved at anerkende analysens perspektivistiske karakter, anerkendes samtidig at analysen ikke kan holdes op imod nogen sandhed, hvorfor analysens værdi i stedet må vurderes ved at sammenligne de perspektiver og forklaringer, som den frembringer, med alternative analyser (Andersen, 1999).

³ Dette er formålet med afsnittet "Iagttagelsespunkt og konstruktion af arkiv".

Når jeg nu med afsæt i Foucaults særlige måde at bedrive en problemorienteret analyse på, har redegjort for specialets videnskabsteoretiske afsæt, samt dets implikationer for forholdet til vidensproduktion, analytikerens rolle og specialets validitet, vil jeg i det næstfølgende bevæge mig længere ind i Foucaults analytiske univers. Det er her, jeg henter de værktøjer, der gør mig i stand til at bedrive en analyse af moderne klimastyring og dermed besvare specialets problemformulering.

2.2. GOVERNMENTALITETSSTUDIER

Kasper Villadsen beskriver i *Governmentality – Magt og Styring i det Moderne Samfund*, hvordan praksisregime-analysen kan forstås som en operationalisering af governmentaltetsstudiernes centrale analyseredskaber (2006). Udgangspunktet er Michel Foucaults begreb om governmentaltet og den analytik, som en række af hans efterfølgere har udviklet på baggrund heraf. Governmentaltetsstudier betegner ”en særlig type magtanalyser, som er inspireret af den sene Foucault og hans bestemmelser af magtens former i det moderne samfund” (Dean, 2006: 11). Praksisregime-analysen er et eksempel på et sådan governmentaltetsstudie, hvilket vil sige at den er forankret i Foucaults governmentaltetsbegreb. Det følgende afsnit søger derfor at redegøre for dette polyvalente begreb. Dernæst vil jeg fremvise fire karakteristika for governmentaltetsstudier, som har særlige implikationer for analysen og dens konklusioner med henblik på at synliggøre de overvejelser, som ligger til grund for specialets blik på dansk klimastyring.

2.2.1. GOVERNMENTALITETSBEGREBET

Michel Foucault analyserer den moderne stats karakteristika og historiske fremkomst i de to forelæsningsrækker; *Sikkerhed, Territorium og Befolkning* og *Biopolitikens Fødsel* i henholdsvis 1978 og 1979 på Collège de France i Paris (Foucault, 2008; Foucault 2009). Foucault tilbyder her en omtænkning af styringsbegrebet og en række principper for analyser af moderne styring. Helt centralt i de to forelæsningsrækker er den historisk-filosofiske analyse af *the art of government*, hvor Foucault præsenterer *governmentaltet*⁴, som en neologisme for den styrings- og ledelsesrationalitet, der er gennemgående i de moderne vestlige samfund (Jensen, n.d). Governmentaltet er altså et forsøg på at specificere magtens væsen i det moderne samfund, og der kan hos Foucault fremanalyseres tre applikationer af begrebet.

⁴ Originalsproget er fransk. Min oversættelse af ”Gouvernementalité”.

For det første defineres governmentalitet som summen af institutioner, procedurer, analyser, kalkuler, taktikker og refleksioner, der tillader en specifik magtudøvelse, der har populationen som mål og den politiske økonomi som vidensform (Villadsen, 2006: 14). Der er tale om en styring, som opdager økonomien som en ny realitet, retter sig mod befolkningen (og ikke blot territoriet) som det nye afgørende styringsobjekt, og som har til mål at sikre befolkningens sundhed, velfærd, velstand og lykke. Med opdagelsen af økonomien som ny realitet, følger det yderligere at både det økonomiske og politiske domæne bliver et anliggende for statens styring (Villadsen, 2006: 14-15). Det er dermed ikke længere muligt at forstå økonomien, uden at den er koblet til politisk handlen, og statens økonomiske dispositioner må derfor anskues som specifikke måder at regere på.

For det andet defineres governmentalitet som den tendens som i den vestlige kultur skaber governmentalitetsstyreformene som dominerende i forhold til andre magtformer som suverænitet, disciplin mm. Denne governmentalitet har to niveauer: individets selvstyring, hvor den enkelte regerer sig selv for at sikre det mest gunstige liv, og en særlig statsstyring, der søger at styre ved at disponere frie individers handlinger. Disse to niveauer, at regere én selv og statens måde at regere individer på, er forbundne. God statslig styring skal sikre at individet er i stand til at opretholde sin egen velfærd, såvel som individets selvstyring sikrer at vedkommende bidrager til opretholdelsen af hele befolkningens velstand og velfærd (Villadsen, 2006: 14). Hvor dette perspektiv altså omhandler at en særlig måde at styre på opnår dominans, så følger det ikke at andre styreformer forsvinder. I stedet eksisterer governmentaliteter sideløbende, hvor den ene form i en specifik kontekst kan have en mere fremtrædende rolle end andre, hvad angår hvilken regeringskunst og praksis, som er dominerende (Villadsen, 2006: 18-19).

For det tredje defineres governmentalitet som resultatet af den forandringsproces i det 15. og 16. århundrede, som staten har undergået fra retsstaten i middelalderen til en governmentaliseret stat. Kasper Villadsen beskriver, hvordan statslig styring har bevæget sig fra en suveræn, repressiv magtudøvelse, som opkræver og virker gennem retten til at tage liv til en magtudøvelse, som taktisk søger at forme, stimulere og fremelske særlige egenskaber hos de styrede (Villadsen, 2006: 14). I den governmentaliserede stat, befinder de magtudøvende sig i lige så høj grad ude i samfundet som i toppen af statsapparatet. Det betyder at de institutioner og praksisser, som skaber styringens objekter og udvikler styringens teknikker, langt fra entydigt kan lokaliseres i statsapparatet (Villadsen, 2006: 14). Foucault tydeliggør hermed, at der sker et skift i statens rolle.

På grund af disse tre applikationer af governmentaltetsbegrebet, kan begrebet siges at indkapsle den brede diagnose af de vestlige samfunds styringsrationalitet og instrumenter, samt være et forsøg på at udskille de særlige mentaliteter, kundskaber og regimer, der har været forbundet med styring og administration siden det tidlige moderne Europa (Villadsen, 2006: 15). Dette er dermed udgangspunktet for governmentaltetsanalyser inklusiv dette speciale. Sådanne analyser er styringsanalyser: Specifikke forsøg på at udfolde, hvordan viden og magt forbindes på bestemte måder og med bestemte konsekvenser i det moderne samfund.

2.2.2. KARAKTERISTIKA FOR ANALYSEN

Det følgende afsnit vil fremvise fire traditionelt karakteristiske aspekter af governmentaltetsstudier, som har særlig betydning for specialet. Formålet er at synliggøre de overvejelser, der ligger til grund for specialets blik på dansk klimastyring. De fire karakteristika er, at governmentaltetsstudier a) opererer med en særlig forståelse af styring og af magtens udspring, b) studerer liberalismens aktive side, c) ofte anlægger et genealogisk perspektiv, og d) rejser en særlig form for kritik (Villadsen, 2006).

2.2.2.1. EN SÆRLIG FORSTÅELSE AF STYRING OG MAGTENS UDSPRING

Governmentaltetsstudier undersøger, hvordan styring optræder i et netværk af relationer, som går på tværs af klassiske skel mellem stat og civilsamfund, offentlig og privat (Dean, 2006: 66). Dette hænger sammen med governmentaltetsstudiers blik på styring, som kan hentes hos Foucault. Foucault opererer med et bredt styringsbegreb, som omfatter både styring af andre og individers selvstyring (Dean, 2006: 43). Dette perspektiv stiller sig i opposition til et blik, som anskuer styring som noget, der udgår fra staten dvs. fra en suveræn institution, som kræver monopol på voldsudøvelsen og brugen af magtmidler inden for territoriet. Et sådant blik på styring omfatter ofte "en søgen efter magtens udspring eller kilde, som antages at befinde sig i statsapparatet - et forsøg på at udpege, hvilke aktører der besidder magten, samt spørgsmålet om, hvorvidt denne magt er legitim eller ej" (Dean, 2006: 41). Governmentaltetsstudier bryder med disse karakteristiske temaer:

Government is any more or less calculated and rational activity, undertaken by a multiplicity of authorities and agencies, employing a variety of techniques and forms of knowledge, that seeks to shape conduct by working through our desires, aspirations, interests and beliefs, for definite but shifting ends and with a diverse set of relatively unpredictable consequences, effects and outcomes. (Dean, 2009: 18)

Dermed er styring en aktivitet, som udøves på utallige måder og i forlængelse heraf, eksisterer der en mangfoldighed af regeringsorganer og autoriteter, adfærdsaspekter, som skal styres, normer, som påberåbes, målsætninger, der forfølges og afledte effekter, resultater og konsekvenser (Dean, 2006). I forlængelse af denne forståelse af styring findes også governmentalitysstudiers blik på civilsamfundet. Civilsamfundet har traditionelt været tænkt som et særligt domæne, der er defineret ved de institutioner, der udgør forskellige typer af sociale grupperinger, såsom eksempelvis familier, frivillige foreninger og religiøse eller politiske organiseringer, der tjener som modvægt til centralmagtens udøvelse (Villadsen, 2010). I denne forståelse er udgangspunktet, at det er muligt gennem civilsamfundet at indfange det domæne af institutioner, der ligger uden for magtudøvelsens center - staten og centraladministrationen - og som kan tænkes som magtkritikkens base, som de positioner, hvor modmagt bliver artikulert (Villadsen, 2010). I dette speciale, som i andre governmentalitysstudier, nedbrydes denne opdeling. Med udgangspunkt i Foucaults tænkning er en analyse af stat og samfund som adskilte entiteter ikke mulig. Civilsamfundet udgør hos Foucault i stedet en diskursivt konstrueret styringskategori (Villadsen, 2010). Der findes ikke et rum uden for magten, og de moderne, sofistikerede magtformer får præg af netværkslignende strukturer, hvor ikke-statslige aktører bliver mere afgørende.

Denne forståelse af styring og civilsamfundet har to væsentlige analysestrategiske implikationer for dette speciale. Hvor styring hos Foucault også omfatter de praksisser, gennem hvilke vi søger at styre vores eget selv, vores karakter og vores personlighed, forholder dette speciale sig primært til praksisser, som er rettet mod at styre andres adfærd snarere end dem, som vi anvender for at styre vores eget. Det betyder at jeg, med denne analysestrategi, ikke har blik for på hvilke måder og i hvilket omfang at individer træder ind i de subjektpositioner, som klimastyringen producerer. Derudover undersøges styring i analysen, i tråd med blikket på styring og civilsamfundet, gennem en analyse af klimastrategier fra en bred palet af aktører, fra staten, det private og NGO'er.⁵

2.2.2.2. EN ANALYSE AF STYRINGENS AKTIVE SIDE

Governmentalitysstudier fremhæver ofte styringens aktive side ved at vise, hvordan moderne styring opererer med henvisning til at stimulere og realisere de styredes potentialer (Villadsen, 2006: 14). Styringsanalyser bør yderligere ikke blot fokusere på "the destructive moment of its roll-back (i.e.

⁵ Konstruktionen af dette iagttagelsespunkt og de kriterier, som ligger til grund for udvælgelsen af det empiriske arkiv, uddybes yderligere under afsnittet "iagttagelsespunkt og konstruktion af empirisk arkiv".

de-regulation); rather, it must also be analysed from the perspective of its roll-out, namely its constructive practice (i.e. re-regulation)” (Peck & Tickell, 2002, citeret i Leonardi, 2012: 176). Selvom dette speciale interesserer sig for styrings selvindskrænkning, for de forhold som begrænser styringens kapacitet, så vil jeg derfor ikke blot analysere de processer, hvorigennem styringen ’frisætter’ domæner (ud fra eksempelvis forestillinger om økonomien og markedets vilje, autonome individers frie valg mv.) og dermed afstår fra at intervenere. Analysen vil også beskæftige sig med styringens produktive og intervenserende aspekter. Eksempelvis den måde hvorpå der attribueres magt og kapacitet til domæner og aktører, hvorpå styringen søger at konstruere og tilrettelægge nye markeder, samt de konsekvenser, det har, når vi styrer, som vi gør.

2.2.2.3. DET GENEALOGISKE PERSPEKTIV

Et tredje karakteristikum for governmentalitysstudier er at de ofte anlægger et genealogisk⁶ perspektiv for herigennem at søge at fremvise de historisk specifikke processer, som har ført til nutidens styringsprogrammer. Dette speciale afviger her fra andre governmentalitysstudier, eftersom der ikke anlægges et traditionelt genealogisk perspektiv på genstandsfeltet. Foruden praksisregime-analysen inddrages i diskussionen empiri fra statens styring for at mitigere COVID-19-pandemien. Formålet er at bidrage med et kritisk perspektiv på klimapraksisregimet, fremvise den kontingente karakter af de fremanalyserede dominerende rationaliteter, samt bidrage til en refleksion over hvad COVID-19-styringen betyder for den fremtidige klimastyring. Dette analysestrategiske valg er taget på baggrund af en række overvejelser, som vil udfoldes her. Genealogiens primære formål er at modarbejde enhver præsentation af universalitet eller selvfølgelighed i styringens selv fremstilling (Andersen, 1999: 56). Genealogiens potentiale ligger i at vise, at moderne styringsrationaliteter er et resultat af tidligere magtkampe og tilfældigheder og ikke tvingende nødvendige, samt at styringen ikke nødvendigvis er det brud med eller videreførsel af tidligere tiders styring, som den påstår at være (Andersen, 1999). Inddragelsen af empiri fra styringen for at mitigere COVID-19-pandemien, har – i en vis udstrækning – samme formål. Hvor praksisregime-analysen viser, hvordan klimastyringen indskrænker sin egen kapacitet, bygger valget om at inddrage empiri fra COVID-19-styringen på en antagelse om at der i denne findes et kritisk potentiale, da den øjensynligt afviser gængse eller normale måder at styre på. Desuden bunder valget i en vurdering af, at der herigennem kan skabes

⁶ Den genealogiske analysestrategi er en af flere analytiker, der kan udledes af Michel Foucaults værker. Ifølge Andersen er genealogien en nutidshistorie, som problematiserer nutidige diskurser og praksisser ved at vise dem tilbage til de herredømme-forhold, de er etableret under, og beskrive de historiske kampe og beherskelsesstrategier, hvorunder viden og diskurser er blevet konstitueret (1999: 56).

den størst mulige kritiske effekt af klimastyringsregimet, altså at der er muligt at identificere en større diskrepans mellem moderne klimastyringen og styringen inden for COVID-19 end mellem moderne og tidligere klimastyring. Slutteligt er valget foretaget, eftersom det er specialets ambition at levere et vidensbidrag til den herskende og yderst interessante debat om, hvilke effekter COVID-19 krise-styringen kan skabe i forhold til den fremtidige klimastyring.

2.2.2.4. EN SÆRLIG FORM FOR KRITIK

Et fjerde aspekt af governmentalitysstudier er at de indfører deres kritik i relation til specifikke nutidige problemer og inden for afgrænsede felter. (Villadsen, 2006: 12). Det drejer sig om at praktisere en særlig form for kritik, som er problem- og empirifokuseret. (Villadsen, 2006: 12). Derfor er specialets analyse empiribaseret og følsom: det er empirien, der søges diagnosticeret, og den teoretiske forankring findes først og fremmest i den analysestrategiske tilgang. Dette står eksempelvis i opposition til en tilgang, hvor der antages, at der bag de klimapolitiske styringsforsøg gemmer sig en særlig ideologi, som analysen kan afdække. Dette speciale søger i stedet gennem empirien at eksplicitere de former for rationaliteter, der er indlejret i praksisregimet (Dean, 2006), og i specialets diskussion yderligere at fremvise rationaliteternes kontingente karakter. Det er dermed specialets ambition at levere et relevant og plausibelt vidensbidrag om de forhold, som i øjeblikket begrænser vores kapacitet til at styre og levere de transformationer, som klimavidenskaben kræver af os. Her er det væsentligt at nævne, at specialets formål ikke er at belyse disse forhold med henblik på at bringe en kritik af at forholdene nødvendigvis bør omgås eller afvikles. Snarere er det specialets ambition at bringe de forhold, som dikterer hvorfor vi ikke kan styre, frem i lyset, at forsøge at opnå klarhed over de betingelser, vi handler under i vores samtid, og dermed åbne det felt, hvori der kan reflekteres over muligheden for at gøre tingene på en anden måde.

2.3. IAGTTAGELSESPUNKT OG EMPIRISK ARKIV

På baggrund af specialets videnskabsteoretiske afsæt og forståelse af styring og magt, vil dette afsnit præcisere de kriterier og den fremgangsmåde, hvorigennem opgavens empiriske arkiv er kommet til. Analysens empiriske genstandsfelt består af et udsnit af klimastrategier, handlingsplaner og tekster, som har et erklæret klimapolitisk sigte, fra private virksomheder, NGO'er, og fra staten i perioden juni 2019 til juni 2020. Der er specifikt tale om en række klimainitiativer fra den nuværende socialdemokratiske regering: Klimapartnerskaberne (2019), Klimaloven (2019), Danmarks Grønne Fremtidsfond (2019), Energiøer (2020), og de klimapolitiske initiativer i finansloven for 2020 (2019). Hertil kommer COOPs 2030 klimaplan (COOP, n.d), Dansk Industris klimaplan (DI, 2019),

Kommunernes Landsforenings klimahandlingsplan (KL, 2020) og Landbrug og Fødevarers strategi om klimaneutralitet (L&F, n.d). Disse forskellige udspil kalder jeg med en samlet betegnelse for klimastrategier, og disse udgør denne opgaves monumenter.⁷

Den tidlige afgrænsning for empirien er fra folketingsvalget i juni 2019 og til juni 2020. Tidsperioden er valgt, da der i kølvandet på folketingsvalget blev udarbejdet en lang række klimastrategier, som hævdede at repræsentere et brud med den tidligere klimastyring. Det er denne nye klimapolitiske virkelighed som søges diagnosticeret. Identifikationen af opgavens empiri har taget sit udgangspunkt i de større danske medier: Danmarks Radio, Politiken, Berlingske, TV2, Information, Finans, Jyllands-Posten, Ritzau og Zetland, hvor jeg har identificeret de klimastrategier, der her er blevet rapporteret. Denne analysestrategiske fremgangsmåde udtrykker en afgrænsning i og med at blikket dermed fortrænger klimastrategier, som ikke er blevet rapporteret i disse medier. Udvælgelsen af specialets monumenter blandt de identificerede klimastrategier er foretaget ud fra følgende kriterier. For det første er monumenterne klimastrategier der tilbyder specifikke styringsforslag og ikke blot tilkendegivelser om ambitioner. For det andet er der tale om klimastrategier som udspringer fra instanser eller organisationer med en vis samfundsmæssig forankring og signifikans. Derved søger jeg at imødegå den form for kritik som er rejst mod Foucaults panoptikon-eksempel: at ophøje perifere fænomener til at være særligt determinerende for en samtid. Men samtidig har dette som konsekvens at mere netop perifere idéer og tanker fortrænges fra analysen. For det tredje er monumenterne identificeret ud fra et ønske om at fremvise rationaliteter på tværs af umiddelbart forskellige diskursgrupper, i tråd med specialets blik på styring og civilsamfund, hvorfor der er udvalgt klimastrategier fra staten, industrien og fra interesseorganisationer. Efter identifikationen af specialets monumenter har jeg kategoriseret strategiernes respektive forslag med henblik på at finde ”regularteter i spredning af udsagn” (Andersen, 1999:50). Analysen har da taget sin endelige form gennem en række analysestrategiske spørgsmål, som primært er lånt hos Mitchell Dean⁸.

Foruden opgavens monumenter inddrages i analysen en række debatindlæg, kommentarer og styringsforsøg fra andre aktører inden for samme tidlige afgrænsning. Disse tekster er udvalgt i nogle

⁷ Monumenter er ifølge Villadsen tekster, der indeholder refleksioner over, hvordan der bør reguleres, administreres, ledes, straffes, kureres og drages omsorg. Derfor kan det ofte være interessant at studere sådanne tekster, som ”søger at problematisere de gældende konventioner, teorier og praksisformer” (2017:305), og som derved indgår i spillet om at definere, hvad der bør vides og gøres.

⁸ De mest centrale af hvilke udlægges i forbindelse med analysen under de respektive af praksisregime-analysens dimensioner. Derudover kan en mere udførlig liste findes hos Dean (2006: 67-85).

tilfælde med henblik på at bidrage med en ekstra kritisk effekt til analysen og i andre tilfælde med henblik på yderligere at fremvise en given rationalitets forekomst inden for umiddelbart adskilte domæner. Ligeledes inddrages i enkelte tilfælde perspektiver fra forskellige tænkere med henblik på at uddybe, underbygge eller reflektere over de fremanalyserede analytiske pointer.

Hvor jeg nu har redegjort for specialets videnskabsteoretiske afsæt og Foucaults governmentaltetsbegreb, og fremvist a) hvordan en række karakteristika for governmentaltetsstudier relaterer sig til specialets besvarelse af problemformuleringen, og b) hvordan specialets iagttagelsespunkt og arkiv er konstrueret, vil jeg i det følgende rette fokus mod Mitchell Deans praksisregime-analyse, som danner ramme for specialets analyse. Formålet er at fremvise praksisregime-analysens særlige egenskaber, herunder dens fire dimensioner, som de kommer til udtryk i analysen. Herefter vil jeg i det sidste af analysestrategiens afsnit præsentere en læsevejledning for analysen.

2.4. PRAKSISREGIME-ANALYSE

Inden for governmentaltetsstudier kan der identificeres flere forskellige analysestrategiske tilgange bl.a. den arkæologiske, den genealogiske og praksisregime-analysen (Andersen, 1999: 155). I indeværende speciale har jeg valgt at udarbejde en praksisregime-analyse frem for eksempelvis en vidensarkæologi af følgende to primære årsager. For det første samler praksisregime-analysen mange af Foucaults polyvalente begreber til én sammenhængende analytik (Dean, 2006). For det andet grundet praksisregime-analysens fokus. Hvor andre tilgange ligeledes ville give mig blik for de regler, der gælder for at fremsige sande udsagn, og den måde hvorpå subjektpositioner etableres, da er betoningen af styringens synlighedsfelter og fokuset på styringens teknologier, praksisregime-analysens særlige bidrag (Villadsen 2006:16). Dette er relevante bidrag for at besvare specialets problemformulering, da synlighedsfelter afgrænser problematikker, slører andre mulige interventionssfærer og dermed er et oplagt sted at rette blikket hen for at identificere, hvordan styringen indskrænker sin egen kapacitet. Ydermere udgøres specialets genstandsfelt af klimastrategier, som kan anskues som kartoteker over potentielle styringsteknologier. På grund af praksisregime-analysens teknologifokus er den dermed et oplagt værktøj at bruge i analysen.

Det centrale spørgsmål i en praksisregime-analyse af moderne styring, er hvordan vi styrer og bliver styret inden for forskellige regimer. Målet er at afdække praksisregimets logikker (Dean, 2006: 61). Når dette er målet, hvad ligger der da i begrebet praksisregime? Ifølge Dean er der tale om praksisregimer, ”når der eksisterer et relativt stabilt felt af korrelerede synligheder, mentaliteter, teknologier og aktører, der tilsammen udgør en slags indforstået referencepunkt for enhver form for

problematisering” (2006: 67). Praksisregimer er altså grundlæggende relativt sammenhængende måder at gøre ting på - hvorpå vi på et givent tidspunkt tænker og praktiserer og reformerer aktiviteter (Dean, 2006). Praksisregimer består af en lang række elementer, som dog ikke må forstås enkeltvis som repræsentationer af en helhed, der kan betegne et praksisregime (Dean, 2006: 61). En lovforslagspraksis med dens eksplicite, teleologiske argumenter rummer i sig selv ikke et praksisregimes iboende logik. For at undersøge denne logik, må jeg i stedet fremvise det virvar af elementer, der er vidt forskellige og som i sin heterogenitet muliggør, at en særlig klimapolitisk strategi kan finde sted. Til at undersøge disse elementer er fire dimensioner analytisk behjælpelige. Dean betoner, at dimensionerne er nært beslægtede, men må analytisk adskilles fra hinanden (2006: 71). Disse fire dimensioner er a) bestemte former for iagttagelse, måder at se og erkende på, b) bestemte måder at tænke og spørge på og knytte interventioner an til specifikke principper for legitim styring, c) bestemte måder at handle, intervenere og styre på, funderet i bestemte former for praktisk rationalitet og baseret på bestemte mekanismer, teknikker og teknologier og d) bestemte måder at skabe subjekter, selv'er, identiteter, individer eller aktører på (Dean, 2006).⁹ Disse fire dimensioner kan også kaldes praksisregimets synsfelter, vidensformer, teknologier og subjekter. De eksisterer, ifølge Dean, i ethvert praksisregime, ligesom at de hver især forudsætter hinanden. Alligevel er det vigtigt ikke at søge at reducere dem til hinanden, og de må i analysen behandles som relativt uafhængige størrelser. Derfor er analysen struktureret efter dimensionerne. Ambitionen til trods er denne opdelingen stadigvæk et udtryk for et analysestrategisk og strukturelt valg. Dette medfører i praksis at analysen i forbindelse med nogle pointer, samtidig berører elementer, der også kunne placeres inden for andre dimensioner.

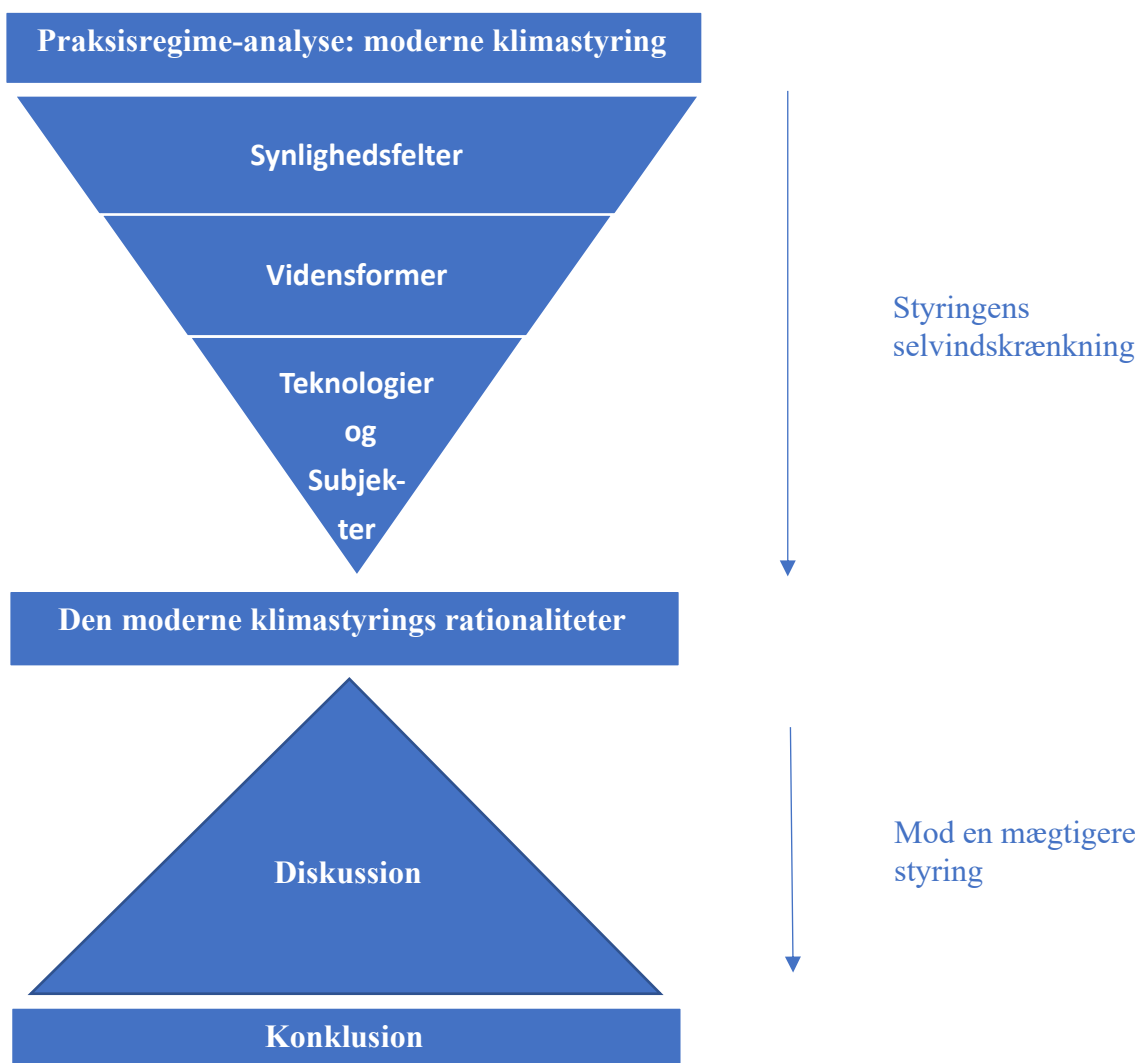
2.5. LÆSEVEJLEDNING

Praksisregime-analysen består af tre hovedafsnit baseret på praksisregime-analysens fire dimensioner. Det første afsnit beskæftiger sig med praksisregimets synlighedsfelter, det andet med dets vidensformer og det tredje med dets teknologier og subjekter. Herefter identificeres på baggrund af dimensionerne en række tværgående rationaliteter for den moderne klimastyring. Dermed samles de forskellige tråde fremanalyseret indenfor praksisregimets fire dimensioner og opgavens problemformulering besvares. Analysen kan derfor anskues som en tragt: Analysen starter med de problematiseringer og synsteknikker, der får klimakrisen til at træde frem på en særlig måde. Herefter

⁹ De særegnede karakteristika og relaterede analysestrategiske spørgsmål for hver dimension vil uddybes i forbindelse med analysen.

bevæger den sig videre til de vidensformer, der opsætter nogle principper for, hvordan der kan styres indenfor styringens synsfelt. Dernæst analyseres praksisregimets teknologier – de specifikke praksisser, hvorigennem styringen søger at indfri dens målsætning - og der undersøges hvordan styringsforsøgene skaber individer med særlige egenskaber og med særlige konsekvenser. Henover analysen af de fire dimensioner bliver det tydeliggjort, hvordan der etableres flere og flere restriktioner for den legitime klimastyring – hvordan klimastyringens kapacitet indskrænkes. I diskussionsafsnittet søger jeg at modarbejde denne bevægelse. Her inddrages empiri fra COVID-19 styringen. Formålet er at fremvise den kontingente karakter af den moderne klimastyring og reflektere over de måder, hvor der gennem COVID-19-styringen kan skimtes konturerne af en fremtidig mere mægtig klimastyring – hvordan klimastyringens kapacitet kan mægtiggøres.

Specialets opbygning kan således visualiseres som følgende:



3. ANALYSE

Analysen er opbygget omkring de fire dimensioner i praksisregime-analysen, hvilket betyder at analysens genstandsfelt, klimapolitiske strategier fra juni 2019 til juni 2020, vil blive analyseret gennem deres synlighedsfelter, teknologier, vidensformer og subjekter med henblik på at besvare specialets problemformulering: *Hvordan begrænser den moderne klimastyring sin kapacitet og hvilke rationaliteter kan herigennem udledes, som særlige karakteristika for den moderne klimastyring?*

3.1. PRAKSISREGIMETS SYNLIGHEDSFELTER

Analysens første dimension omhandler den måde, som klimapraksisregimet ser på. Dette afgør, hvad den ser (Dean, 2006: 71). Her vil jeg undersøge, hvordan synsteknikker konstruerer klimakrisen som genstandsfelt for styring og muliggør at forskellige aktører træder frem som styringsobjekter. Dermed fremvises, hvilket politisk handlerum synsfelterne konstruerer, samt hvilke 'skygger' synsfelterne kaster. Synsteknikker dækker over både de specifikke diagrammer, modeller eller statistiske indikatorer, der findes i forskellige udspil og i en mere abstrakt forstand, hvorvidt der anlægges et socialt eller økonomisk blik på klimakrisen, samt på hvilken måde klimakrisen problematiseres og derigennem træder frem.

Analysen vil indledningsvist beskæftige sig med regeringens forståelsespapir, erhvervspartnerskaber og klimalov for at vise, igennem hvilke linser at klimakrisen træder frem, hvordan forskellige aktører optræder som kompetente til at styre inden for den grønne omstilling, og hvordan klimakrisen konstrueres som en politisk prioritet blandt flere. Herefter rettes blikket mod klimastrategier fra DI, L&F og COOP for at analysere, hvordan klimastrategierne gennem forskellige synsteknikker og argumentationer indskrænker klimakrisen til specifikke styrbare niveauer, hvor der må styres efter særlige mål.

3.1.1. SYNLIGHEDSFELTER HOS REGERINGEN

I analysens første afsnit vil jeg fremvise, hvordan staten får øje på klimakrisen gennem et demokratisk, internationalt, videnskabeligt og økonomisk blik, og legitimerer sine politiske forslag ved at skabe klimakrisen som en økonomisk mulighed for Danmark uden direkte at kritisere tidligere styringsforsøg.

Analysen starter der, hvor den nye regering startede sit erklærede brud med tidligere tiders klimapolitik, nemlig i sit forståelsespapir med regeringens støttepartier. Heri fremgår:

En ny regering skal føre en bæredygtig politik, hvor Danmark igen tager lederskab for den grønne omstilling, hæver ambitionerne for klima, miljø og natur markant, og som sikrer, at Danmark lever op til Paris-aftalen. (Frederiksen m.fl., 2019: 3)

Styringen, som skal muliggøre dette, træder frem, nødvendiggøres og legitimeres, i lyset af fire forhold. For det første iagttages et folkeligt mandat for klimahandling. Dette kommer eksempelvis til udtryk i kommentarer fra Morten Østergaard, politisk leder for de Radikale, som ved præsentationen af forståelsespapiret argumenterede, at politikerne var forpligtede overfor vælgerne til at handle efter danmarkshistoriens første klimavalg (Jensen, 2019), og fordi det var blevet aftalt, at klimaet skulle sættes øverst (Andersen, 2020). Den statslige styrings legitimitet kobles herigennem sammen med borgernes udøvelse af demokratisk autoritet. Formuleringen om at borgerne og politikerne har *aftalt* en opprioritering af klimapolitik, rummer en demokratisk iagttagelse af styring i forståelsen nærmest cirkulær: borgere stemmer og styrer derved politikerne til at styre borgerne på en særlig måde. For det andet understreges Danmarks internationale forpligtelser. Erklæringer såsom at Danmark aktivt skal arbejde for ”Parisaftalens mål om at holde den globale temperaturstigning nede på 1,5 grader” (Frederiksen m.fl., 2019: 3), konstituerer rammen for klimaindsatsen generelt. Den ansvarsfulde styring sikrer at Danmark lever op til Paris-aftalen. Dette har som minimum to funktioner i kommunikation: på den ene side er det en begrænsning af politikernes styring i det omfang, at Paris-aftalen definerer styringens målsætning.¹⁰ På den anden side er Paris-aftalen mægtiggørende for styringen, i det omfang at den fungerer som et eksternt og ’objektivt’ givet referencepunkt, som legitimerer andre og potentielt mere vidtgående former for styring i bestræbelserne på at opnå målsætningen. Det tredje forhold hvorigennem styringen henter sin legitimitet, er gennem henvisninger til IPCC-rapporter og nyere forskning, samt ved at låne et videnskabs-etos ved hjælp af en anerkendelse af klimavidenskaben og et løfte om at centralisere den i styringsstrategien (Frederiksen m.fl., 2019). Argumentationen er, at styringen nødvendiggøres på grund af nyere viden om vores socio-økonomiske processers påvirkning af det globale miljø og klima. Som Kathrine Richardsen, forhenværende formand for Klimarådet, formulerede det:

Vi ved nu, at de menneskelige aktiviteter påvirker miljøet på et globalt niveau, og at den påvirkning truer den fortsatte udvikling af samfundet. Den viden bliver vi nødt til

¹⁰ Dette forhold uddybes under afsnittet ”EU og Paris-aftalen.”

at forholde os til, og det betyder, at vi fra nu af og i al evighed bevidst skal forvalte vores forhold til det globale miljø. Vi har mistet vores uskyld. Den får vi ikke tilbage. (2020)

Endeligt, og for det fjerde, iagttages klimakrisen gennem et økonomisk blik, som det eksempelvis fremgår af regeringens klimapartnerskaber:

Verdensmarkedet for grøn omstilling bliver kun større. For at nå målet i Paris-aftalen om at begrænse temperaturstigningerne skønnes det, at verdenssamfundet de næste 11 år skal investere 90.000 mia. kr. i den grønne omstilling. Her er der en unik mulighed for dansk erhvervsliv, som skal udnyttes. (Regeringens klimapartnerskaber, 2019: 1)

Dette sidste blik kan forstås som en rekonceptualisering af klimakrisen fra et moralsk anliggende om at bekæmpe forurening, sikre fremtidige generationers livsvilkår, og modarbejde masseudryddelsen af arter, og til en økonomisk mulighed for Danmark og den danske industri.

Disse forhold kan også kaldes de fire forskellige blik med hvilke klimakrisen iagttages: et videnskabeligt blik (*nu ved vi, at vi må handle anderledes*), et demokratisk blik (*vi har lige gennemgået et klimavalg*), et internationalt blik (*vi må leve op til Paris-aftalen*) og et økonomisk blik (*vi har en unik mulighed for vækst*). Disse iagttagelser har en række konsekvenser for det politiske handlerum. For det første hævdes der nybrud med tidligere tiders klimaindsats i det omfang, at den konstrueres som utilstrækkelig, men uden at de styrede, styrende, rationaliteter, teknikker eller andre iagttagede karakteristika ved den tidligere styring problematiseres. Dette kan siges at fungere som et forsvar for nuværende praksisser og strukturer i det omfang at kommunikationen ved at fritage disse forhold for kritik, dels ikke skaber restriktioner for sig selv ved at fjerne herskende styringsredskaber fra værktøjskassen, og dels reducerer behovet for at nytænke eksisterende indsatser. For det andet bygges klimakrisen ikke primært op på et fundament af moral (som eksempelvis kommer til udtryk gennem koblinger mellem klimakrisen og begreber som uretfærdighed, magtmisbrug, kolonialisme eller ulighed.)¹¹, men forstås og legitimeres ligeledes gennem en økonomisk logik om nødvendigheden af at sikre vækst i det danske samfund. Det betyder at styringens etos får en polyvalent karakter: vi bør

¹¹ Dette er en semantik som kendes i særdeleshed fra græsrodsbevægelser, I Danmark eksempelvis fra Greenpeace, Care, og Extinction Rebellion (greenpeace.org/Denmark; care.dk; xrdk.org/dk).

styre fordi vi er forpligtede jævnfør aftaler, befolkningens vilje, klimavidenskaben, men også fordi det vil styrke vores økonomi.

I det næstfølgende afsnit analyseres, hvordan industrierne og forbrugerne træder frem som magtfulde til at drive den grønne omstilling, og må styres til at styre sig selv. Indledningsvist inddrages regeringens klimapartnerskaber for at fremvise, hvordan staten ser industrierne som bedst egnede til at styre inden for egne domæner. Dernæst afsøges hvordan forbrugsfiguren træder frem som genstandsfelt for styring på en særlig måde gennem synsteknikker og problematiseringer i COOP og DI's klimastrategier.

3.1.2. STYRINGSKATEGORIER

I november 2019 præsenterede statsminister Mette Frederiksen regeringens 13 nye klimapartnerskaber sammen med 13 erhvervsledere fra nogle af Danmarks største virksomheder (Regeringen, 2019). De 13 klimapartnerskaber repræsenterer de mest væsentlige grene af dansk erhvervsliv, og blev ifølge regeringen oprettet, da dansk erhvervsliv spiller en helt central rolle i den grønne omstilling (Regeringen, 2019). For det første grundet industriernes potentiale til at reducere udledningen fra egne produktionsprocesser. For det andet grundet industriernes rolle i at udvikle grønnere produkter, services og forretningsmodeller. For det tredje, da dansk erhvervsliv har en central rolle at spille i at fremme Danmarks globale lederskab på klimadagsordenen (Regeringens klimapartnerskaber, 2019). Derfor skulle hver af de 13 partnerskaber definere, hvordan den pågældende branche kunne og ville mindske sit klimaaftryk frem mod 2030 (Regeringens klimapartnerskaber, 2019).

Erhvervspartnerskaberne hviler på en iagttagelse af klimakrisen som et fælles samfundsmæssigt anliggende, der kræver at forskellige aktører i samfundet arbejder sammen. Ligeledes udtrykker devisen om at klimastrategier skal udvikles med respekt for den danske samfundsmodel (Regeringens klimapartnerskaber, 2019), at den skal udvikles med afsæt i en række principper om samarbejde, inddragelse og dialog. Et sådan fokus er også at finde i en række af industriens klimastrategier, eksempelvis hos Dansk Industri. Her kommer det semantisk til udtryk ved at klimastrategien kaldes *Sammen skaber vi grøn vækst* (2019) og ved at der foreslås, at regeringen etablerer et tæt samarbejde med erhvervslivet, og henholdsvis en superklynge inden for energi bestående af alle relevante aktører, og en plan for en energi- og klimaneutral vandsektor i samarbejde med vandsektorbranchen (DI, 2019). Herigennem udtrykkes en forståelse af regeringen som facilitator og virksomhederne som

bedst egnede til at udvikle rammerne for klimaindsatsen inden for de pågældende sektorer. En iagttagelse, der deles af regeringen selv:

Med samarbejdet inviterer vi erhvervslivet med helt ind til bordet. Hver sektor skal formulere køreplaner for, hvordan de kan reducere deres klimaaftryk og foretage konkrete reduktioner. Men samarbejdet er gensidigt. Regeringen vil også se på de barrierer, virksomhederne møder på vejen mod den grønne omstilling. Jeg tror på, at vi på denne måde kan finde de bedste og mest effektive løsninger. (Frederiksen, n.d., citeret i Regeringen, 2019)

Staten får dermed til rolle at servicere industrierne til at regulere sig selv, og træder frem i en lyttende, faciliterende rolle. Beslutningskompetencen uddelegeres til der, hvor vidensgrundlaget er størst – ved industrierne selv. I regeringens forståelsespapir med dets støttepartier formuleres det yderligere, hvordan inddragelse af interessenter er et særskilt mål for regeringens klimaindsats (Forståelsespapir, 2019). Forhåbningen er, at regeringen kan kvalificere og forankre Danmarks grønne indsats (Forståelsespapir, 2019). Klimahandlingsplanen skal ligeledes indeholde tiltag målrettet inddragelse af borgere, erhvervsliv og civilsamfund, ligesom et borgerting skal oprettes, så borgere kan få deres stemme hørt i tilrettelæggelsen af klimapolitikken (Forståelsespapir 2019).

Igennem klimapartnerskaberne ser vi dermed, hvordan staten forstår en lang række aktører i samfund som magtfulde i det omfang at de bør inddrages, høres, hjælpes og formes til at styre inden for hvert deres felt. Hvor inddragelsen af forskellige sektorer som en måde at kvalificere klimapolitikken, udtrykker en iagttagelse af kapacitet og anerkendelse af viden i civilsamfundet, kan forsøgene på at forankre Danmarks grønne indsats også anskues som et udtryk for, at styringen får øje på egne begrænsninger. Regeringens egne initiativer kan ikke forankre styringen i alle dele af samfundet - der er styringsrum, hvor regeringens adgang er afhængig af en inddragelse af interessenter. Dette har som konsekvens, at ansvaret klimahandling placeres bredt på mange forskellige aktører. Det er ikke kun staten forundt. Det er en fælles opgave og et fælles ansvar: ”vi skal løse klimaudfordringen sammen (...) Sammen kan vi vise verden, at Danmark er både grønt, konkurrencedygtigt og solidarisk (Frederiksen, n.d., citeret i Regeringens klimapartnerskaber, 2019)”. I forlængelse af denne konstituering af forskellige sektorer og domæner i samfundet som væsentlige og magtfulde til at drive den grønne omstilling, træder særligt forbrugeren frem som

essentiell for Danmarks klimahandling. I det følgende analyseres hvordan DI og COOP konstruerer en sådan forbrugsfigur som magtfuld i forbindelse med den grønne omstilling.

Af DIs klimastrategi fremgår det, at klimakrisen kun kan løses, hvis forbrugere vælger grønnere produkter og ydelser (DI, 2019: 7). Herskende forbrugs- og livsstilsvaner problematiseres med afsæt i beregninger, der fremviser hvordan klimaaftrykket for den gennemsnitlige borger er inkompatibelt med herskende politiske målsætninger, befolkningens vilje og internationale forpligtelser (DI, 2019). Dermed kobles forbrug med økonomisk udvikling og den grønne omstilling: ændrede forbrugsvaner skal være med til at drive den økonomiske udvikling i en bæredygtig retning. Også i COOPs klimaplan træder forbrugeren frem som dominerende i klimakrisens løsningshorisont. COOPs klimaplan er baseret på en opgørelse af danskernes klimaaftryk, der viser, at mad udgør 20 % af danskernes samlede klimaaftryk (Danskernes Klimaaftryk, n.d.). Opgørelsen er lavet af klimatænkertanken Concito og med afsæt i denne statistik, får COOP øje på en gennemsnittdanskers livsstils- og forbrugsvaner. Dette muliggør, at COOP kan fremlægge sin strategi om at inspirere den enkelte til at spise mere grønt (Danskernes klimaaftryk, n.d.), da ”det kan være svært at se, hvordan man som individuel forbruger kan gøre en forskel for klimaet (Danskernes klimaaftryk, n.d.)”. Ved at basere sin klimastrategi på individers gennemsnitlige klimaaftryk bliver individernes forbrug genstandsfelt for styring gennem kampagner såsom Klimatrappen, der fremviser hvordan den enkelte i sit fødevarerforbrug bedst kan reducere forbrugets klimaaftryk, og for Klimapyramiden, som er en videreudvikling af FDB Madpyramiden med fokus på fødevarers klimaaftryk (Danskernes klimaaftryk, n.d.). Ligesom hos DI konstitueres forbrugsfiguren som magtfuld til at drive den økonomiske og bæredygtige udvikling. Samtidig slører denne problematisering en række andre forhold. Dels har statistikken synliggørelse af et gennemsnitligt klimaaftryk som konsekvens at COOP ikke får øje på forskelle mellem forskellige grupperinger i samfundet og deres respektive klimaaftryk og dermed ansvar for klimahandling. Dels får COOP ikke øje på, hvilke producenter der har de største klimaaftryk, og løsningsforslagene kommer ikke til at dække over eksempelvis at fravælge at sælge særligt skadelige produkter fra særligt skadelige producenter. Disse blinde pletter til trods, muliggør dette synsfelt, at forbrugeren grundet dens magtfulde status må hjælpes, formes og styres til at drive den bæredygtige udvikling i Danmark.

Efter hermed at have fremvist, hvordan forskellige aktører - i særdeleshed industrien og forbrugeren - konstitueres som magtfulde til og ansvarlige for Danmarks grønne omstilling, vil det følgende afsnit analysere regeringens klimalov. Formålet er at fremvise, hvordan klimahandling konstrueres som én

prioritet blandt flere, samt hvordan staten uddelegerer kompetence til en række videnskabelige aktører, hvilket både forankrer klimapolitikken i klimavidenskaben og samtidig slører for den politiske karakter af de enkelte interventioner.

3.1.3. KLIMALOVEN

Klimaloven var en af de primære politiske rammeaftaler for statens klimaindsats, som blev indgået af regeringen i 2019 (Aftale om klimalov, 2019). Heri præsenteres en række punkter for den proces, der er rammesættende for regeringens fremtidige håndtering af klimakrisen. Klimaloven medfører, at der i loven indskrives en mekanisme for fastsættelse af 5-årige delmål, og at det pålægges den til enhver tid siddende regering at udarbejde en klimahandlingsplan, som skal indeholde de faktiske politiske initiativer, der har til formål at sikre opfyldelsen af de fastsatte delmål. Frem for at beskrive faktiske klimapolitiske tiltag, sætter klimaloven dermed rammen inden for hvordan statens fremtidige klimapolitiske indsats skal foregå.

Det fremgår af klimaloven, at der er en række forhold, der skal være rammesættende for den kommende politik-udvikling på klimafeltet. Disse forhold kan betegnes som udtryk for henholdsvis en økonomisk og en social iagttagelse af de potentielle konsekvenser af klimastyring. Hvad angår den økonomiske iagttagelse fremgår det, at indfrielsen af Danmarks klimamål skal ske så omkostningseffektivt som muligt, og under hensyntagen til bæredygtig erhvervsudvikling, dansk konkurrencekraft, sunde offentlige finanser og beskæftigelse (2019: 2). Hvad angår den sociale linse, fremgår det at den grønne omstilling skal opnås samtidig med at der bibeholdes et stærkt dansk velfærdssamfund, hvor sammenhængskraften og den sociale balance sikres (2019: 2). Klimastyring placeres hermed på linje med en række andre politiske prioriteter, som den potentielt er kompromitterende for, men som det samtidig også er muligt at adressere samtidigt, hvilket er styringens formål. Her skitseres konturerne af en fremtidig konflikt mellem de enkelte politiske prioriteter, og den styringsmæssige kapacitet indskrænkes til først og fremmest at omfatte interventioner, som har til formål at bidrage med fremskridt på den økonomiske, sociale og klimamæssige front. Devisen bliver: klimahandling, men i det omfang at vi samtidig kan sikre andre politiske hensyn.

Gennem klimaloven etableres yderligere en proces og rollefordeling for regeringens fremtidige klimastrategier. Regeringen giver tre forskellige statslige institutioner privilegerede placeringer i dets fremtidige problematiseringer. For det første placeres Klimarådet centralt. Rådet skal både fungere som rådgiver for regeringen på klimapolitiske spørgsmål, og udarbejde konkrete analyser og forslag

til politikker (2019: 5). Klimarådet får med andre ord status af politikudvikler, hvorfor dets sammensætning, af primært økonomer, har fået betydelig opmærksomhed (Nordqvist, 2019). For det andet giver klimaloven Danmarks Meteorologiske Institut (DMI) opgaven at redegøre for den klimavidenskabelige udvikling, herunder de nyeste IPCC-rapporter (2019: 5). For det tredje formaliseres en central funktion til den årlige klimastatus og fremskrivning fra Energistyrelsen, som bl.a. indeholder fremskrivninger af Danmarks udslip af drivhusgasser, og som i funktion kommer til at være rammesættende for den efterfølgende statslige klimaindsats (2019: 4). Energistirelsens årlige klimastatus og -fremskrivningsforudsætninger, antagelser mv. kommer derved til at være definerende for omfanget af den opgave, som regeringens klimaindsats skal adressere.

Denne formelle inddragelse af de tre forskellige domæner i politikudviklingsprocessen kan anskues som en måde at forankre klimapolitikken i klimavidenskaben. Det kan også anskues som en måde at afpolitisere politikudviklingsprocessen. Den uddelegeres til forskellige videnskabelige domæner, som konstrueres som værende mere kapable til at udfylde de forskellige funktioner i udviklingen af politik, i forhold til de sædvanlige politikudviklingsprocedurer, der i højere grad tager afsæt i partiorganisationerne. Placeringen af politikudvikling i ekspertfora udtrykker en forståelse af klimapolitikens karakter som primært videnskabelig. Hvad der herigennem sløres, er dels de politiske visioner for et anderledes samfund, men også den politiske karakter af de teknikker, som bruges til at afveje styringstiltag mod hinanden, herunder i særdeleshed de teorier, som bruges til at udregne styringstiltags effekter, samt vægtningen af de forskellige linser og perspektiver, som sådanne teorier måtte dække over.

Igennem klimaloven får vi således øje på, at staten ser klimahandling som en politisk prioritet blandt flere, og at styringen indskrænkes til interventioner, som både tager højde for klima og miljø, men også sociale og økonomiske hensyn. Samtidig ser vi, hvordan staten får øje på en række videnskabelige institutioner, som konstitueres som centrale i klimapolitikudviklingen, hvilket giver klimapolitikken en videnskabelig, frem for politisk, karakter.

Det næste afsnit vil rette blikket væk fra statsapparatet, og fremvise hvordan klimakrisen i klimastrategier fra andre aktører reduceres til primært at være et spørgsmål om forurening, samt hvordan klimakrisen konstrueres som et problem, som det er muligt at løse ved optimere og effektivisere eksisterende processer.

3.1.4. EN FORURENINGSPROBLEMATIK

Regeringens 70% reduktionsmål for Danmarks drivhusgasudledninger har kastet en lang række effekter af sig. Flere organisationer har forholdt sig til de øgede politiske ambitioner og udviklet klimastrategier for den styring, der skal udvikles og implementeres med henblik på at Danmark kan leve op til de nye målsætninger. anbefalingerne er mange og varierede: I Dansk Industris (DI) klimaplan foreslås det, at de høje ambitioner ikke oversættes til intervention i markedet eller til generel regulering, men at tiltag bør være dialogbaserede og ske under hensyntagen til økonomiske forhold, vækst og konkurrenceevne (DI, 2019). I Landbrug og Fødevarers (L&F) klimastrategi problematiseres en styring, der udsætter landbrugssektoren for skrappe reduktionskrav for klimabelastninger eller som kompromitterer sektorens konkurrencevilkår (L&F, n.d.). Som et led i COOPs klimaplan, fremlægger koncernen et åbent brev til klimaministeren, hvor der efterspørges en anden form for styring: at trykte tilbudsaviser forbydes (Forbyd trykte tilbudsaviser, n.d.). Formålet her er ligeledes at sikre lige konkurrencevilkår i branchen, men i dette tilfælde ved at øge, fremfor at minimere, den statslige regulering af (reklame)markedet, og derved ændre for forholdene for konkurrencen. Endeligt efterspørger Kommunernes Landsforening (KL) en friere statslig styring af landets kommuner, som vil muliggøre en bedre styring fra kommunernes side inden for klimafeltet (KL, 2019, 2020). Hvor de forskellige tilgange til statens intervention i og facilitering af markedet, samt de økonomiske forhold som vækst og konkurrenceforhold vil blive behandlet senere i analysen, vil nærværende afsnit lave en række nedslag i klimastrategierne med henblik på at fremvise hvilke synsteknikker, der anvendes til at oplyse strategiernes synlighedsfelt.

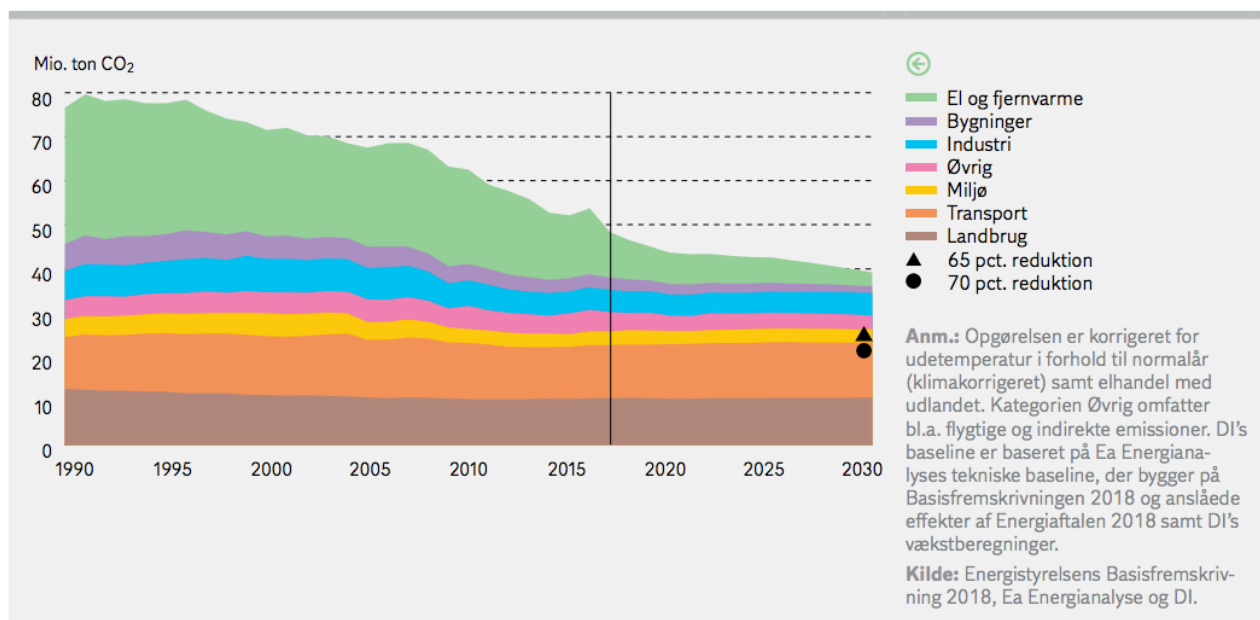
KL's klimaudspil har til formål at levere et bud på "hvad der skal til for at skabe bedre rammer for den lokale klimaindsats" (KL's udspil: Kommunernes CO₂-reduktion, n.d.). Udspillet har titlen *Kommunernes CO₂-reduktion*, og indeholder 48 konkrete anbefalinger for hvordan kommunerne kan lede lokalsamfundene i en CO₂-neutral retning (KL, 2020). Klimaindsatsen kobles dermed sammen med reduktionen af drivhusgasudslip, og styringens mål bliver at sikre, at kommunerne bidrager til regeringens 70% reduktionsmål for Danmark.¹² I DI klimaplan iagttages klimakrisen ligeledes som direkte forbundet til udledningen af drivhusgasser. Denne problematisering visualiseres gennem en graf fra Energistyrelsens Basisfremskrivning, som fordeler det danske udslip af drivhusgasser på en

¹² Foruden dette udspil har KL et andet klimaudspil: Klimatilpasning for fremtiden (2020). Her er fokus på klima adaption, i særdeleshed at forberede Danmarks kommuner på øgede niveau og hyppighed af oversvømmelser som følge af klimaforandringerne. Strategien "Kommunernes CO₂-reduktion (2019)" er dermed det eneste KL-udspil, som leverer bud på bedre klima mitigation, og som er en del af specialets empiriske genstandsfelt.

række sektorer, og som yderligere benyttes i en række andre klimastrategier, herunder i klimaloven som beskrevet tidligere.

FALDENDE UDLEDNING AF DRIVHUSGASSER I DANMARK

Udledning af drivhusgasser



DI, 2019: 17

Figuren viser hvilke sektorer, som forurener, hvilken udvikling der har været i udledningen af drivhusgasser i Danmark, samt hvilken udvikling der forventes indtil 2030. Figuren bygger på FN-etablerede opgørelsesmetoder (Kern-Jespersen, 2019), hvilket har som konsekvens at international shipping og luftfart ikke tæller med i opgørelsen (på trods af at disse er blandt de mest forurenende danske sektorer (Nielsen, 2016)). En anden forudsætning for figuren er, at biobrændsel opgøres som CO₂-neutralt. Udledninger i forbindelse med transport og produktion af importeret biobrændsel, som i vid udstrækning er det forhold, der har muliggjort faldet i olie og gasforbrug i Danmark, udelades således fra det danske regnskab (Kern-Jespersen, 2019). Gennem figuren får man øje på, at der allerede er sket et betydeligt fald i Danmarks udledning af drivhusgasser siden 1990 og til 2018. Samtidig slører figuren altså for det forhold at den afgrænser synsfeltet fra en række sektorer (international shipping og luftfart og udvidelse og transport af importeret biobrændsel), hvis udledning dermed ikke træder frem som et styringsfelt. Når klimakrisen hos både KL og DI træder frem som spørgsmål om forurening og CO₂-udslip, bliver strategiernes formål at etablere et acceptabelt niveau for forurening og styre mod at reducere forureningen til dette niveau. Denne form for iagttagelse har som konsekvens, at klimakrisen træder frem som *et problem*, som det er muligt *at løse*. I det omfang at

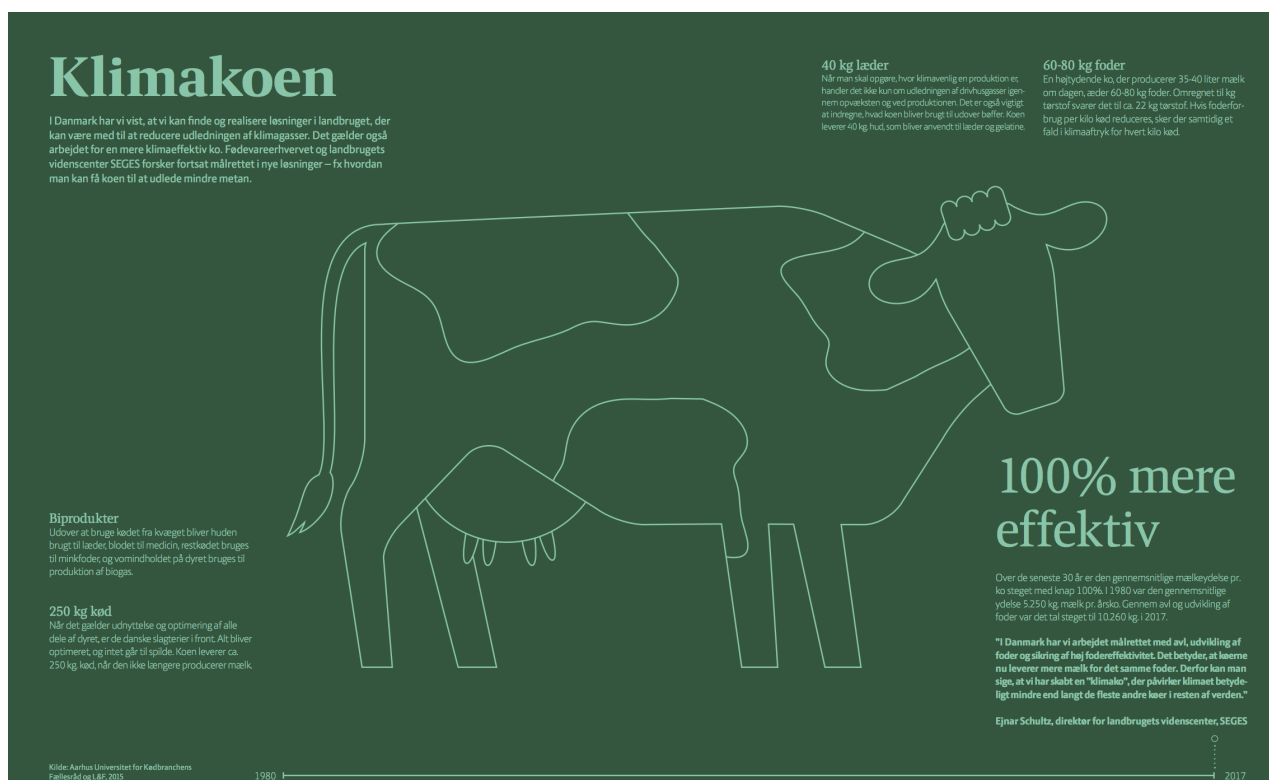
opfyldelsen af Danmarks reduktionsmål for drivhusgasudledningen sidestilles med Danmarks klimainsats, er reduktionsmålets opfyldelse lig med klimaløsningens realisering. Denne centralisering og konstruktion af klimakrisen som *problemet*, kommer til udtryk i beskrivelser, som i DI's klimaplan, hvor det fremgår at klimakrisen kræver, at alle skal bidrage, hvis den skal løses (2019). Yderligere underbygges den af brugen af en særlig semantik som dækker over eksempelvis begreberne *klimakrise* (Frederiksen m.fl., 2019), *grønne løsninger* (DI, 2019: 1) og formuleringer som at "klimaudfordringen kan løses" (Ritzau, 2019a) Herigennem forstås, at det er klimaet, som er i krise, og eventuelle koblinger sløres mellem økonomiske, sociale, kulturelle eller andre menneskelige forhold og udviklingen i det globale klima og miljø.

For L&F træder klimakrisen frem i tre visualiseringer, illustreret nedenfor, som kan ses som udtryk for to forskellige blik på klimakrisen.



L&F, n.d.: 7

Det ene kobler klimakrisen sammen med stigende temperatur i Danmark og fungerer som en problematisering af højere gennemsnitstemperaturer (L&F, n.d.: 7). Hertil kommer to visualiseringer, som viser udviklingen i verdensbefolkningen frem mod 2050, og udviklingen i efterspørgslen på kød (L&F, n.d.: 7). Argumentet der bygges er, at landbrugssektoren ser to forskellige hensyn, som må imødekommes. På den ene side stiger temperaturen som følge af klimaforandringer, hvilket har en række negative konsekvenser for samfundet. På den anden side bliver vi flere mennesker at mætte, og der vil særligt være behov for at udfylde den stigende efterspørgsel af kød. Denne dualitet kan forstås som kompromitterende for den fremtidige styring i og med at der etableres nogle konkrete rammer for styringen. Synsfelterne skaber et behov for at undersøge og udvikle nuværende kødproduktion frem for at arbejde mod dets afvikling. Andetsteds i klimastrategien introduceres en visualisering, som bygger videre på denne argumentation. *Klimakoen* er en visualisering af en 'klimaeffektiv' ko og kan ses nedenfor.



L&F, n.d.: 10-11

I forlængelse af ovennævnte problematisering, får vi gennem klimakoen øje på koen som et reservoir af klimaoptimerende muligheder: koen kan udlede mindre metan, foderforbruget til koen kan reduceres, koens hud bruges til læder, restkød til minkfoder, og vomindhold til produktion af biogas. Vi

får med andre ord øje på, at en del af vores fødevarer system kan optimeres, så klimaaftrykket reduceres og samtidig kan vi bruge koens bestanddele til at udfylde en række andre behov. Klimakoen som synsfelt kaster et stort skyggefelt i og med at den slører muligheder for forandring væk fra et landbrug, der baserer sig på optimering af køer (og andre dyr) til at udfylde forskellige menneskelige behov. Ligeledes bruges befolkningstilvæksten og den forventede stigning i kødefterspørgsel ikke som udgangspunkt for løsningsforslag målrettet at begrænse begge forhold - løsningen bliver at optimere og effektivisere nuværende praksisser gennem forskning og teknologisk udvikling for at sikre at landbruget kan følge med og levere i forhold til denne udvikling.

Gennem klimastrategierne fra L&F, DI og KL får vi dermed øje på, hvordan klimakrisen reduceres til at være et spørgsmål om at reducere forureningen til et mere acceptabelt niveau og om ineffektive processer, hvilket konstruerer klimakrisen som et problem, der kan løses ved at mindske forurening og optimere og effektivisere nuværende praksisser.

I det følgende og sidste afsnit af det moderne klimastyringsregimes synlighedsfelter vil det fremvises, hvordan synsfeltet indskrænkes gennem iagttagelser af EU's kvotesystem og Paris-aftalen.

3.1.5. EU OG PARIS-AFTALEN

I DI's klimaplan iagttages reduktionsmålene for Danmarks drivhusgasudslip på baggrund af sektorerne i EU's kvotesystem (2019: 26). Reduktionen af drivhusgasudledningen opdeles dermed i to iagttagelser: 1. EU's kvotesektor. Her placeres eksempelvis energiforsyningen, det meste af industrien og luftfarten. Disse reguleres af EU's kvotesystem, hvilket betyder at de er underlagt fælles EU regler og pligter for deres reduktionsindsats. 2. Ikke-kvote-pålagte sektorer. Disse bliver de primære genstandssektorer for DI's anbefalinger for national regulering. Samfundet så at sige kløves via iagttagelse igennem i to og den ene del sløres under henvisning til at det er et andet domæne for styring, som gør sig gældende her. Hvor EU dermed har styringspligt inden for dele af samfundet, har den danske stat styringspligt inden for andre. DI's klimaplan udtrykker således at statens grundlæggende mulighed for styring begrænses af EU i det omfang at der er en række sektorer, som er utilgængelige for statens styring. Samtidig er dette en synsteknik, der gør sig selv blind for de institutionaliserede såvel som uformelle processer hvorigennem staten udøver styring i EU.

Hvad angår Paris-aftalen træder denne frem som bærende element i klimastrategierne. Det fremgår eksempelvis i indledningen til Klimaloven at Danmark aktivt skal arbejde for "Parisaftalens mål om

at holde den globale temperaturstigning nede på 1,5 grader” (Regeringens klimapartnerskaber, 2019: 1). Også COOP (Klima, n.d.) og DI (2019: 6) har Parisaftalen som et grundlæggende element af problematiseringen i deres respektive klimastrategier. Parisaftalen har her, som minimum, to væsentlige funktioner i legitimeringen af klimahandling. For det første fungerer Paris-aftalen som en væsentlig lyskilde i klimaplanernes synlighedsfelt. Dette kan ses i DI’s klimaplan, hvor Paris-aftalen legitimerer investeringer i energieffektivisering, eftersom det iagttages at Paris-aftalen medfører at den globale efterspørgsel på energieffektive løsninger vil stige med 5.000 mia. kr. frem mod 2040 (2019: 6). For det andet træder Paris-aftalen frem som den måde hvorpå styringen får øje på sin egen målsætning:

Paris-aftalen fra 2015 er den hidtil mest betydelige internationale klimaaftale. Den omfatter et fælles mål, fra størstedelen af verdens lande, om at begrænse den globale opvarmning til 1,5 grader celsius. (2019: 24)

I det omfang at forskellige målsætninger om hvilke temperaturstigninger, som kan accepteres, og som vi bør styre efter at sikre, medfører forskellige konsekvenser, får Paris-aftalen en privilegeret position i det naturvidenskabelige vidensfelt. Det er Paris-aftalens problematisering og målsætning, som adopteres af DI, hvis klimastrategi kommer til at bidrage til den globale kamp for at fastholde temperaturstigningen på det niveau, som Paris-aftalen dikterer. Dette har som konsekvens, at Paris-aftalen bliver medkonstituerende for fremtidshorisonten, der åbnes i kommunikationen. Der konstrueres nemlig en særlig forståelse af klimakrisens omfang. Konsekvenserne af en verden, som er mellem 1,5 og 2 grader varmere end det præ-industrielle niveau, kommer til at være determinerende for vores forståelse af det mulighedsrum af konsekvenser, som klimakrisen kan medføre – og dermed den styring som er nødvendig og legitim med henblik på at mitigere disse konsekvenser.

3.1.6. OPSUMMERING: PRAKSISREGIMETS SYNLIGHEDSFELTER

I den første del af analysen har formålet været at fremvise, hvordan praksisregimet ser og dermed konstruerer klimakrisen som genstandsfelt for styring på en særlig måde, og skaber det politiske handlerum, inden for hvilket styringen kan operere.

Afsnittet har fremvist, hvordan staten iagttager klimakrisen gennem et videnskabeligt, demokratisk, internationalt og økonomisk blik, og herigennem legitimerer sine politiske forslag uden direkte at kritisere tidligere styringsforsøg. Dette reducerer behovet for at nytænke eksisterende praksisser, og samtidigt opbygges styringens etos omkring økonomiske rationaler. Klimastyring er en

forpligtelse, men det er også en økonomisk mulighed. Afsnittet har yderligere fremvist, hvordan en række samfundsaktører synliggøres som kompetente til at styre og drive udviklingen inden for forskellige domæner. Industrien og forbrugerne i særdeleshed anses som magtfulde til at drive den grønne omstilling, og må styres til at styre sig selv. Dermed placeres ansvaret for klimahandling bredt i samfundet og den legitime statsstyring er en, der formår at opnå styringens målsætninger, men uden at intervenere unødvendigt i andre aktørers domæner.

I afsnittet 'klimaloven' blev det fremvist, hvordan klimakrisen konstrueres som en politisk prioritet blandt flere og klimahandling indskrænkes til interventioner, som formår at tilgodese økonomiske, sociale og klimamæssige hensyn. Staten konstituerer yderligere en række videnskabelige institutioner centralt i klimapolitikudviklingen, hvilket slører den antagonistiske konflikt mellem de politiske prioriteter, og samtidig afpolitiserer klimapolitikken, da den herigennem tillægges en primært videnskabelig karakter

I klimastrategier fra en række ikke-statslige aktører indskrænkes klimakrisen til at være et spørgsmål om ineffektive nuværende processer og forurening, hvormed andre potentielle elementer, biodiversitet, naturbevaring mv., træder i baggrunden. Herigennem skabes klimakrisen som et problem, som det er muligt at løse gennem effektivisering og optimering af eksisterende praksisser.

Slutteligt fremviste synlighedsfelt-analysen, hvordan EU's kvotesystem indskrænker styringens synlighedsfelt gennem en reduktion af styringens domæner, samt hvordan Paris-aftalen er medskabende for forståelsen af, hvilke konsekvenser klimakrisen kan medføre og hermed også hvilken styring, som er legitim for at mitigere disse konsekvenser.

Det næstfølgende afsnit bevæger sig fra praksisregimets synlighedsfelter til dets vidensformer. Formålet er at afsøge, hvordan praksisregimet muliggør styring inden for regimets synlighedsfelt ved hjælp af særlige former for viden og principper for den legitime styring.

3.2. PRAKSISREGIMETS VIDENSFORMER

Analysens anden dimension beskæftiger sig med hvordan praksisregimet tænker, spørger og knytter principper for styring til problematiseringer. Denne dimension spørger: hvilke former for tænkning, viden, ekspertise, strategier eller rationalitet bringes i anvendelse i styringspraksisser? (Dean, 2006: 73). Jeg vil her undersøge, hvordan viden bestemmer, hvordan der kan styres, og hvilke mål der skal indfries (Dean, 2006: 59). Afsnittet vil indledningsvist beskrive to dominerende forhold, der etablerer rammen for legitim styring, og derved indskrænker det politiske handlerum: *vækst* og *konkurrence-*

evne. Derefter vil analysen beskæftige sig med den viden, der konstruerer teknologi i bredest mulige forstand som et særligt væsentligt element i håndteringen af klimakrisen i Danmark.

3.2.1. VÆKST-IMPERATIVET

Dette afsnit vil fremvise, hvordan vækst skabes som en forudsætning for styring, samt hvilke konsekvenser det har for det politiske mulighedsrum for klimastyring.

Overskriften på DI's klimaplan er *Sammen skaber vi grøn vækst* (2019), og planen består af 160 konkrete forslag, som har til formål at "sætte fart i den grønne omstilling og løfte væksten til gavn for alle i samfundet" (2019:1). Den grønne omstilling iagttages altså som en mulighed for at styrke og udvide den danske økonomi, og i disse bestræbelser konstrueres vækst som et uafvigeligt princip for udvikling. I planen præsenteres en omfattende argumentation for vækstens centrale rolle som formål for klimaplanen, og vækst kædes sammen med blandt andet Danmarks konkurrenceevne, offentligt velfærd, udvikling, investeringer i fælles gode, og Danmarks mulighed for at bidrage til at løse klimakrisen (2019: 7). Vækst er, hvad der sikrer, at vi ikke gradvist bliver fattigere sammenlignet med vores naboer, ligesom vækst er hvad der sikrer, at vi kan udvikle skoler og uddannelser, veje og togforbindelser, ældrepleje og sundhedsydelser. Vækst er, som det formuleres, "forudsætningen for, at vi kan leve de liv og have de muligheder, som vi gerne vil have" (2019:7). Enhver trussel mod væksten underminerer således ikke kun virksomhedernes forhold, men grundlæggende funktioner i samfundet. Ydermere iagttages befolkningen som værende uvillige til afkald og som konsekvens betragtes tiltag, som kompromitterer væksten, som illegitime (2019: 6). Dette kan ses i lyset af, at den neoliberale governmentalitet, som i en vis grad dominerer moderne styring (Dean, 2006: 240), gør økonomisk vækst til det forhold, der legitimerer statens måde at regere på overfor dens borgere (Lorenzini, 2017). Dette formål går igen i den styring, DI foreslår, som søger at løfte væksten i Danmark med 110 mia. kr., samtidig med at CO2-udledningen reduceres (2019: 5).

En tilpasning til klimaforandringerne skal dermed være rentabel og generere vækst. Dette er et diktum, der går igen i regeringens klimalov. Heri fremgår det at indfrielsen af Danmarks klimamål skal ske omkostningseffektivt og under hensyntagen til bæredygtig erhvervsudvikling og sunde offentlige finanser (Aftale om klimalov, 2019: 2). I kommissoriet for regeringens klimapartnerskaber fremgår det yderligere, at hver sektors klimahandling "i udgangspunktet ikke bør have statsfinansielle konsekvenser eller øge de samlede samfundsøkonomiske omkostninger" (Regeringens klimapartnerskaber, 2019: 2), samt at "vision og ambitionsniveau bør afspejle, hvad sektoren kan opnå af

reduktioner under hensyntagen til forventet vækst i sektoren frem mod 2030” (Regeringens klimapartnerskaber, 2019: 2). I forbindelse med præsentationen af klimaloven udtalte statsminister Mette Frederiksen: ”klimakrisen må ikke skade sammenhængskraften, øge uligheden, gøre det mere besværligt at bo på landet eller reducere antallet af arbejdspladser” (Ritzau, 2019b). Endeligt udtalte Lars Løkke, daværende formand for Venstre, at Venstre som oppositionsparti ikke vil involvere sig i et bredt samarbejde med regeringen, såfremt den førte politik skader væksten (Lauritzen, 2019).

Der er tale om en kommunikation, som placerer klimahandling som en politisk prioritet, der skal udarbejdes under hensyntagen til en række andre politiske krav. Den anerkender på den ene side behovet for visionære beslutninger, men er omvendt kritisk i forhold til at sætte politiske prioriteter over styr. De politiske spørgsmål og konflikter bliver i stedet til bade/og perspektiver, der insisterer på at opnå flere prioriteter samtidigt uden egentlige fravalg, hvilket er muligt så længe væksten sikres. Væksten skabes med andre ord som ramme inden for hvilken at der kan udspille sig politiske kampe. I det omfang at klimaforandringerne skabes som et resultat af den industrielle produktion og vækstøkonomiens iboende logik, og derved laver sprækker i selvsamme økonomis ideal, dækkes sprækkerne til igen da vækst skabes som klimahandling (og andre politiske prioriteters) forudsætning, fremfor som i en antagonistisk konflikt. Vækstargumentationen bruges med andre ord til at løse konsekvenserne af sin egen dominans: selvom vækst-logikken er medskyldig i klimakrisen, har vi behov for vækst for at levere de transformationer, som skal til for at mitigere selvsamme krise. Dette har som funktion, at de politiske konflikters omkostninger – valget – fortrænges. Den heraf resulterede konsekvente fremstilling af politiske prioriteter i et win/win-ideal, kan forstås ved hjælp af Slavoj Žižeks diagnose af, at den dominerende måde at tænke og føre politik på i dag er postpolitisk (Bjerre & Laustsen, 2013:153). Med dette begreb henvises til en iagttaget udvikling om, at politik i dag er karakteriseret ved at være reduceret til et magtneutralt rum, hvor det negligeres, at der eksisterer reelle interessekonflikter. Žižek forstår politik som det opbrud, den handling eller den begivenhed, der pludselig kan bringe selv helt grundlæggende spørgsmål (om især økonomien) i spil (Bjerre & Laustsen, 2013: 153). Antipolitik er da de former, der tildækker, lukker, eller fornægter muligheden for egentlige politiske forandringer og fører til en postpolitisk konsensus (Bjerre & Laustsen, 2013: 154). Klimakrisen kan i dette perspektiv ses som havende et reelt politisk potentiale. Væksten fungerer derimod som en antipolitisk strategi, der fortrænger den antagonistiske konflikt, som hos Žižek er det essentielle grundlag for politiske alternativer, og fører til en ensretning i udviklingen af idéer, der skal takle den økologiske udfordring inden for rammerne af væksten og det frie marked. Dermed reduceres politik til at handle om at finde frem til de idéer og løsninger, som

virker indenfor den herskende økonomiske orden (Bjerre & Laustsen, 2013). Som konsekvens af det dominerende vækst-imperativ, får klimapolitikken dermed en administrativ karakter i det omfang at de politiske visioner fortrænges og politik reduceres til at omhandle hvilke løsninger, der virker bedst. Spørgsmålet om hvorvidt (evig) kontinuerlig økonomisk vækst er kompatibel med de systemiske samfundsmæssige forandringer nødvendige for at begrænse konsekvenserne af klimakrisen, som fremlagt af organer såsom Intergovernmental Panel on Climate Change (ipcc.ch), imødekommes gennem en række forskellige argumentationer:

1. Ved at iagttage vækst som en forudsætning for, at der er råd til at investere i klimateknologiske løsninger (DI, 2019), som har en essentiel funktion i praksisregimets løsningshorisont.¹³
2. Ved at iagttage det danske samfund som værende særligt privilegeret og have særligt avancerede løsninger, som med fordel kan eksporteres til andre dele af verden. Eksempelvis mener L&F at Danmark har gode forudsætninger for at gå forrest i klimakampen, da vores fødevareproducenter er blandt de dygtigste og mest klimaeffektive i verden (Vores Vision, n.d.), og DI understreger hvordan danske virksomheder ”løser globale udfordringer og bidrager til at opfylde FN’s Verdensmål” (2019: 4).
3. Ved at opstille et skel mellem vækst og grøn vækst, som en processuel udvikling i retning af en økonomi, der bedre formår at tage højde for de økologiske eksternaliteter af den almindelig vækst, hvilket eksempelvis er formålet med CO2-afgifter.

Herigennem bliver klimakrisen en anledning til innovation og en forstærkelse af det økonomiske system, hvor kloge økonomiske incitamenter og forvaltning kan bane vejen for at overvinde kollektive handlingsproblemer, og samtidig skabe merværdi ved at subsumere naturen (nuværende økologiske eksternaliteter for markedet) markedets valoriserende logik. Et af de bærende principper, som muliggør den vækst, som skal til for at sikre vores evne til at håndtere klimaforandringerne, er idéen om danske virksomheders konkurrenceevne og statens rolle i at facilitere denne. DI beskriver hvordan ”vi skal klare os i den globale konkurrence” (2019: 1), hvordan ”virksomhedernes arbejde med bæredygtighed er med til at styrke deres konkurrenceevne” (2019: 19) ligesom ét af seks kapitler i DI klimaplan bærer titlen: ”Vi skal kunne konkurrere” (2019: 76). Regeringen har ligeledes dansk

¹³ Dette forhold analyseres yderligere under afsnittet ”Tekno-Optimisme”.

konkurrencekraft som et af de principper, som indfrielsen af Danmarks klimamål skal tage hensyn til (Aftale om klimalov, 2019: 2). I følge L&F bør den kommende klimalov gå hånd i hånd med konkurrenceevnen, og klimakrisen bør generelt ses som en forretningsmulighed, så landbrugs- og fødevarerhvervet i 2030 står stærkere i konkurrencen med andre lande end tilfældet er i dag. (Vores Vision, n.d.). Gennem dette konkurrence-perspektiv konstrueres markedet som en global enhed, som reducerer de nationale regeringers kapaciteter. Markedet dirigerer regeringens adfærd med hensyn til makroøkonomisk finans- og pengepolitik, og den politiske mulighed for intervention begrænses ved at regeringens handlerum begrænses. Til idéen om konkurrenceevne knyttes en række semantiske formuleringer, som vi kender fra sportsverdenen, såsom grøn førertrøje og internationalt førersæde: ”Danmark skal tilbage i den grønne førertrøje og tage internationalt lederskab for den grønne omstilling” (Regeringens klimapartnerskaber, 2019: 1). Sportssemantikken bidrager til en forståelse for, at der kan findes en vinder i dette nye grønne væksteventyr og at vinderen er den der bedst formår at kapitalisere på klimakrisen.

Som konsekvens af disse to dominerende forståelser af styringens virke, at sikre betingelserne for økonomisk vækst og at sikre en stærk konkurrenceevne, fremstilles klimastyring der kompromitterer disse betingelser som uansvarlig. En sådan styring vil i givet fald medføre afgivelse af privilegier eller uhensigtsmæssige indgreb i samfundet og afvises. Som eksempel herpå fremgår det af sektorkøreplanen fra klimapartnerskabet for energi- og forsyningssektoren, at sektoren ikke kan udpege en klar vej til at reducere de sidste ton CO₂, branchen udleder, da ”mulige erstatningsteknologier ikke kendes endnu, eller fordi det forudsætter markante indgreb for erhvervsliv” (2020: 34), ligesom det i sektorkøreplanen for klimapartnerskabet for landtransport fremgår:

...at det blandt andet på grund af den teknologiske udvikling, den internationale konkurrencesituation og transportsektorens afgørende betydning for mobilitet og økonomien i Danmark ikke er muligt realistisk at nå en 70 procents reduktion (...).
(2020: 3)

Et andet sted hvor styringen ligeledes påtager sig en særlig karakter grundet den dominerende status af vækst og konkurrenceevne, kan findes i Danmarks grønne fremtidsfond, som staten etablerede i forbindelse med finanslovsaftalen for 2020 (Regeringen, 2019). Fonden har en samlet ramme på 25 mia. kr., og skal bidrage til en national og global grøn omstilling, herunder udvikling og udbredelse

af nye teknologier (Regeringen, 2019). Staten tillader igennem denne fond at fire andre eksisterende fonde, Eksportkreditfonden, Danmarks Grønne Investeringsfond, Vækstfonden og Investeringsfonden, kan øge deres investeringer med en statsgaranti i ryggen (Regeringen, 2019). Det interessante i forhold til denne analyse, er at kravet til fondene er, at de skal stille kapital til rådighed på markedsvilkår. Det betyder, at der skal være et rimeligt forhold mellem den risiko, staten løber, og det investeringsafkast den kan forvente. Fondene skal dermed give støtte til grønne projekter i det omfang at disse skaber vækst og arbejdspladser. Afkast skabes som en ramme inden for hvilken klima og miljømæssige prioriteter kan opfyldes. Eksemplet illustrerer den måde, hvorpå vækst og konkurrenceevnen danner ramme for klimastyringen. De er hævet over striden mellem de forskellige politiske positioner, de er (del)mål, der skal sikres, og den markør de politiske valg bedømmes ud fra. Konkurrenceevnen og væksten får således rollen som domstol for klimapolitiske strategier: interventioner på markedet til fordel for klimaet legitimeres i det omfang at de gavner begge.

3.2.2. TEKNO-OPTIMISME

Det følgende afsnit fremviser, hvordan praksisregimet former et generelt perspektiv på teknologi i klimakrisens løsningshorisont. Dette lægger sig i forlængelse af praksisregimets synlighedsfelter, hvor klimakrisen som problem træder frem som, blandt andet, resultatet af et videnskabeligt blik, hvor ny-opdaget viden medfører at nuværende praksisser i samfundet må forfines. I dette perspektiv findes ligeledes en erkendelse af at en forudsætning for tilstrækkelig handling er, at der indsamles mere viden omkring klimabelastningen af de forskellige dele af samfundet. L&F problematiserer, at ”der er også noget, vi ikke ved. Der skal vi ud og finde helt nye veje for at skabe de løsninger, der bliver brug for” (Danske fødevarer skal være klimaneutrale i 2050, 2019). DI mener, at 70 procent reduktionsmålet ”kræver massive investeringer i forskning og udvikling af nye samfundsøkonomiske ansvarlige løsninger, vi ikke kender i dag” (2019: 4). I regeringens forståelsespapir fremgår det, at opfyldelsen af 70 procent reduktionsmålet i 2030 kræver virkemidler, vi endnu ikke kender (Frederiksen m.fl.: 3), og i regeringens kommissorium for klimapartnerskaber fremgår det at:

Erhvervslivet har en vigtig rolle i indsatsen for at realisere regeringens mål om 70 procent reduktion af drivhusgasudledning i Danmark i 2030. Dels gennem direkte reduktioner af virksomhedernes udledning fra produktionsprocesser mv., dels gennem de reduktioner, som sker gennem udviklingen af grønnere produkter, services og forretningsmodeller, som understøtter den grønne omstilling i resten af samfundet. (2019: 1)

Opfyldelsen af styringens mål anses altså kun som muligt, såfremt nuværende praksisser og løsninger udvikles eller optimeres. Herigennem konstrueres teknologiudvikling som et altafgørende redskab for at opfylde styringens mål, og en del af klimahandlingen skubbes ud i fremtiden. For, som det fremgår af L&F's kommentar til klimaloven, der er ikke et fagligt dækkende grundlag for at vurdere effekten af de forskellige klimaindsatser (2019). Dermed skabes et behov for investeringer i udvikling, innovation, vidensproduktion og dataindsamling. Dette kommer til udtryk i løsningsforslag som investeringer i forskning, som det fremgår af DI (2019), investeringer i teknologiudvikling generelt, som det fremgår af Danmarks Grønne Fremtidsfond (2019), og styringsteknikker såsom at indsamle data og styrke det statistiske beslutningsgrundlag (DI, 2019). Disse styringsforslag kan ses i lyset af hvordan liberalismen¹⁴ ifølge Villadsen har formået at inkorporere diverse kritikker af den og gøre dem til at spørgsmål om at undersøge bedre, vide mere og styre mere påpasseligt (2006:21). Forestilling om teknologiudvikling beror på at kendte, såvel som nye klimavenlige teknologier, vil blive taget mere i brug i fremtiden og blive en fast del af hverdagslivet. Som Kathrine Richardson, tidligere formand for Klimarådet formulerer det: "Jeg tør ikke gisne om hvilke revolutionerende teknologier, der vil være en naturlig del af vores hverdag til den tid (i 2050, red.)" (2019). Dette perspektiv på teknologi former fremtiden på en måde, hvor teknologiske revolutioner vil være meddeterminerende for en fastholdelse af nutidens livsstil. Den fremtid, som dette teknologiperspektiv stiller os i sigte, er en, som ikke grundlæggende er anderledes end nutiden, men som indeholder teknologiske løsninger som svar på nutidens problematikker.

Rettes blikket mod enkelte teknologier der foreslås, kan flere anskues som bidragende til oprettholdelsen af netop denne fremtidshorisont og dermed også af nutidens privilegier. Af DI's klimaplan fremgår det, at en lang række teknologiske potentialer bør bringes i spil for at indfri Paris-aftalens langsigtede mål. Dette indebærer teknologier målrettet energieffektivisering, som ifølge DI har potentiale til at realisere hele 44 procent af den globale nødvendige CO₂-reduktion (2019: 6). Inden for den private sektor ønsker virksomheden Microsoft Danmark at kompensere for softwarevirksomhedens CO₂-udledning ved at investere næsten 7 milliarder kroner i at udvikle nye CO₂-fangst klimateknologier, og derigennem på sigt blive historisk klimaneutral ved at hive så meget CO₂ ud af atmosfæren, at det vil udligne alle virksomhedens emissioner helt tilbage fra stiftelsen i 1975

¹⁴ Governmentalitätsstudier forstår liberalismen som en moderne styringsrationalitet, dvs. et sæt af overvejelser over styringens mål, genstande, midler og legitime udøvere, som tager sit udgangspunkt i en kritik af overstyring (Rose m.fl. 2009:2).

(2020). I en artikelserie fra DR om CO2 fangst og lagring, beskrives denne type af teknologier som ”det mest effektive værktøj i klimakampen på kort sigt” (Olsen, 2020), der ”kan fjerne størstedelen af Danmarks udledning” (Olsen, 2020). For Microsoft Danmark er CO2 fangst-teknologien på et strukturelt niveau med til at opretholde øvrige virksomhedsoperationer, da den muliggør, at behovet for at reducere forureningsniveauet andetsteds i koncernen begrænses. På tilsvarende vis placeres teknologiudviklingen som absolut instrumental i løsningshorisonten i DR-artiklerne, hvor teknologier egenhændigt, eller tæt derved, konstrueres som havende potentialet til at løse klimakrisen. Afstanden mellem tingenes tilstand, hvor, som det fremgår af COOPs klimaplan, ”verden står over for sin største udfordring nogensinde” (2019) og et bæredygtig samfund, skabes med andre ord som enkeltstående teknologier. Udviklingen og udbredelsen af disse vil medføre, at vi undgår på et strukturelt niveau at skulle forandre produktions- og forbrugsmønstre eller økonomiske strukturer, og på et individuelt niveau undgår at skulle give afkald på nutidens privilegier. I dette perspektiv kan videnskab og teknologi løse klimakrisen uden at vi fundamentalt behøver at gentænke strukturerne eller målene i vores vækstbaserede økonomi eller i vores vestlige forbrugskultur. Som konsekvens de-politiseres og demoraliseres klimakrisen i det omfang at behovet for radikale politikker eller etiske problematikker sløres, og styringen i stedet kan overlades til det tekno-videnskabelige kompleks.

3.2.3. OPSUMMERING: PRAKSISREGIMETS VIDENSFORMER

Anden del af analysen havde til formål at fremvise, hvordan klimastyring muliggøres ved hjælp af særlige former for viden, som skaber objekter, bestemmer hvordan disse skal styres, samt hvilke mål, som styringen må indfri.

Afsnittet har fremvist, hvordan de dominerende idéer om vækst og konkurrenceevne konstrueres som ufravigelige betingelser for legitim styring. Væksten og konkurrenceevnen konstitueres som rammen inden for hvilken at politiske kampe om andre prioriteter kan udfoldes. De er dels det (del)mål, der skal sikres, og den markør de politiske valg bedømmes ud fra. Denne privilegerede placering af vækst og konkurrenceevne medfører, at deres betingelser fremstår som ukrænkelige, samt at politisk handlen der måtte kompromittere disse møder store legitimitetsudfordringer. En yderligere konsekvens er, at styringen derfor forholder sig kritisk i forhold til interventioner, der er målrettet virksomheders virke. Samtidig muliggør begge, at de politiske prioriteter fremstilles i et win-win ideal, da konkurrenceevnen sikrer væksten, som sikrer en simultan opfyldelse af andre styringsmål. Derved fortrænges de politiske konflikters omkostninger og politik reduceres til at omhandle hvilke administrative værktøjer og tekniske tiltag, der bedst bidrager med vækst i den grønne sektor til gavn for borgere, stat, virksomheder og klimaet.

Endeligt har denne dimension fremvist, hvordan praksisregimets teknologiperspektiv og den viden, perspektivet trækker på, placerer teknologiske løsninger centralt i løsningshorisonten: videnskaben og teknologien har potentiale til at løse klimakrisen. Konsekvensen bliver at klimakrisen de-politiseres og demoraliseres, eftersom behovet for radikale politikker og systemkritiske overvejelser derved sløres.

Efter denne analyse af praksisregimets vidensformer vil jeg nu rette blikket mod de to resterende dimensioner: praksisregimets teknologier og de subjekter, som praksisregimet konstruerer gennem dets styringsforsøg.

3.3. PRAKSISREGIMETS TEKNOLOGIER OG SUBJEKTER

Analysens tredje del behandler dimensionerne praksisregimets teknologier og praksisregimets subjekter i en samlet form, da styringens teknologier (re)producerer bestemte subjektformer. Teknologidimensionen interesserer sig for, hvordan praksisregimet forsøger at indfri sine mål gennem konkrete instrumenter, mekanismer og teknikker (Dean, 2006: 59). Teknologier bestemmes som praksisser, der retter sig mod at styre menneskelig adfærd samt udstyre sin genstand med en bestemt rationalitet. Der er dermed tale om en bred definition, som omfatter alt fra mobil applikationer til specifikke styringsforslag eller politiske og økonomiske dispositioner. Udgangspunktet er, at styringen må iagttages igennem dens faktiske, konkrete praksisser og ikke reduceres til ideologi og værdier. Styringens praksisser må derfor analyseres i deres egenart i tråd med Foucaults idé om at tilgå diskursen i dens eget spillende nærvær (Foucault, 1971: 155). Analysen vil således forfølge klimapolitiske styringsteknologier og undersøge, hvilke konsekvenser det har, når der styres gennem disse teknologier. Subjekt-dimensionen vedrører de identiteter, der skabes i det givne praksisregime. Her er opmærksomheden rettet mod de kvaliteter, intentioner, ønsker og indstillinger, som både de styrede og de styrende har, samt hvilken adfærd man forventer, og hvordan denne givne adfærd søges transformeret (Dean, 2006: 75). Centralt i denne dimension er studiet af, hvordan de specifikke teknologier er med til at sætte subjektpositioner, som subjekter kan træde ind i med den status og de muligheder, der tilhører positionerne. Gennem en analyse af disse to dimensioner, har denne del dermed til formål at afsøge, hvordan praksisregimet forsøger at indfri sine mål gennem konkrete instrumenter, mekanismer og teknikker, hvilke afgrænsninger, teknologierne producerer, samt fremvise hvordan adfærd søges styret og hvilke identiteter, der herigennem skabes.

Jeg vil i denne del af analysen beskæftige mig med tre forhold. Indledningsvist vil jeg analysere en række teknologier, der udtrykker divergerende forståelser af relationen mellem staten og markedet, og henholdsvis søger at frisætte markedet og søger at facilitere nye markeders opståen. Herefter vil jeg gennem en analyse af en række afgifts-styringsteknologier fremvise, hvordan den legitime styring indskrænkes til at besidde få karakteristika. Afslutningsvist vil jeg rette fokus mod en række teknologier, der søger at styre individer til at agere politisk gennem forbrug, samt afsøge hvilke konsekvenser dette har for individers kapacitet og engagement i forbindelse med klimakrisen.

3.3.1. STYRINGSTEKNOLOGIER OG MARKEDET

I DI's klimaplan foreslås en række styringsteknologier, hvis formål er at skabe bedre og mere ensrettet regulering af markedet med henblik på at øge den danske eksport og derved øge velstandsniveauet og muligheden for, at klimakrisen kan imødegås. Denne gruppe af teknologier dækker over forslag om at fjerne eksisterende grønne afgifter, herunder NO_x-afgiften, lempe bilbeskatningen, samt modarbejde ethvert forsøg på nationale CO₂-afgifter (DI, 2006; Nielsen, 2020). Disse teknologier kan anskues som klassisk liberalistiske i og med at det er styringsforsøg, der søger at begrænse statslig intervention, ud fra en overbevisning om at markedet grundlæggende er selvregulerende, hvilket bør respekteres gennem en reduktion af statslig intervention, som i øjeblikket hæmmer markedets kapacitet til at levere løsninger på klimakrisen. Måden hvorpå markedet skal hjælpes på vej, er da ved at genindsætte en kritik af overstyring i styringen og styre for at styre mindre, da en mere begrænset statslig indgriben vil ansøre teknologisk innovation på markedets egne præmisser, som vil løse klimakrisen på en omkostningseffektiv måde.

I klimastrategierne kan der yderligere identificeres en række teknologier, som opererer på baggrund af en anden forståelse af statens funktion og forholdet mellem staten og markedet. Her er der tale om teknologier, hvorigennem staten enten direkte søger at skabe betingelserne for nye markeder, eller som har som konsekvens, at et nyt marked skabes. Et eksempel herpå er DI's forslag om etableringen af havvindmølleparker:

Regeringen bør sikre, at der opføres yderligere to danske havvindmølleparker frem mod 2030 gennem markedsbaserede udbud af både havmøller og kabelføring. Det forventes, at støttebehovet til nye havvindmølleparker bliver lavere og lavere, og at de sidste havvindmølleparker, der opføres frem mod 2030 kan klare sig på markedsvilkår, hvor støtten til havmøller forventes at gå mod nul. (2019: 33)

Herigennem konstrueres statens rolle som en der ved at målrette finansiering skal sikre, at betingelserne for markeder opstår og opretholdes. Hvor de klassisk-liberalistiske teknologier forstår markedet som grundlæggende selvregulerende, må det her skabes, sikres, og faciliteres. Eller formuleret anderledes: det centrale problem som styringen må løse, er at etablere de vilkår, der skal til, førend foretagsomhed og konkurrence-adfærd kan komme i spil, og markedet dermed kan fungere. Dette kan ses i lyset af Srnicek og Williams diagnosticering af neoliberal styring, hvori de forstår det som et karakteristikum for (vestlig) moderne styring, at hvor staten tidligere skulle respektere markedets naturlige love og essens, som foregik udenfor statslig kontrol (*the natural laws of man and the market*), tillægges staten i dag en signifikant og aktiv rolle i udviklingen og vedligeholdelsen af markeder. Markeder opstår ikke spontant i takt med at staten trækker sig tilbage, men må i stedet konstrueres, sommetider helt fra bunden (2015). Markedet optræder dermed ikke som et sæt naturlige relationer, men som et kunstigt spil af konkurrencebaserede friheder, som udspilles inden for de retslige garantier og grænser, som er etableret af en institutionel og juridisk embedsmandsstand. Markedets funktion er dermed betinget af statens aktive intervention og af hvad Dean kalder etableringen af en sammenhængende offentlig institutionel og retslig ramme (Dean, 2006: 251).

Gennem disse sæt af teknologier får vi øje på, hvordan praksisregimet stiller divergerende krav til den statslige intervention i markedet. Den skal på den ene side begrænses inden for eksisterende markeder, men på den anden side styrkes med henblik på at sikre, at nye markeder etableres.

Det næstfølgende afsnit vil analysere en af de mest debatterede grupperinger af styringsteknologier inden for klimafeltet, nemlig CO₂-afgifter og andre iagttagede klimafremmende afgifter, for herigennem at fremvise hvordan styringen indskrænker sin kapacitet ved at nogle styringsformer anskues som illegitime, samt hvilken subjektivering denne styringsform producerer.

3.3.2. AFGIFTSSTYRING

Om end der er bred konsensus om, at den grønne omstilling er afhængig af vidtrækkende forandringer i adfærds- og forbrugsmønstre, er debatten om hvilke afgiftsstrukturer som bedst fordrer en mere bæredygtig adfærd konfliktfyldt. Dette kom til udtryk i kølvandet på Klimarådets rapport om anbefalinger til etableringen af et nyt afgiftssystem (2020). I rapporten anbefales en implementering af en afgift på drivhusgasser gradvist stigende til 1500 kroner per ton i 2030, som et hovedelement i

den grønne omstilling i Danmark. Derved vil afgiftssystemet bygges op om princippet om, at forureneren betaler:

Hvis man siger 70 procent, så er man også nødt til at finde virkemidler, der kan sikre, at vi kommer den vej. Og et af de generelle virkemidler, der kan have effekt på tværs af samfundet, er en indfasning af en drivhusgasafgift. (Klimarådet, 2020b)

Som styringsteknologi bygger CO₂-afgiften på en iagttagelse af klimakrisen som et resultat af et markedssvigt, hvor markedet i sin nuværende tilstand ikke er i stand til at tage højde for, at ressourcer ikke er utømmelige og de økologiske skadevirkninger som produktion af varer fører med sig, da begge er negative eksternaliteter og derfor ikke reflekteres i markedspriserne. En sådan markedsinduceret mangel kan alligevel løses ved hjælp af et markedsbaseret sæt af incitamenter. Da det antages, at markedet er mislykket på grund af ufuldkommen information, antages det logisk at en bedre samling og udarbejdelse af data vil skabe en konkurrencedygtig drivkraft til monetært at internalisere tidligere omkostningsløse – om end socialt skadelige – økologiske eksternaliteter (Klimarådet, 2020a: 82). CO₂ beskatning kan dermed ansues som en styringsteknik, der hviler på forståelsen af forurening som udtryk for økonomisk ineffektivitet. Løsningen bliver at fjerne diskrepansen mellem de eksisterende priser og den 'faktiske' pris ved hjælp af en vareliggørelse af forurening, som dermed inkluderes i det økonomiske system. Her træder logikken frem i sin paradoksalitet. Den forklarer at klimakrisen på samme tid er skabt af den tidligere konfiguration af kapitalen og at løsningen er en yderligere udvidelse af den kapitalistiske logik. Den hellige gral af en cost/benefit beregning appliceret på klimakrisen er at etablere en social prissætning af CO₂ emission – den ødelæggelse, hvert ton udslip medfører. Ifølge Klimarådet bør prissætningen følge omkostningerne med at opnå de politiske reduktionsmål. Dermed er det omkostninger i forbindelse med at omstille samfundet, som gøres til det bærende princip for en prissætning (2020). Debatten om dette forslag viser modvilligheden mod flere af de konkrete løsningsforslag, som har økonomiske konsekvenser i samfundet, og som søger at intervenere i markedet og virksomheders forhold. DI mente, at forslaget ville "skade klimaet og gøre Danmark fattigere" (2020). Dansk Metal erklærede sig "lodret imod" (Ritzau, 2020a). Klima- og energiminister Dan Jørgensen (S) udtalte på vegne af regeringen:

Når jeg ser et forslag, som får så hård en modtagelse fra industri, erhvervsliv og organisationer, så tager jeg det selvfølgelig meget alvorligt. Vi skal huske på, at vi gør

det her i Danmark, fordi vi gerne vil være foregangsland og det er vi ikke, hvis vi lukker dansk industri i processen. (Beim, 2020)

Klimarådets CO₂-afgift de-legitimeres altså under henvisning til, at der er tale om overdreven styring, som har negative økonomiske konsekvenser. Afvisningen til trods, kan der i Klimarådets foreslåede afgiftskonstruktion allerede findes en iboende kritik af overstyring. Klimarådet foreslår, at CO₂-afgiften indføres sammen med et bundfradrag, som eksempelvis kunne være aktuelt for varer som oksekød og cement. Den foreslåede afgift reducerer sig dermed allerede for de brancher, som forurener mest, men alligevel anskues teknologien som for vidtrækkende, hvilket understreger statens begrænsede evne til intervention. Dette lægger sig i forlængelse af en af konklusionerne under dimensionen 'Vidensformer': praksisregimet reducerer sin styringskapacitet til at regulere virksomheder under henvisning til samfundets behov for vækst og at sikre industriens konkurrenceevne. I stedet træder et andet domæne frem som styringsobjekt: forbrugeren. Som eksempel herpå fremgår det af SAS, DI, Københavns Lufthavn og Dansk Luftfarts forslag om luftfartens bidrag til den grønne omstilling, at der etableres et klimabidrag på mellem 20 og 30 kroner per flybillet, der skal gå til en uafhængig klimafond øremærket grøn forskning og udvikling (Rasmussen, 2019). Tilsvarende øgede regeringen i finansloven for 2020, med henblik på at bekæmpe plastikforurening, afgifterne på stoffer som PVC, ftalater og PVC-folier, ligesom emballageafgiften på plastikposer og engangsbestik blev tredoblet (Finansministeriet, n.d.). Styringen målrettes forbrugerne frem for eksempelvis at søge at reducere emballageforbruget i produktionskæder eller emballage mere generelt. Det forhold at foreslåede afgiftsstigninger placeres på forbrugernes pris fremfor andre steder i produktionskæderne, afspejler et særligt syn på regeringskunsten, hvor det betragtes som mere legitimt for staten at påvirke markedet ved at styre på forbrugerincitamentet for valget af produkter og ydelser direkte, fremfor at styre på forholdene for produktionskæder. Dette forhold underbygges yderligere af den opbakning, som afgiftsfritagelse nyder på markedet for innovative, grønne produkter og ydelser - såsom elbiler (Steenberg, 2019; Kølster og Holmbeck, 2019). Afgiftsstyringen afgrænses altså i en vis grad til at være målrettet forbrugerne. Men ikke kun det: måden hvorpå der styres på individernes incitament til at handle og forbruge på det grønne marked begrænses til primært at være ved at gøre disse produkter og ydelser særligt økonomisk attraktive, fremfor at øge prisen på andre mere forurenende produkter og ydelser for derigennem at søge at mindske forbruget af disse. Konsekvensen bliver, at et mindre forbrug af skadelige produkter og ydelser kun sker i det omfang at forbruget stiger af mindre klimaskadelige alternativer. Et større forbrug af

grønnere produkter og ydelser konstrueres derimod som grundlæggende bestræbelsesværdigt. Derfor kan det argumenteres, at subsidier på mindre klimaskadelige alternativer anskues som den primære legitime afgiftsstyring. Sådanne subsidier hviler på en forudsætning om, at det er muligt at ændre befolkningens adfærd i en mere klimavenlig retning, hvis de klimavenlige produkter er mere økonomisk favorable. Samme forudsætning går igen i en række andre af praksisregimets styringsteknologier, eksempelvis COOPs valg om at fremme klimavenlige produkter ved at reducere koncernens egen fortjeneste på disse (2019). Den forbrugsfigur, som disse teknologier producerer, evner gennem forbrug at drive en økonomisk udvikling og er først og fremmest økonomisk-rationel. Med økonomisk-rationel menes, at individer opfattes som interessebårde subjekter, der justerer deres handlinger ud fra en vurdering af, hvor deres økonomiske midler vil give mest mulig nytte. Den individuelt ansvarlige forbruger tilskyndes altså at købe en bred palet af grønne eller økologiske produkter baseret på et løfte om, at jo flere af sådanne produkter der købes og forbruges, jo sundere vil planetens økologiske processer blive. Selvom styringens målsætning er at skabe et mere bæredygtigt forbrug, fungerer teknologierne ikke ved eksempelvis at fremelske mådeholdsetos, eller ved hjælp af teknologidesign søge at begrænse forbrugernes valg eller generelle forbrug. Snarere styrer teknologierne til at forbruge mere og dermed bliver styringen til en vækstindustri for grønne produkter og services.

Opsummerende afgrænser den legitime afgiftsstyring sig fra både at styre gennem afgifter målrettet produktionskæder, men også fra at styre ved at øge prisen på forurenende produkter. I stedet anses den legitime styring som en, der primært styrer gennem nedjusteringer af prisen på en række produkter, som forurener mindre. Herigennem skabes individet som økonomisk rationel og som et, der evner at drive den økonomiske udvikling. En udvikling, der på trods af styringens målsætning om at skabe et mere bæredygtigt forbrug, paradoksalt bliver til en vækstindustri for mindre forurenende produkter og services.

På tværs af klimastrategierne søges individer yderligere styret gennem en lang række teknologier på markedet. Det følgende afsnit vil foretage en række nedslag i disse. Formålet er at fremvise hvordan teknologierne søger at styre menneskelig adfærd på en særlig måde, udstyre individer med en særlig rationalitet, og derved skaber særlige subjektpositioner.

3.3.3. FORBRUGSPOLITISK STYRING

Dette afsnit vil analysere, hvordan individer søges styret gennem teknologier til at agere politisk gennem forbrug, samt hvilke konsekvenser dette har for individers kapacitet og engagement i forbindelse med klimakrisen. Med dette formål vil jeg indledningsvist analysere en række teknologier, der kan betegnes som 'oplysningsteknologier'. Formålet er at fremvise, hvordan disse opererer og skaber et særligt magtfuldt subjekt, som er i stand til at drive udvikling gennem adfærdsændringer, og som derfor skal problematisere egen adfærd og handle på at ændre den. Dernæst vil jeg analysere tre andre typer teknologier, som hviler på samme forståelse af et magtfuldt subjekt, og som søger at styre individer til at kanalisere deres magt gennem forskellige former for forbrug.

Oplysningsteknologier dækker over eksempelvis COOPs initiativ om at stille viden til rådighed om bæredygtighed overfor medarbejdere og kunder og tænketanken Concito's *Den store klimadatabase* (2019), som jeg nu vil rette fokus mod. Den store klimadatabase har til formål at være et centralt værktøj, der skal danne grundlag for et forenklet klimamærkningssystem, klimaberegnete opskrifter, applikationer til beregning af indkøbsklimaaftryk, undervisning af skoleelever, opkvalificering af køkkenpersonale og meget andet (Concito, 2019). Projektet består af en faglig dialogfase, en udarbejdelse af en klimadatabase over mere end 500 fødevarers klimaaftryk, samt udgivelse og formidling af klimadatabasen på dansk og engelsk. Dermed kan den store klimadatabase forstås som en fællesbetegnelse for et kartotek af forskellige styringsteknologier, der alle har til formål at oplyse individer til at træffe hvad man kan kalde 'klima-etiske' beslutninger i sit liv. Subjektiveringen som kommer til udtryk gennem disse teknologier, er en hvor individet besidder kapacitet og vilje til at begrænse klimabelastningen af vedkommendes livsstil, men hvor individet for nærværende møder uigennemskuelige valg, og er karakteriseret ved en mangel på viden om, hvordan det klimaetiske liv leves, samt hvilke konsekvenser den enkeltes livsstil medfører. Derfor tilbyder denne form for teknologier at ophæve en diskrepans mellem den viden, som er tilgængelig for forbrugeren og forbrugers ønske om at leve et mere bæredygtigt liv. Teknologierne søger derfor at kultivere og fremelske en særlig form for etik i forbrugeren, med henblik på at få den enkelte til indledningsvist at problematisere sit eget klimaaftryk, og dernæst handle på at begrænse det. Individet som skabes er et, som er magtfuldt, og som forstår sig selv som havende en indflydelse at yde for at bekæmpe klimakrisen. Dette forhold kan ses i lyset af Naomi Klein (2018) forskning, som har illustreret hvordan denne form for tildeling af tyngde til individets adfærds- og forbrugsvaner er særligt kulturelt betinget. Heri refereres til en anekdote om arbejdere på en filippinsk tøjfabrik, som under horrible

forhold producerede Nike sko, men som samtidigt gik rundt i netop tøj og sko fra Nike. Klein beretter, hvordan arbejderne forblev uforstående overfor hvorledes der skulle være et modsætningsforhold at finde mellem de to forhold. Af eksemplet kan udledes, at individuelle adfærds- og forbrugsvaner ikke nødvendigvis er placeret inden for en politisk sfære.

Power rested not in what you did as one person, but what you did as many people, as one part of a large, organized and focused movement. This meant organizing workers to go on strike for better conditions, and eventually winning the right to unionize. What you ate for lunch or happened to be wearing was of absolutely no concern whatsoever. (On fire: 152)

I modsætning hertil søger oplysningsteknologierne at styre individer til at forstå sig selv som individuelt ansvarlig og egne adfærdsmønstre som magtfulde. I det følgende vil jeg analysere tre teknologier, som alle deler denne iagttagelse af individets styrker, og som derfor søger at styre individer til at kanalisere deres magt gennem forskellige former for forbrug for herigennem at udleve et klimaengagement og drive den grønne omstilling.

Den første af disse er klimakompensationsteknologier, som dækker over en række mekanismer, der fungerer ved at forureneren kan få aflad for sin forurening ved at investere i projekter, som har til formål at bidrage til en reduktion af fremtidig forurening og klimabelastning et andet sted i verden. Klimakompensation muliggør, at adfærdsændringer undgås ved at der investeres i projekter i en række forskellige lande, som har en positiv klimamæssig effekt, og som oftest er lokaliseret i det globale syd, hvorfor mekanismen kan anses som en form for moderne kolonialisme (Skjoldager m.fl., 2020a). Et af disse projekter har til formål at forære energivenlige komfurer til indbyggere i Kwala, Nigeria. Donationen skal reducere indbyggernes udslip af drivhusgasser, da der i Kwala primært laves mad over åben ild (Skjoldager m.fl., 2020a). Såfremt disse komfurer bliver brugt, vil det dermed føre til en reduktion i forurening som et dansk selskab, den danske stat eller den danske forbruger kan modregne i sit klimaaftryk - selvom det er den enkelte indbygger i Kwala, der ændrer adfærd og ikke selskabet, staten eller forbrugeren i Danmark. Denne mekanisme er blevet et af de primære værktøjer i kampen mod den globale opvarmning og i 2019 blev der brugt i omegnen af 1,4 milliarder kroner på klimakompensation i Danmark (Skjoldager m.fl., 2020b). Teknologierne repræsenterer dermed en ny form for marked i stærk vækst. Klimakompensations popularitet kan givetvis forklares ved, at det er en teknologi, som tilbyder at ophæve en diskrepans mellem et iagttaget moralsk rigtigt valg af ikke

at flyve, ikke at købe nyt tøj, ikke at spise kød, og den nuværende livsstils nydelse og privilegier. Forestillingen, som teknologien søger at internalisere i brugeren, er at afstanden mellem den moralske og amoralske handling, er prisen for klimakompensationen. Dermed er det moraliteten i sig selv, som gennem klimakompensation bliver et led i en vækstindustri.

Den anden teknologi er et program fra COOPs klimaplan, som har til formål at prioritere lokale varer i dagligvarekædens butikker, da lokalt producerede varer iagttages som fundamentale for et bæredygtigt samfund (2019). Programmet kan forstås som en styringsteknologi, som placerer sig selv som en respons på en global problematik, og hvorigennem der appelleres til en konstellation af ideer, som giver forrang til det lokale som horisonten for politisk handling. Det lokale er at foretrække over det globale, det umiddelbare overfor det medierede, det simple over det komplekse. Der er her tale om en tænkning, hvor problematiseringen beror på at abstraktionsniveauet og størrelsen af den moderne verden, er roden til flere af samtidens politiske, økologiske og økonomiske problemer, og at løsninger ligger i at adaptere en tilgang til verden, der baserer sig på et mere styrbart lokalt niveau. I det omfang at denne tilgang præsenterer sig som en løsning på klimakrisen, risikeres det dog at den systemisk forbundne natur af den moderne verden sløres: det forhold at klimakrisen i dens form er abstrakt, i dens struktur er kompleks og omend den berører alle lokaliteter aldrig absolut er manifesteret i en enkelt region eller i et enkelt forhold.

Den tredje teknologi er *Plant Træer i Indien med COOP* (COOP, n.d.). Herigennem kan forbrugere assistere med at bekæmpe skovrydning og reetablere skovområder. Denne teknologi fungerer gennem COOP's applikationen *COOP Madkonto*, hvor forbrugere kan vælge ved forbrug at få plantet to træer i Indiens Meghalaya provins i forbrugerens navn (COOP, n.d.). Projektet har en række sociale, økonomiske og økologiske formål for beboerne i Meghalaya. Måden hvorpå eksempelvis skovrydning bekæmpes, er ved at ændre landbrugsteknikker og adfærd for områdets 5000 familier i en mere bæredygtig retning. Denne teknologi kan derfor også siges at levere et svar på problematikken om en iagttaget øget problematisering af forbrug, som imødekommes ved at teknologien muliggør en inklusion af en filantropisk gestus i selve forbrugshandlingen.

Hvad klimakompensationsteknologierne, COOPs program for lokale varer og Plant Træer i Indien med COOP tilbyder, er dermed ganske forskelligt. Klimakompensation fungerer ved at give individet en mulighed for ikke at ændre adfærd på trods af individets evne til at problematisere forbrug og livsstil. Programmet for at prioritere lokale varer fungerer ved at give individer mulighed for at udleve et klimapolitisk engagement ved at handle lokalt og dermed sikre overensstemmelse med værdier og

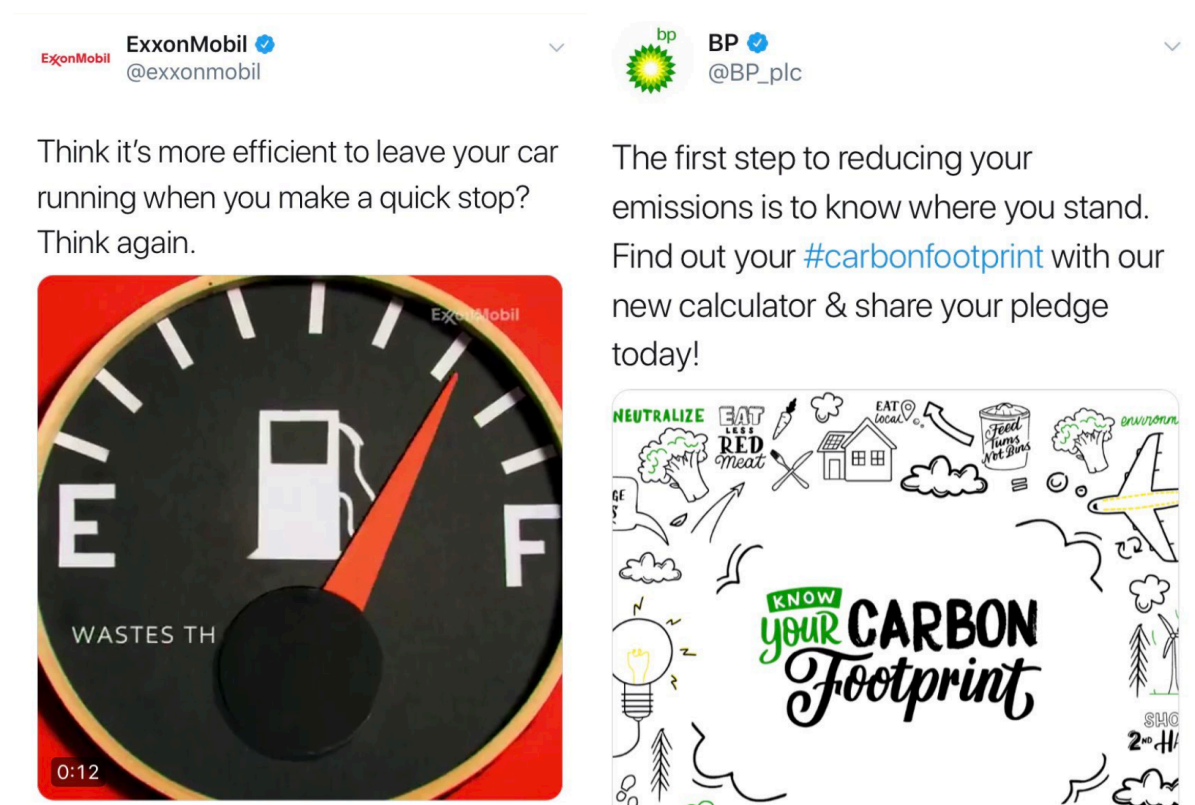
handlinger. Plant Træer i Indien med COOP fungerer ved at tilbyde individet at yde en filantropisk gestus i forbrugshandlingen. Samtidig repræsenterer de tre eksempler en særlig form for styring. For det første konstrueres forbrugshandlingen som en måde at udøve politisk agens - for individet at drive en politisk udvikling gennem forbrug. Dette kan forstås som en økonomisering af det politiske: den økonomiske og politiske handling forenes. For det andet tilbyder teknologierne, at individet gennem identifikationen med forbruger-subjektet kan finde en etisk-moralsk vej i verden – gennem aflad, at købe andre produkter, eller at plante træer i forbrugshandlingen. Denne etisk-moralske vej indebærer ingen egentlige fravalg i den enkeltes livsstil, ligesom det ikke er nødvendigt for den enkelte at forholde sig til og sætte spørgsmålstegn ved det danske samfunds strukturelle og institutionelle indretning, og de dominerende sociale normer, vaner og værdier, der er konstituerende for de liv, vi lever, og den fremtid vi begærer. For det tredje kondenserer teknologierne komplekse miljømæssige problemer til spørgsmål om individuel etik, hvilket har som konsekvens, at den mest omfattende og iboende kollektive krise i samtiden privatiseres.

Dette sidstnævnte forhold, som kan kaldes privatiseringen af ansvar, går igen i kommunikationen fra en bred palet af aktører spredt ud over umiddelbart adskilte grupper. Da COOP i efteråret 2019 relancerede FDB-madpyramiden, hvilket havde til formål at gøre kunder klogere på, hvordan de kunne spise mere klimavenligt, lød bevæggrunden:

For mange danskere kan klimakampen være vanskelig at forholde sig til på et personligt plan. Enten er diskussionen meget overordnet, eller også handler den om små symbolske ting. Men i vores daglige madforbrug kan vi faktisk selv gøre en kæmpe forskel for klimaet: ved blandt andet at spise mere grønt, lidt mindre kød, og undgå madspild. (COOP, 2019)

Et privatiseret ansvar kommer også til udtryk i den politiske kommunikation, som da det politiske parti Alternativet kørte en kampagne-serie om flyrejsers skadelige konsekvenser akkompagneret af grafikken ”kys mere og flyv mindre” (Nepper-Christensen, 2018). Ligeledes kan den findes i forskellige former for guides til, hvordan individet kan reducere sit klimaaftryk. Fra DR i oktober fremgik det, som eksempel herpå, at den enkelte bør flyve mindre, vælge offentlig transport eller cykel, investere i nye vinduer, samt skrue ned for varmen (Skott, 2019). I perioden efter den nyeste IPCC rapport blev lanceret, blev der publiceret en lang række artikler og guides der indeholdt

forskellige varianter af svar på spørgsmålet: hvad kan du gøre ved klimakrisen? Svarende dækkede som oftest over opfordringer såsom: Skift din pære, brug genbrugsposer eller bliv vegetar. Den måske mest rammende manifestering af en privatisering af ansvar er dog at finde i kommunikationen fra en række selskaber, hvis selve eksistens er inkompatibel med Paris-aftalen (Hansen, 2019), som gennem årtier har arbejdet for at undergrave klimavidenskaben generelt og viden om egne virksomheders udnyttelse af natur og mennesker specifikt (Lawrence m.fl., 2019), og som den dag i dag er blandt de mest forurenende selskaber i verden (Taylor & Watts, 2019). Olieselskaberne BP og Exxon rådgav den enkelte til at reducere sit klimaaftryk, eksempelvis igennem nedenstående tweets som blev delt af de respektive danske afdelinger på Twitter.



BP, 2019; Exxon Mobile, 2019.

BP havde til formålet lavet en hjemmeside, hvor den enkelte kunne indskrive data om sin livsstil, for da efterfølgende at blive oplyst om hvilket klimaaftryk livsstilen medførte (knowyourcarbonfootprint.com). Derudover blev den enkelte opfordret til at dele sit personlige reduktionsmål med sine følgere på sociale medier, og således kultiveres et begreb om *det personlige klimaaftryk*. Disse

heterogene måder hvorpå praksisregimet fremelsker, stimulerer og styrer en privatisering af ansvaret for, og løsningskapaciteten til, at handle på klimakrisen har en række særlige konsekvenser for de individer, som praksisregimet skaber, og for deres engagement og kapacitet til at agere i forhold til klimakrisen. Det indikeres, at klimakrisen kunne være løst, hvis vi havde bestilt mindre take-out, brugt færre plastikposer, slukket for lyset oftere, plantet flere træer, eller købt og kørt en elektrisk bil. Overbevisningen som styringen søger at internaliserer er, med andre ord, at denne altomfattende, eksistentielt-truende problematik, som klimakrisen er, kunne have været løst havde vi alle ændret vores forbrugsmønstre. Økonomiske forhold betragtes altså som et resultat af individers subjektive beslutninger, og det er dermed den enkeltes ansvar at sikre, at de varer, som købes, har en etisk kvalitet. Hvad der dermed tilsløres, er de løn- og arbejdsforhold, kapitalakkumulation, nationale og internationale aftaler og reguleringer, eller mangel på samme, der er med til at placere vedkommende i den situation, hvor sådan noget som et 'etisk' forbrug er muligt. Det er dermed en styring, som i bedste fald er blind for strukturelle og institutionelle forandringer, og i værste fald kan anskues til at være hæmmende for kollektiv handling. En individualisering af ansvaret for klimakrisen risikerer dermed at skabe mindre rum til at reflektere over vores institutionelle samfundsmæssige inddeling, magtfordeling og udøvelse, eller måder hvorpå vi kollektivt kan forandre fordelingen af magt og indflydelse i samfundet. Altså at reducere vores mulighed for at tænke institutionelt og kollektivt. I stedet tilfalder det seriøse arbejde med at konfrontere de destruktive social-miljømæssige processer, som vi har skabt, til enkeltpersoner som handler alene - som oftest som forbrugere. Privatiseringen af ansvar indsnævrer med andre ord vores klimamæssige fantasi. Spørgsmålet er i hvilket omfang, vi herigennem risikerer at glemme, at vi er borgere i et demokratisk samfund, der kan bruge vores stemme og krop til at kræve miljøpolitiske tiltag. En styring der søger at kultivere mindre klimaskadelige forbrugsændringer kan således stå i vejen for politisk klimaaktivisme. Formuleringer som: plant et træ og red verden, som fremstår apolitisk og ikke konfrontatorisk og derved ufarlig, er altså alt andet end det, i det omfang at den arbejder mod at begrænse vores forståelse af, hvad der er muligt at gøre, og hvad det er værd at arbejde mod.

3.3.4. OPSUMMERING: PRAKSISREGIMETS TEKNOLOGIER OG SUBJEKTER

Formålet med dette afsnit var at analysere, hvordan praksisregimet forsøger at indfri sine mål gennem konkrete teknologier, hvilke afgrænsninger teknologierne producerer, samt fremvise hvordan adfærd søges styret og hvilke identiteter der herigennem skabes.

Analysen har fremvist, hvordan en række af praksisregimets teknologier opererer gennem en genindsættelse af en kritik af (over)styring, og herigennem konstruerer statslig intervention som det

forhold, der for nuværende hæmmer markedets mulighed for at løse klimakrisen på en omkostnings-effektiv måde. I praksisregimet suppleres de yderligere af teknologier, der er udtryk for og opererer gennem en anden statslige intervention i markedet: at skabe eller vedligeholde muligheder for at nye markeder kan opstå.

Gennem en analyse af en række afgiftsteknologier blev en dimension af den legitime styring synliggjort. Denne både afgrænser sig fra at styre gennem afgifter målrettet produktionskæder og fra at styre ved at øge prisen på forurenende produkter - til i stedet primært at styre gennem subsidier på produkter og ydelser, som forurener mindre. Styringen skaber subjektet som økonomisk rationelt, og som et der evner at drive en økonomisk og politisk udvikling. Gennem disse afgrænsninger bliver styringen som har til formål at reducere klimaftrykket for varer og ydelser, i stedet til en styring som først og fremmest skaber gunstige betingelser for et større salg af andre varer og ydelser.

Gennem afsnittet 'Forbrugspolitisk Styring' blev det fremanalyseret, hvordan oplysnings-teknologier opererer og skaber et særligt magtfuldt subjekt, der er i stand til at drive udvikling gennem adfærdsændringer, og som derfor skal problematisere og handle for at ændre eget adfærd. Dernæst blev det fremvist, hvordan en række andre typer teknologier hviler på samme forståelse af et magtfuldt subjekt, og søger at styre individet til at agere politisk gennem forbrug. Disse teknologier fungerer ved, at forbrugshandlingen for det første konstrueres som en måde at udøve (klima)politisk agens. For det andet tilbyder teknologierne, at individet kan finde en etisk-moralsk vej i verden, som ikke bærer egentlige fravalg i den enkeltes livsstil. For det tredje kondenserer teknologierne komplekse miljømæssige problemer til spørgsmål om individuel etik, hvilket har som konsekvens, at den mest omfattende og iboende kollektive krise i samtiden privatiseres. Denne privatisering af ansvar går igen i kommunikation fra en bred palet af aktører. Det har som konsekvens, at rummet for at reflektere over den institutionelle samfundsmæssige inddeling, magtfordeling og udøvelse, reduceres.

Hvor jeg nu har analyseret det moderne klimapraksisregimes fire dimensioner: synsfelter, videns-former, teknologier og subjekter, vil jeg i det følgende afsnit på baggrund af praksisregime-analysen identificere fire rationaler, som er gennemgående forhold i praksisregimets virke, hvorigennem styringen indskrænker sin kapacitet og som dermed også kan forstås som karakteristika for moderne klimastyring.

3.4. DEN MODERNE KLIMASTYRINGS RATIONALITETER

I dette afsnit vil jeg redegøre for praksisregimets tværgående rationaliteter, hvorigennem styringens kapacitet begrænses. I parentes bemærkes hvori analysen at det enkelte forhold er blevet frem-analyseret.

Den første rationalitet, som karakteriserer det moderne klimastyringsregime, kan kaldes *en re-konceptualiseret krise*. Styringsforsøg i praksisregimet legitimeres dels uden at kritisere tidligere styringsforsøg eller nuværende institutioner, hvilket reducerer behovet for at nytænke eksisterende praksisser (s. 20-23), og dels ved at understrege den økonomiske effekt af styringen (s. 36-41). Derfor må klimastyringen formå at tilgodese økonomiske, sociale og klimamæssige hensyn samtidig, hvilket vækst-imperativet muliggør (s. 36-38). Styringsteknologier som klimakompensation, tilskud til oprettelsen af vindmøller og energiøer, subsidier til grønne produkter mv., skaber alle muligheds-betingelserne for nye markeder, men uden at begrænse eksisterende (s. 45-55). Klimastyring bliver derigennem paradoksalt til en vækstindustri for mindre forurenede produkter, processer og services.

Sammenlagt betyder disse elementer, at styringen re-konceptualiserer klimakrisen til at være først fremdeles en vækst- og investeringsdagsorden.

Den anden rationalitet kan kaldes *et fælles ansvar*. Praksisregimet konstituerer en række samfunds-aktører, i særdeleshed industrierne og forbrugerne, som mest kompetente til at styre inden for forskellige domæner (s. 23-28 & s. 49-55). Dette medfører at handlingen for den enkelte aktør reduceres, under henvisning til at andre er mere kompetente til at styre inden for forskellige domæner, og at disses autonomi må respekteres. Samtidig reduceres statens funktion til at facilitere aktørernes selv-styring, eksempelvis ved at skabe rum hvor aktørerne kan/skal styre sig selv. Den dominerende placering af idéen om konkurrencevne i styringens etos, og liberalistiske styringsteknologier der søger at genindsætte en kritik af overstyring i regeringens virke, placerer ansvaret for handling og udvikling på markedsmekanismer. (s. 36-41 & s. 45-46) Hertil skaber en række teknologier en forestilling om, at individer er ansvarlige for klimahandling, og derfor skal drive den grønne omstilling (s. 49-55) – et privatiseret ansvar, som reducerer praksisregimets subjekters kapacitet til at reflektere over og skabe rum for kollektiv klimahandling.

Sammenlagt har disse elementer som konsekvens, at ansvaret placeres alle steder (og ingen steder) og at mulighedsrummet for statslig intervention reduceres.

Den tredje rationalitet, som karakteriserer det moderne klimapraksisregime, kan kaldes *en afpolitiseret krise*. Vækstimperativet muliggør, at politiske konflikter sløres, at det politiske element gemmes væk (s. 36-41). Klimakrisen konstrueres som et videnskabeligt og administrativt problem, hvilket muliggør en dominerende placering af en idé om teknologiudvikling i løsningshorisonten, hvor vi forstår at teknologi og videnskab kan løse klimakrisen (s. 28-34 & s. 41-44). Selve klimapolitikudviklingen forankres i faglige instanser, som slører det politiske element (valget) mellem enkelte interventioner (s. 26-28). Individuer styres til at forstå at klimapolitisk engagement udledes i forbrugshandlingen (s. 49-55). Fraværet af kritik af eksisterende praksisser, systemer, institutioner og magtforhold afgrænser behovet for radikale politikker eller opgør med herskende idéer og styringsforhold (s. 20-23).

Sammenlagt har disse elementer som konsekvens, at klimakrisen demoraliseres og afpolitiseres, og at koblingen mellem klimakrisen og herskende magtforhold sløres, hvilket reducerer behovet for at debattere og udvikle visioner for et anderledes samfund.

Den fjerde rationalitet, der karakteriserer det moderne klimapraksisregime, kan kaldes *en begrænset krise*. Praksisregimets synsfelt afgrænser omfanget af klimakrisen og dens potentielle konsekvenser (s. 20-23 & s. 33-34), og interventionerne kommer primært til at beskæftige sig med, hvordan forurening reduceres (s. 28-33). Klimakrisen konstrueres som et problem, som kan løses gennem teknologi og videnskab, hvormed en del af den handling, der vil reducere samfundets miljø og klimamæssige belastning kan skubbes ud i fremtiden (s. 28-33 & s. 41-43). Vækst-imperativet (s. 36-41), den dominerende afgiftsstyring (s. 46-49) og styringsteknologier som klimakompensation (s. 49-55) muliggør at vi i mellemtiden, som samfund og som forbrugere, kan løfte vores klimamæssige ansvar uden egentlige fravalg eller forandringer.

Sammenlagt styres vi gennem disse elementer til at forstå klimakrisen som en problematik, der kan løses, samtidig med at samfundet og vores liv, som vi kender det, består.

3.4.1. MOD EN MÆGTIGERE STYRING

Governmentalitätsstudier har ofte tilbudt en særlig form for analyse af moderne og liberal styring. I stedet for at forholde sig til liberalismen som en teori, en ideologi, eller en retslig filosofi om individets frihed, forstår Foucault selv liberalisme som en partikulær måde, hvormed og hvorigennem 'to govern' er blevet gjort tænkeligt og er blevet praktiseret som en kunstart (Dean, 2006: 187-189). I det omfang at neoliberalismen dominerer moderne styring (Dean, 2006: 240), er den karakteriseret ved at være en måde at styre på, som er skeptisk omkring velfærdsstaten grundet dens omfang, in-

effektivitet og uretfærdigheder. I stedet artikuleres idéer om det frie marked, de frie individer og om civilsamfundet, hvori en pluralitet af grupper, organisationer og individer interagerer i en vis frihed, som det er for staten illegitimt at kompromittere (Lövbrand & Stripple, 2013: 27-41). I dette lys kan en analyse af styringens selvindskrænkning inden for klimafeltet samtidig anskues som en analyse af de forskellige variationer og former, som neoliberalismen påtager sig inden for klimafeltet, og som kan kondenseres ind til de fire rationaliteter, som udlagt ovenfor. Disse rationaliteter kan forstås som neoliberalismen, der i mødet med en krise, som risikerer at udfordre dens dominerende position, søger at sikre sin egen dominans ved at *begrænse krisens omfang*, *afpolitisere dens karakter*, *uddelegere ansvaret for dens løsning* og *rekonceptualisere krisen* til en mulighed for at forstærke den eksisterende økonomiske og sociale orden, og sikre en fortsættelse af herskende processer, systemer og livsstile.

Med det formål at forholde sig til, at klimavidenskaben kræver at samfundsforandringer accelereres, åbner specialets praksisregime-analyse for spørgsmål om, hvordan en mere magtfuld og vidtrækkende styring kan muliggøres, hvordan styringskapaciteten kan forøges, og hvorfra de dominerende styringsrationaliteter inden for klimafeltet kan udfordres. Med henblik på at diskutere disse spørgsmål, vil jeg i det følgende inddrage empiri fra en anden krisestyring: styringen for at mitigere COVID-19-pandemien. COVID-19-styringen inddrages for at diskutere, hvordan COVID-19-styringen udfordrer de fremanalyserede rationaliteter inden for klimafeltet og blotlægger den kontingente karakter af klimastyringen, samt reflektere over, hvordan det herigennem er muligt at skitsere konturerne af en mere mægtig fremtidig klimastyring. Dette valg bunder i en række overvejelser om, at COVID-19-krisen og klimakrisen deler styringsmæssige karakteristika, hvilket gør COVID-19-styringen interessant at inddrage i dette speciale. For det første har styringsforsøg inden for begge domæner som erklæret formål at stimulere vidtrækkende adfærdsændringer i samfundet¹⁵. For det andet er begge kriser eksempler på kollektive handlingsproblemer, der stiller samfundet og individer overfor beslutninger, som ikke alene udfordrer landes systemer, men som tillige udfordrer og afspejler systemers kapacitet til at træffe fagligt begrundede politiske beslutninger med store implikationer for individers hverdagsliv og for landenes økonomi. For det tredje er begge kriser eksempler på, at vi lever i sårbare økosystemer, hvor uforsigtighed et sted kan forårsage nedbrud andetsteds, og at vores samfund er bygget på globale forsyningskæder, som er skrøbelige. Kriserne er med andre ord globale, hvilket stiller den nationale styring overfor særlige udfordringer.

¹⁵ Om end praksisregimeanalysen rejser en kritik af hvorvidt dette kan siges at være klimastyringens reelle funktion.

For det fjerde iagttages COVID-19 og klimakrisen af de styrende som netop det: kriser, hvilket gør styringens ligheder og forskelle særligt analytisk relevante. Ydermere har debattører, politikere, og forskere siden COVID-19-pandemiens indtog i den kollektive bevidsthed, forsøgt at forstå den øjensynligt nye politiske virkelighed, som resulterede heraf. Den slovenske filosof Slavoj Žižek mente, at vi nu, langt om længe, stod i et politisk moment (Jacobsen, 2020). Tidligere politisk leder for Alternativet, Uffe Elbæk, kaldte perioden for et historisk innovationsøjeblik, hvor spillereglerne var nulstillede og spillepladen åbnet (Elbæk, 2020). Den britiske konservative premierminister Boris Johnson proklamerede, efter at han selv havde været tæt ved at omkomme af COVID-19 og med reference til Margaret Thatcher: "it seems the society does exist after all" (PA Media, 2020). I stedet havde han tilsyneladende fået et andet forbillede i det han udtalte, at "dette øjeblik kalder på en rooseveltisk tilgang" (Thobo-Carlsen, 2020) under henvisning til den tidligere amerikanske præsident – og demokrat – Franklin D. Roosevelt og dennes store statsfinansierede, økonomiske program New Deal fra 1930'erne (Thobo-Carlsen, 2020).

Specialets diskussion lægger sig i forlængelse af denne debat. Ved at diskutere, hvordan klimastyringens rationaliteter udfordres af styringen inden for COVID-19-pandemien, er det specialets ambition at levere et vidensbidrag til hvad COVID-19-styringen betyder for den fremtidige mulige styring inden for klimafeltet.

4. DISKUSSION

Den 12. marts 2020 gennemførte den danske regering de mest dramatiske indskrænkninger i danskernes dagligdag og levevis siden 2. verdenskrig med det formål at mitigere COVID-19-pandemien. Offentlige arbejdspladser blev lukket ned, og medarbejdere sendt hjem (Elkjær, 2020). Der blev vedtaget et omfattende forsamlingsforbud, og de danske grænser blev lukket. Centre og butikker lukkede (Elkjær, 2020). Ligeså vidtrækkende de statslige restriktioner var for individet, ligeså vidtrækkende kunne de statslige indgreb i økonomien forekomme. Staten etablerede rekordstore hjælpepakker til en lang række sektorer i samfundet. Staten kompenserede virksomheder for løn, faste udgifter, aflyste arrangementer, og tillod virksomheder at udskyde betalinger, moms og skat (Lønstrup, 2020). Kommunernes anlægsloft blev ophævet. Medier, hjemløseorganisationer, højskoler og efterskoler, udsatte børn, sociale organisationer, kunstnere, idræts- og spejderforeninger mv. fik alle dedikerede hjælpepakker til deres specifikke del af samfundet (Lønstrup, 2020). Styringen blev legitimeret gennem en række moralske imperativer om at stå sammen, hver for sig, for at hjælpe og sikre de mest udsatte og sårbare i samfundet. Henover disse historisk store interventioner steg regeringens opbakningen i befolkningen til det højeste niveau siden 1990'erne. En måling fra Voxmeter d. 27. april gav regeringen en opbakning på 35,1 procent – en stigning på 9,7 procent siden folketingsvalget 11 måneder forinden (Hansen, 2020).

Jeg vil i følgende diskussion i nævnt rækkefølge tage udgangspunkt i tre forhold: styringens indskrænkning af borgernes frihedsrettigheder, styringens moralske legitimering og styringens intervention i markedet, og diskutere hvordan disse forhold udfordrer klimastyringens dominerende rationaliteter.

4.1. EN INTERVENTION I INDIVIDETS RETTIGHEDER OG PRIVILEGIER

D. 11. marts 2020 erklærede statsminister Mette Frederiksen, at store dele af det danske samfund skulle lukkes ned med henblik på at mitigere COVID-19-pandemien (Statsministeriet, 2020). På pressemødet fremgik det at, ”vi har som myndigheder, borgere og som land lige nu én opgave, der er vigtigere end alle andre. Vi skal undgå, at for mange bliver smittet på én gang” (Statsministeriet, 2020). Gennem citatet understreges tyngden af den krise, Danmark stod overfor, hvilket blev gentaget på efterfølgende pressemøder og i daglige statusrapporter. Formålet var at informere om pandemiens udvikling, men samtidig fungerede de ved at krisen blev konstrueret som tilstedeværende og vidtrækkende. Borgerne blev styret til at forstå, at COVID-19-krisen var vigtig og at den var vigtigere end andre politiske prioriteter og hensyn. Ved at give COVID-19-styringen forrang, blev det samtidig

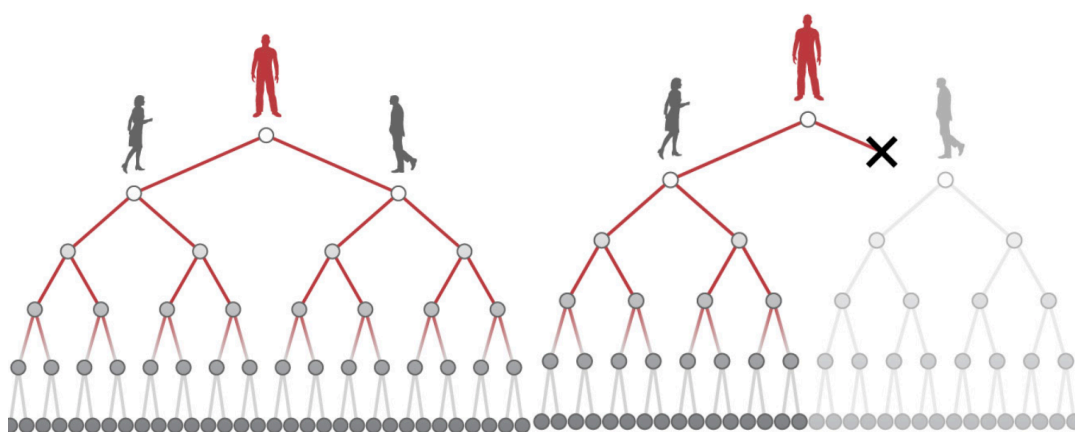
anerkendt, at der eksisterede en potentielt antagonistisk konflikt mellem at mitigere COVID-19-pandemien og at sikre andre politiske og samfundsmæssige forhold. Men i modsætning til klimastyringens etablering af vækst og konkurrenceevne som en ramme for legitim styring, blev der her etableret et klart hierarki med krisehåndtering placeret øverst: ”vi har én opgave, der er vigtigere end alle andre” (Statsministeriet, 2020). Statsministeren udtalte yderligere, at vi stod på ubetrådt land, at vi ikke havde stået i en tilsvarende situation før, og at såvel statsministeren som regeringen ville komme til at begå fejl. Disse forhold til trods ville regeringen hellere ”handle i dag, end fortryde i morgen” (Statsministeriet, 2020). Ud fra et sådant forsigtighedsprincip, blev det fremført, at der måtte tages stærke midler i brug:

Det jeg vil sige her i aften, vil få store konsekvenser for alle danskere. Der vil komme svære situationer for mange borgere (...). Vi kommer ikke igennem det her uden omkostninger. Virksomheder vil opleve tab. Nogle vil miste deres arbejde. (Statsministeriet 2020)

Disse udtalelser rummer en væsentlig iagttagelse af krisens karakter. Den er omkostningstung, og afkald må forventes – af virksomheder og af borgere - og det forstås, at sundheden vil blive prioriteret højere end økonomiske forhold eller frihedsrettigheder. Her kan identificeres væsensforskelle på COVID-19- og klimakrisekonstruktionen. Klimakrisen, som fremvist, konstrueres som et forhold, som styringen må løse samtidigt med andre politiske prioriteter, og hvor omfanget af truslen reduceres. Den kan løses af teknologiudvikling og videnskab, og i mellemtiden kan vi på forskellig vis undgå at afgive privilegier eller ændre livsstil. Samtidig opererer klimastyringen ved og på baggrund af en viden om, at klimakrisen ikke kan eller bør resultere i afkald hos befolkningen, hvilket vendes på hovedet fra første pressemøde om statens håndtering af COVID-19-pandemien. Vi må i forbindelse med denne krisehåndtering indstille os på økonomisk nedgang, og på at vores hverdag grundlæggende forandres.

For at mitigere COVID-19-pandemien lancerede staten en lang række interventioner i samfundet. Skoler, offentlige institutioner, caféer, restauranter, frisører, kulturelle steder, offentlige tilbud, sportsfaciliteter og Danmarks grænser lukkede, ligesom der blev iværksat et generelt forsamlingsforbud (Lønstrup, 2020). Disse vidtrækkende styringstiltag repræsenterer væsentlige statslige interventioner i individers rettigheder, muligheder og livsstile. Dette forhold kan anskues som en

udfordring eller udvidelse af forståelsen for statens mulige og legitime rolle i relation til borgerne. Den neoliberalistiske styrings primære legitimitet: at sikre befolkningens vækst og velstand (Dean, 2006: 240), tilsidesættes og underordnes et vigtigere formål: at sikre borgernes sundhed og liv. Samtidig træder klimakrisens begrænsede statslige intervention og konstante kritik af overstyring frem som særdeles kontingent. D. 8. marts 2020 blev Klimarådets anbefaling om en national CO₂-afgift affejtet under henvisning til, at der var tale om overstyring med for voldsomme konsekvenser for borgere og virksomheder (Perregaard & Hansen, 2020). Tre dage senere, d. 11. marts 2020, inter文nerede staten i stort set alle sfærer af samfundet med vidtrækkende økonomiske og menneskelige omkostninger. Interventionerne og forbuddene kan samtidig forstås som et udtryk for, at staten påtager sig det primære ansvar for at handle, fremfor først fremdeles at henvise til andre aktørers selvstyring. Det er da inden for disse nye statsligt definerede rammer, at individet styres til at styre sig selv. Staten iværksætter forsamlingsforbud og lukker rum for sociale møder ned, samtidig med at den henvender sig direkte til borgerne igennem oplysningskampagner og andre styringsteknologier, og søger at få alle og den enkelte til at sikre en personlig hygiejne, holde afstand og generelt undgå sociale samlinger. I en række af disse styringsforsøg kobles individets adfærd med sundhedssystemets kapacitet, som illustreret nedenfor, hvor individets rolle i udviklingen af smittekæder er vist.



Roberts, 2020

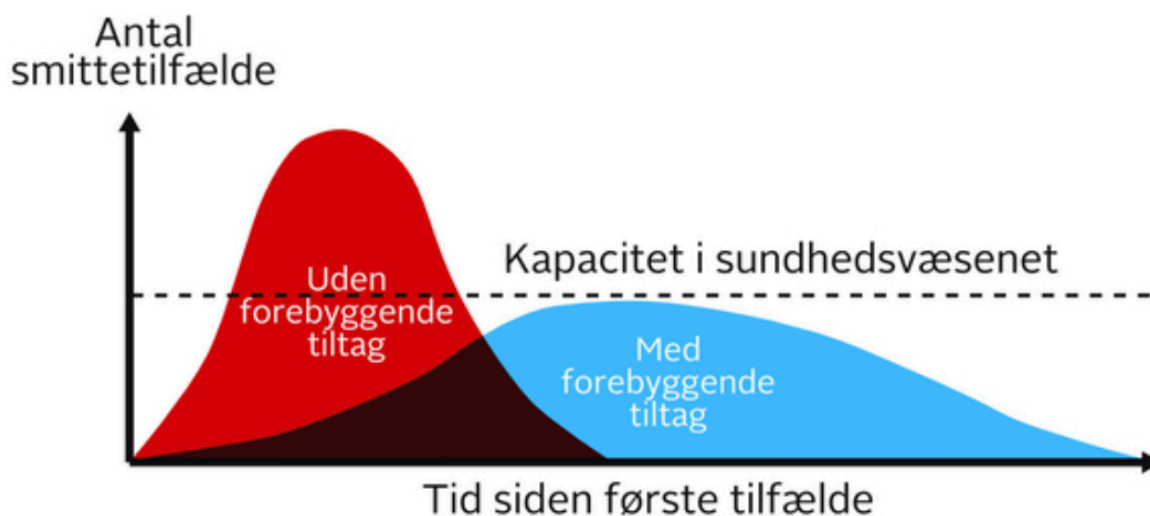
Igennem sådanne teknologier skabes befolkningen i sin helhed som genstandsfelt for en styring, som er i stand til at tilgå hele befolkningen, og som er bedst egnet til at styre inden for de fleste domæner. Individet styres til at forstå sig selv som vigtig og ansvarlig for den nationale afbødning, men også til

at forstå sig selv og andre som potentielle smittebærere. Der tilbydes altså et klart afbødningsnarrativ, som understreger og tydeliggør, hvordan alle og alles bidrag tæller i det kollektive forsøg på at afbøde og afværge de værste tænkelige risikoscenarier. Diskussioner om klimaafbødning har til tider været fanget i et alt-eller-intet dilemma, på individ-, samfunds- og overstatsligt niveau. Danmark som nation enten fremhæves som et globalt foregangsland, eller det understreges at Danmark kun yder et lille bidrag til det samlede CO2-udslip. Inden for COVID-19 styres der mod at internalisere en bred forståelse af at alle reelle bidrag til at mindske smittetrykket tæller og er vigtige, fordi de bidrager til at afbøde scenarier, der er værre. Måske der her kan findes konturerne af en mægtigere klimastyring: en der synliggør og manifesterer fælles, nationale mål, og som opererer ved at internalisere en bredere anerkendelse af, at alle reelle bidrag til at mindske drivhusgasemissioner tæller og er vigtige, fordi de netop også bidrager til at afbøde scenarier, der er værre.

I modsætning til klimastyringens insisteren på at respektere borgerne og deres nuværende livsstile og privilegier, træder staten altså i COVID-19-styringen frem i en ny central rolle, som dikterer forholdene for øvrige samfundsaktører og erklærer, at afkald er et nødvendigt resultat af den ansvarlige styring. Staten påtager sig med andre ord ansvaret for den handling, der præsenteres som nødvendig. Individer styres til at forstå, at der eksisterer samfundsmæssige forhold, som kan og bør have forrang over iagttagede frihedsrettigheder og individuelle muligheder for at leve på særlige måder. Måske denne forståelse kan udvide horisonten for, i hvilket omfang at afkald er retfærdigt, bestræbelsesværdigt og legitimt at styre imod, ikke kun for at mitigere en influenzapandemi, men også med henblik på at skabe et reelt bæredygtigt samfund og afbøde den sjette masseudryddelse af arter, som er i dag undervejs.

4.2. EN MORALSK FUNDERET STYRING

COVID-19-styringens vidtrækkende indskrænkning af borgers frihedsrettigheder legitimeres af staten gennem en række argumentationer. For det første styres der for at sikre, at sundhedssystemet ikke bryder sammen, hvilket illustreres i den meget benyttede graf, som kan ses nedenfor.



Secher, 2020

Herigennem kobles styringens nødvendighed sammen med et samfundsmæssigt anliggende, som det er i alles interesse at sikre – sundhedsvæsenet: ”Hvis mange bliver smittet, kan kapaciteten på intensivafdelingerne ikke følge med. Sundhedspersonalet kan ikke følge med” (Statsministeriet, 2020). For det andet har styringen til formål at beskytte ældre og svage i samfundet: ”Vi har en meget stor forpligtelse til især at hjælpe de svageste i vores samfund, de mest sårbare, mennesker med kroniske sygdomme, kræftpatienter og ældre. Af hensyn til dem må smitten ikke sprede sig” (Statsministeriet, 2020). For det tredje styres der bredt, da vi alle er i samme båd, i risikozonen, om end nogle er mere udsatte end andre. Der er her tale om varianter af sundhedsmæssige argumenter, som skaber styringens nødvendighed som først og fremmest et moralsk anliggende, og dets primære funktion at sikre borgernes helbred og sikkerhed. En sådan moralsk funderet argumentation går igen i opfordringer såsom, at vi alle er forpligtede til ikke at smitte hinanden, og derved også er ansvarlige overfor hinanden, og i formuleringer om at ’vi må stå samlet – hver for sig’ (Statsministeriet, 2020) og at den enkelte må udvise *samfundssind* (Statsministeriet, 2020). At udvise samfundssind betyder i denne henseende at påtage sig et ansvar og ændre sit eget adfærd. Dets modsætning: at fortsætte, som man plejer, skabes som egoistisk og uempatisk. Igennem begrebet samfundssind tillægges den enkelte, som ændrer adfærd, positive egenskaber og begrebet figurerede som en gensidig opfordring mellem politikere og borgere og mellem borgere og borgere. Dette kan ses i lyset af et andet begreb inden for individuel klimahandling om at ændre adfærd, navnlig *klimaudskamning*. Klimaudskamning indrammer at forholde sig til en anden persons klimaaftryk. Men i modsætning til at

udvise samfundssind bruges klimaudskamning til at benævne den, som opfordrer, fremfor den som ændrer eller ikke ændre adfærd, og opfordringen konstrueres som illegitim under henvisning til den enkeltes frihed.

Hvordan kan vi forstå denne række af moralske imperativer? Der er tale om politikere og videnskabsfolk, som henvender sig til borgerne, og borgere der henvender sig til hinanden, om at udvise empati og ansvar gennem adfærdsændringer, da COVID-19 krisen kun kan mitigeres ”hvis alle gør det sammen. Alles adfærd bliver afgørende. Vi må alle sammen være klar over situationens alvor (...) Vi skal passe på hinanden” (Statsministeriet, 2020). Den moralske argumentation og måde at legitimere styring og cementere et behov for adfærdsændringer, er interessant netop grundet den måde, hvorpå styringens etos baseres på en klar moralitet. Styringen opererer derved gennem forsøg på at kultivere en særlig moral i borgerne. En moral der handler om menneskelighed, fællesskab, samhørighed og kollektivitet, fremfor individuelle rettigheder og muligheder. Dette stiller sig i opposition til styringen inden for klimafeltet, hvor klimakrisen demoraliseres i det omfang at den træder frem og legitimeres under henvisning til ny viden, folkeligt mandat og internationale og økonomiske forpligtelser. Afkald hverken forventes, søges, eller styres mod. Styringen legitimerer ikke sin egen intervention gennem primært moralske imperativer, men snarere gennem økonomiske argumenter og refleksioner over hvilke administrative løsninger, hvormed der opnås den største klimamæssige effekt per investeret krone. Det er med andre ord utænkeligt inden for det nuværende klimastyringsregime, at statsministeren ville stille sig op på et pressemøde, proklamere afgiftsforøgelser, restriktioner på forurenende produkter, samt bede befolkningen give afkald på flyrejser, rødt kød eller generelt forbrug under henvisning til et fælles ansvar overfor de svageste i samfundet, overfor naturen eller overfor fremtidige generationer – dertil er styringens etos ikke tilstrækkeligt funderet på moralske logikker. Igennem COVID-19-styringen får vi dog øje for, at klimastyringen også kunne bygges op omkring moralske, snarere end økonomiske, imperativer, som en måde at retfærdiggøre mere vidtrækkende interventioner i borgernes liv og muligheder.

Af COVID-19-styringen kan der yderligere udledes et andet aspekt, som stiller det moderne klimastyringsregime i et særligt lys og som omhandler den måde hvorpå der gennem styring kobles magt og viden på særlige måder. Da regeringen lukkede grænserne, blev restriktionen implementeret under henvisning til, at den var et resultat af en epidemiologisk baseret myndighedsanbefaling og dermed til en vis grad en videnskabelig og ’objektiv’ vurdering (Pagh-Schlegel, 2020). Efterfølgende blev denne forklaring dog modsagt af Søren Brosten, direktør for Sundhedsstyrelsen, som forklarede

at myndighederne – i dette tilfælde Statens Serum Institut og Sundhedsstyrelsen – ikke havde eller kunne komme med en sådan vurdering, men derimod havde leveret en række anbefalinger, og at valget i sidste ende var politisk (Pagh-Schlegel, 2020). Det interessante i denne forbindelse er, på hvilken måde de styrende forsøger at koble viden til styring. Hvordan de styrede benytter sig af og trækker på myndighedernes position som et videnskabeligt og administrativt domæne, og af en videnskab som ikke nødvendigvis kan levere problemspecifikke svar og yderligere må inkorporere en række væsentlige usikkerheder i enhver prognose eller anbefalinger. I COVID-19-styringen som lukkede de danske grænser, søgte regeringen at sløre for myndighederne og videnskabens usikkerheder og ufuldkommenhed ved at ophøje videnskaben, mægtiggøre den til at kunne diktere politikker for derved at ophøje styringen, mægtiggøre dens kapacitet. I klimastyringen derimod synes de styrende at understrege både usikkerhederne og ufuldkommenheden ved myndighederne og videnskabens anbefalinger, og den tilgængelige viden etableres som ikke tilstrækkelig til at fungere som fundament for at opbygge styringsinitiativer. Derfor må styringen søge at indsamle og etablere et mere solidt vidensfelt, førend interventioner kan komme på tale. Hermed får vi øje på den kontingente karakter af den måde, viden og magt kobles i styringen og dermed valget mellem at konstruere et vidensfelt under udvikling på specifikke måde - som et objektive referencepunkt, eller som et ufuldendt domæne af anbefalinger.

4.3. ET NATURLIGT OG AUTONOMT DOMÆNE?

De statslige hjælpepakker blev iværksat over en række forskellige aftaletekster med det formål at afbøde de økonomiske konsekvenser af nedlukningen. Hjælpepakkerne blev rettet mod det meste af samfundet, og for en historisk stor værdi af 287 mia. kr. (Lønstrup, 2020). En række af disse havde til formål at holde hånden under virksomheder og sikre at så få som muligt blev ledige som resultat af nedlukningen. Af disse hjælpepakker kan der udledes en række indsigter i forbindelse med den moderne klimastyring intervention i markedet og i økonomien.

Den brede applikation af hjælpepakker og en række andre COVID-19-styringstiltag blev fra NGO'er og klimaaktivister mødt af en kritik, der gik på, at staten herigennem lod en chance forbigå for at foretage strukturelle ændringer. Sådanne ændringer kunne være opnået, hvis støtten var blevet målrettet mindre forurenende dele af samfundet, eller hvis staten havde vedhæftet reduktionskrav til den økonomiske støtte (Hagel, 2020). I stedet figurerede en lang række virksomheder inden for stærkt forurenende sektorer øverst på listerne over de, der havde søgt og modtaget det største beløb i statslig løn-kompensation. På top seks kunne der således identificeres fire selskaber tilknyttet flyindustrien: Scandinavian Airlines System, Københavns Lufthavne, SAS Ground Handling, Gate Gourmet Denmark

(Rud m.fl., 2020). Herudover var det forhold, at staten yderligere iværksatte en hjælpepakke til flyindustrien på i alt 259 millioner kroner, uden at stille nogen former for modkrav til driften, genstand for debat og kritik. Særligt da der i disse styringsinitiativer kom en modvillighed til udtryk mod at omstrukturere selv den indenlandske luftindustri, som blev anskuet som inkompatibel med klimastyringens formål (Rasmussen, 2020; Hagel, 2020). Herudover blev en række andre styringsinitiativer diskuteret og iværksat med henblik på at sikre nuværende systemer og livsstile og sikre en tilbagevenden til en form for iagttaget normalitet, der karakteriserede tiden før COVID-19-pandemien. Disse omfattede, at staten valgte at udbetale indefrosne feriepenge (Egekvist, 2020), og yderligere foretog en direkte økonomisk overførsel til en række befolkningsgrupper (Nielsen & Stephansen, 2020). Formålet var i begge tilfælde at stimulere et øget forbrug og dermed stimulere øget økonomisk produktivitet.

I lyset af de dominerende rationaliteter indenfor moderne klimastyring, kan der sættes spørgsmålstejn ved konstruktionen af en diskrepans mellem denne type styring og klimastyringens virke. Som fremvist sikrer en lang række elementer af klimastyringen ligeledes en fastholdelse af status quo, ligesom at der i visse henseender endda styres med henblik på at stimulere et øget forbrug. Hertil kommer et andet forhold relateret til den specifikke samtænkning af den grønne omstilling og de COVID-19-relaterede konjunkturpolitiske tiltag. I statens hjælpepakke til flyindustrien blev der afsat 25 millioner kroner til et klimabidrag, der skulle gå til optimering af sektoren herunder udviklingen af mindre forurenende flybrændstoffer (Rasmussen, 2020). Dette kan ses som et ekko af klimastyringens centrale placering af teknologi- og vidensudvikling i løsningshorisonten. Ligeledes udtalte den anerkendte klimaforsker Glen Peters i forbindelse med hjælpepakkerne:

Nu er der mulighed for at investere de økonomiske hjælpepakker i strukturelle ændringer, der vil føre til en reduktion af udledningen, efter den økonomiske vækst igen vender tilbage. Dette kunne eksempelvis være videreudviklingen af grønne teknologier. (2020)

Dermed forstås at investeringer i teknologisk udvikling både kan fungere som økonomisk stimulus og samtidig kan konstrueres som klimahandling, hvilket bygger på en forståelse af, at vi *mangler* teknologier og at denne mangel er hvad der hindrer os i at foretage interventioner til fordel for klimaet. Faren i denne forbindelse er dog den samme. Der investeres i ekstra forbrug og i initiativer, der kræver flere og ikke færre af klodens ressourcer at iværksætte. Investeringerne beror på en usikker præmis om at teknologisk udvikling effektiviserer praksisser, hvilket reducerer klimaaftrykket – men der investeres

i flere initiativer, mere energi og skabelsen af flere, mindre klimaskadelige produkter og ydelser. Vind-
ørerne som regeringen præsenterede med henblik på netop at samtænke klima og konjunkturpolitik, blev
også retfærdiggjort ud fra deisen om mere grøn energi (Hansen, 2020), men uden at der samtidig blev
leveret en plan for at afvikle eller reducere olieudvindingen i Nordsøen. Dermed reduceres styringen
igen til at omhandle faciliteringen af ekstra produktion af grønne produkter eller infrastruktur, men uden
begrænsninger for mere klimaskadelige produktioner eller processer andetsteds.

Til trods for dette forhold kan der i de forskellige COVID-19-relaterede interventioner også skimtes
konturerne af en fremtidig mere vidtgående klimastyring. Initiativer repræsenterer seriøse og omfattende
interventioner i økonomien og ofte lod styringen sig ikke begrænse af idéer om at respektere
konkurrenceforhold på markedet - eksempelvis blev prisen på kollektiv trafik kraftigt reduceret og
færgeafgange i Danmark blev gratis for gående og cyklister i en periode (Therkelsen, 2020). I det omfang
at det bevidnes, hvordan staten aktivt kan intervenere i økonomien, redde hele brancher og skabe
mulighedsbetingelser for nye, bliver det muligt at forestille sig en styring, som opprioriterer egne
målsætninger og holder disse over herskende forestillinger om at styringen i dens virke må forholde sig
kritisk til sig selv, samt respektere andre domæner og samfundsaktører autonomi. Samtidig kan
interventionerne, selv i det omfang at de sikrer opretholdelsen af eksisterende klimaskadelige brancher,
processer og praksisser i samfundet, irritere enhver forestilling om, at den legitime styring i økonomien
og markedet må være restriktiv i forhold til sig selv. Med andre ord træder klimastyringens selvkritik og
begrænsede statslige intervention frem som mulig, men ikke nødvendig, i lyset af en pludselig særdeles
vidtrækkende statslig styring. Denne bevidsthed om statens kapacitet kan udvide vores forståelse for,
hvordan forholdet er, og kan være, mellem staten og markedet, og hermed også at styringens muligheds-
rum potentielt er større, end hidtil antaget. En begrænset intervention er dermed et udtryk for et politisk
valg, snarere end det er en markedsinduceret nødvendighed.

4.4. EN VEJ FREM

COVID-19-styringen irriterer og udfordrer dermed de dominerende rationaliteter inden for klima-
styringen i det omfang at de fremviser, hvordan en statslig intervention i markedet og i individers
rettigheder er mulig, og at styringen kan opbygges på et moralsk fundament og ikke kun må hente sin
legitimitet gennem økonomiske rationaler. Vi står med andre ord i en situation, hvor vi er blevet gjort
opmærksomme på styringen og statens potentielle kapacitet. Hvor vi er blevet gjort opmærksomme
på, at statens styring kan resultere i afkald for befolkningen. Hvor vi er blevet opmærksomme på, at
en moralsk funderet styring kan give den en legitimitet og fordre et samfundsmæssigt engagement,

som det endnu ikke har været klimastyringen forundt. Hvor vi som borgere og politikere er blevet givet en frisk erindring om global sårbarhed og tydelige beviser på betydningen af kollektiv handling.

Det, der sker dernæst, er uforudsigeligt på et niveau og helt forudsigeligt på et andet. Uanset hvilken styring, som COVID-19-disruptionen af vore samfund og vore liv kommer til at muliggøre, vil det 21. århundrede være en tid med pludselige og irreversible ændringer i livets økologiske systemer. Indtil COVID-19-krisen så det ud til, at samfundet, hvorfra denne geologiske ændring var opstået, også havde produceret mennesker, som var dårligt rustede til at modtage nyheder om dette tilstandsskifte. Nietzsches Madman, der annoncerede Guds død, blev mødt på en lignende måde: samfundet fra det 19. århundrede kunne ikke forestille sig en verden uden gud. Det 21. århundrede havde en lignende analogi: det var lettere for de fleste mennesker at forestille sig planetens ende end at forestille sig slutningen på kapitalismen. Måske COVID-19s pludselige og voldsomme forandring af vores hverdag og liv og statens pludselige genopfindelse af dets kapacitet og funktion kan være med til at øge vores styringsmæssige fantasi og derved også, hvad der er muligt at gøre.

I ét perspektiv kom COVID-19 altså i en tid med mange og overlappende kriser og forårsagede global lammelse. I et andet fremviste den muligheden for national, global og øjeblikkelig handling. Opgaven der ligger foran os, må da være at sikre, at verden ikke falder sammen for øjnene af os, men ned i vore hænder.

5. KONKLUSION

Dette speciale havde til formål at foretage en diagnosticering af den moderne klimastyring og derved bidrage til vores forståelse af, hvordan klimastyringen indskrænker sin kapacitet, samt hvilke konsekvenser det har, når vi styrer og styres, som vi gør, inden for klimafeltet i Danmark. Dette blev gjort ved at undersøge klimastrategier fra staten, private virksomheder og fra civilsamfundet i perioden fra folketingsvalget i juni 2019 og til juni 2020. Specialets problemformulering var: *Hvordan begrænser den moderne klimastyring sin kapacitet og hvilke rationaliteter kan herigennem udledes som særlige karakteristika for den moderne klimastyring?*

Problemformuleringen blev besvaret gennem et governmentalitysstudie, som bygger på Mitchell Deans praksisregime-analyse. Derfor blev klimastyringen analyseret gennem fire dimensioner: dets synlighedsfelter, vidensformer, teknologier og subjekter.

Analysen fremviste, hvordan praksisregimet får øje på behovet for styring og legitimerer sine interventioner primært gennem videnskabelige, demokratiske og økonomiske imperativer og uden at kritisere eksisterende praksisser eller tidligere klimastyring. Klimakrisen konstrueres som et økonomisk og administrativt spørgsmål, der primært handler om at reducere forurening gennem effektivisering og optimering af nuværende praksisser, hvorfor teknologiudvikling centraliseres i klimakrisens løsningshorisont, og den politiske dimension, idéer og visioner om et anderledes samfund, sløres. Samtidig konstruerer praksisregimet en række andre aktører end staten som bedst placerede til at styre og løse klimakrisen. Derfor må de styres til at styre sig selv, men uden at deres autonomi og kompetence kompromitteres. Vækst og konkurrenceevne etableres som ukrænkelige principper for den legitime klimastyring, som må formå at tilgodese begge. Gennem styringsteknologier afgrænses den legitime styring yderligere fra afkald for borgere og virksomheder til merforbrug og konstruktionen af nye markeder for mindre forurenende produkter og services. Slutteligt fremviste analysen hvordan praksisregimet skaber et særligt magtfuldt subjekt, som er ansvarlig for og i stand til at drive udviklingen mod at opfylde styringens mål, og som styres til at kanalisere dets magt og udmønte dets klimaengagement igennem privat forbrug. Som konsekvens privatiseres ansvaret for klimakrisen, og subjekters kapacitet til at reflektere over og skabe rum for kollektiv klimahandling begrænses.

Med afsæt i praksisregimets fire dimensioner blev det muligt at identificere fire karakteristika for den moderne klimastyring, hvorigennem styringens kapacitet indskrænkes. Det blev fremvist, hvordan den herskende økonomiske og sociale orden, i mødet med en krise, der risikerer at udfordre dens

dominerende position, søger at sikre sin egen dominans ved at a) *begrænse krisens omfang*, b) *afpolitisere dens karakter*, c) *uddelegere ansvaret for dens løsning* og d) *rekonceptualisere krisen* til en mulighed for at forstærke status quo og sikre en fortsættelse af herskende processer, systemer og livsstile.

I specialets diskussionsafsnit blev der inddraget empiri fra statens styring for at mitigere COVID-19-pandemien. Formålet var at fremvise den kontingente karakter af de fremanalyserede rationaliteter inden for klimastyring. Heri blev det diskuteret, at COVID-19-styringen udfordrer disse rationaliteter, da den viser, at en statslig intervention i markedet og i individers rettigheder er mulig, og at styringens legitimitet kan opbygges på et moralsk frem for primært økonomisk fundament. Denne bevidsthed kan udvide forståelsen af statens funktion og styringens kapacitet inden for klimastyring, og af de legitime konsekvenser af krisestyring.

6. REFERENCER

Agrawal, A. 2005. *Environmentality: Technologies of Government and the Making of Subjects*. Durham, England: Duke University Press.

Andersen, H. S. 2020. *Regeringens støttepartier kræver omgående handling – skipper truer med at vælte klimaminister*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://www.berlingske.dk/politik/regeringensstoettepartier-kræver-omgaaende-handling-skipper-truer-med-at>

Andersen, N. Å. 1999. *Diskursive analysestrategier*. København, Danmark: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Andersen, N. Å. 2003. *Borgerens Kontraktliggørelse*. København, Danmark: Hans Reitzels Forlag

Bastian, P. & Jørgensen, K. E. Den globale opvarmnings komplekse styringsudfordring: Iagttagelser af det komplekse styringsfelt på klimaområdet. Frederiksberg, Danmark: Copenhagen Business School.

Bech, G. 2019. *DN: Naturen er fuldstændig glemt i nyt finanslovsudspil*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:
<http://jordbrug.dk/dn-naturen-er-fuldstaendig-glemt-i-nyt-finanslovsudspil/>

Beim, J. H. 2020. *Klimarådet har ét hovedforslag. Og det får halvhjertet modtagelse hos Folketingets største partier*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://politiken.dk/indland/politik/art7696279/Klimar%C3%A5det-har-%C3%A9t-hovedforslag.-Og-det-f%C3%A5r-halvhjertet-modtagelse-hos-Folketingets-st%C3%B8rste-partier>

Betsill, M. M. & Bulkeley, H. 2006. *Cities and the multilevel governance of global climate change*. I: *Global Governance*, 12 (s. 141-159). Boulder, USA: Lynne Rienner Publishers.

Berg, R. K., Eskildsen, J. B., Hoff, J. W., Jacobsen, J. B., Pedersen, O. G., Rasmussen, M. M. B., Stephensen, P. P. & Sørensen, P. B. 2019. *Hvordan kan miljø- og klimahensyn integreres i den økonomiske politik?* København, Danmark: Tidsskriftet Politik.

Bjerre, H. J. & Laustsen, C. B. 2013. *Den nyttige idiot – en introduktion til Slavoj Zizeks samfundsteori*. Frederiksberg, Danmark: Forlaget Samfundslitteratur

Blok, A., Christensen, A. G., Laage-Thomsen, J. & Krarup, T. 2020. *Grønne fællesskaber i byerne: Civilt engagement og medborgerskab i bynatur og grønne områder*. København, Danmark: Friluftsrådet, Skov- og Naturstyrelsen, Stads- og Kommunegartnerforeningen og Skov & Landskab.

Borch, C. 2004. *Foucault, Crime and Power: Problematisations of Crime in the Twentieth Century*. Abingdon-on-Thames, England: Routledge.

Borch, C. 2005. *Kriminalitet og magt – Kriminalitetsopfattelser i det 20. århundrede*. København, Danmark: Forlaget Politisk Revy.

Boykoff, M. T. 2011. *Who Speaks for the Climate? Making Sense of Media Reporting on Climate Change*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

BP. 2020. Tweet d. 2. August 2019. *The first step to reducing your emissions is to know where you stand*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
https://twitter.com/bp_America

Bulkeley, H. & Schroeder, H. 2014. *An Urban Politics of Climate Change: Experimentation and the Governing of Socio-Technical Transition*. Abingdon-on-Thames, England: Routledge.

Bäckstrand, K. 2008. *Accountability of Networked Climate Governance: The Rise of Transnational Climate Partnerships*. I: *Global Environmental Politics* 8 (s. 74-104). Cambridge, USA: MIT Press.

Bäckstrand, K. & Lövbrand, E. 2006. *Planting Trees to Mitigate Climate Change: Contested Discourses of Ecological Modernization, Green Governmentality and Civic Environmentalism*. I: *Global Environmental Politics*, 6. Cambridge, USA: MIT Press.

Concito. 2019. *Ny database skal fremme klimavenlige madvaner*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://concito.dk/nyheder/ny-database-skal-fremme-klimavenlige-madvaner>

COOP. n.d. *Danskernes Klimaaftryk*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://ansvarlighed.coop.dk/hjertesager/klima/danskernes-klimaaftryk/>

COOP. n.d. *Forbyd trykte tilbudsaviser*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
https://ansvarlighed.coop.dk/media/1648/114896_coop_forbyd_trykte_tilbud_ann_266x365_ta.jpg

COOP. n.d. *Klima*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://ansvarlighed.coop.dk/hjertesager/klima/>

COOP. n.d. *Træplantning i Indien*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://ansvarlighed.coop.dk/hjertesager/klima/traeplantning-i-indien/>

COOP. 2019. *Madpyramiden bliver til klimapyramiden*. Hentet d. 28. juli 2020 fra
<https://om.coop.dk/presse/pressemeddelelser.aspx?nyhedid=14149>

Dansk Industri. 2019. *Sammen skaber vi grøn vækst*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

https://www.danskindustri.dk/globalassets/dokumenter-analyser-publikationer-mv/pdf/2030/dis2030-plan2019_b_web.pdf?v=200712

Dansk Industri. 2020. *DI: Høj dansk CO2-afgift vil skade klimaet og gøre Danmark fattigere*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.danskindustri.dk/om-di/kontaktos/presse/arkiv/pressemeddelelser/2020/3/di-hoj-dansk-co2-afgift-vil-skade-klimaet-og-goredanmark-fattigere/>

Dean, Mitchell. 2001. *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. Online: SAGE.

Dean, Mitchell. 2006. *Governmentality – Magt og styring i det moderne samfund*. København, Danmark: Forlaget Sociologi.

Ecogovernmentality. n.d. Fra Wikipedia. Hentet d. 28. Juli 2020 fra:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Ecogovernmentality>

Egekvist, K.S. 2020. *Beregn: så mange feriepenge får du til efteråret*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.tv2east.dk/tv2-oestjylland/beregn-saa-mange-feriepenge-faar-du-til-efteraaret>

Elbæk, U. 2020. *Vi kan lukke ned – har vi modet til at lukke op for et frit, grønt, postkapitalistisk samfund?* Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://pov.international/uffe-elbaek-et-frit-gront-postkapitalistisk/>

Elkjær, Bo. 2020. *Torsdag begyndte nedlukningen af Danmark på grund af coronavirus. Her er, hvad vi ved*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.information.dk/indland/2020/03/torsdag-begyndte-nedlukningen-danmark-paa-grund-coronavirus-ved>

Elliot, B. 2016. *Natural Catastrophe: Climate Change and Neoliberal Governance*. Edinburgh, Skotland: Edinburgh University Press.

Esmark, A., Laustsen, C.B., & Andersen, N.Å. 2005. *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Roskilde, Danmark: Roskilde Universitetsforlag.

ExxonMobil. 2020. Tweet d. 26. juli 2019. *Think it's more efficient to leave your car running when you make a quick stop?* Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://twitter.com/exxonmobil?lang=da%3Flang-%3Dzh-tw>

Finansministeriet. n.d. *Finanslov for finansåret 2020*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://fm.dk/media/17674/fl20a.pdf>

Finansministeriet. 2019. *Aftale om klimalov*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://kefm.dk/media/12965/aftale-om-klimalov-af-6-december-2019.pdf>

Foucault, M. 1963. *Naissance de la Clinique*. Paris, Frankrig: Presses Universitaires de France.

Foucault, M. 1966. *Les mots et les choses*. Paris, Frankrig: Editions Gallimard.

Foucault, M. 1971. *Diskurs og diskontinuitet*. I: P-Madsens Strukturalisme. København, Danmark: Rhodos.

Foucault, M. 1975. *Surveiller et punir*. Paris, Frankrig: Editions Gallimard.

Foucault, M. 1976. *Histoire de la folie à l'âge classique*. Paris, Frankrig: Editions Gallimard.

Foucault, M. 1976. *La volonté de savoir*. Paris, Frankrig: Editions Gallimard.

Foucault, M. 1984. *What is enlightenment?* New York, USA: Pantheon Books.

Strippel, J. & Bulkeley, H. 2013. *Governing the climate: new approaches to rationality, power and politics*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Foucault, M. 2008. *Sikkerhed, territorium, befolkning - Forelæsninger på Collège de France, 1977-1978*. København, Danmark: Hans Reitzels Forlag.

Foucault, M. 2009. *Biopolitikkens Fødsel – Forelæsninger på Collège de France, 1978-1979*. København, Danmark: Hans Reitzels Forlag.

Frederiksen, M., Østergaard, M., Dyhr, P. O. & Skipper, P. 2019. *Forståelsespapir*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

https://www.altinget.dk/misc/Retf%C3%A6rdig%20retning%20for%20Danmark_20-19-06-25_endelig.pdf

Greenpeace Danmark. 2019. *Ny Regering med ambitiøse klimamål giver fornyet håb for klimaet*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://www.greenpeace.org/denmark/vi-arbejder-med/klima/ny-regering-med-ambitioese-klimamaal-giver-fornyet-haab-for-klimaet/>

Hagel, H. 2020. *Forrykt at betale selskaber for halvtomme fly*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.greenpeace.org/denmark/div/forrykt-at-betale-selskaber-for-halvtomme-fly/>

Hannestad, A. 2019. *Ny rapport advarer: Kloden har kurs mod næsten 4 graders opvarmning*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://politiken.dk/klima/art7517116/Kloden-har-kurs-mod-n%C3%A6sten-4-graders-opvarmning>

Hansen, J.L. 2019. *Nyt studie: Kul, olie og gas skal udfases her og nu hvis vi skal nå Paris-målene*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.information.dk/udland/2019/01/nyt-studie-kul-olie-gasud-fases-naa-paris-maalene>

Hansen, J.R. 2020. *Knap var regeringens energiøer præsenteret før danske pensionspenge meldte sig klar til at finansiere og opføre det storstilede projekt*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.berling-ske.dk/virksomheder/knap-var-regeringens-energieer-praesenteret-foer-danske>

Hansen, L. G., Dalgaard, C. L. & Tranæs, T. 2019. *Økonomi og Miljø*. Horsens, Danmark: Det Økonomiske Råd.

Hansen, O.B. 2020. *Ny måling – socialdemokraterne står til den største opbakning siden 90'erne*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.dr.dk/nyheder/politik/ny-maaling-socialdemokratiet-staar-til-den-stoerste-opbakning-siden-90erne>

Hoff, J. V. & Strobel, B. W. 2013. *A Municipal Climate Revolution? The Shaping of Municipal Climate Change Policies*. I *Journal of Transdisciplinary Environmental Studies*, 12 (s. 4-12). Online: The Journal of Transdisciplinary Environmental Studies (TES).

Hoff, J. W., Gausset, Q. & Lex, S. W. 2019. *The Role of Non-State Actors in the Green Transition: Building a Sustainable Future*. Abingdon-on-Thames, England: Routledge.

Jacobsen, J. 2020. *Slavoj Zizeks brutal dark formula to save the world*. Hentet d. 28. juli 2020 fra: <https://www.haaretz.com/world-news/.premium.MAGAZINE-slavoj-zizek-s-brutal-dark-formula-to-save-the-world-1.8898051>

Jensen, A. F. n.d. *Foucault: Governmentalité*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.filosoffen.dk/artikler/artikler-noter-taler-foredrag/filosofi-og-filosofihistorie/filosofi-historie/strukturalisme/foucault/foucault-gouvernementalite/>

Jensen, A. F. 2005. *Mellem ting: Foucaults filosofi*. Frederiksberg, Danmark: Det lille forlag.

Jensen, T. 2019. *Østergaard til Frederiksen: Det meste af forståelsespapiret kan gennemføres i dette folketingsår*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://www.dr.dk/nyheder/politik/oestergaard-til-frederiksen-det-meste-af-forstaaelsespapiret-kan-gennemfoeres-i>

Jensen, T. K. 2019. *Østergaard til Frederiksen: "Det meste af forståelsespapiret kan gennemføres i dette folketingsår"*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.dr.dk/nyheder/politik/oestergaard-til-frederiksen-det-meste-af-forstaaelsespapiret-kan-gennemfoeres-i>

Kern-Jespersen, R. 2019. *Har vi virkelig kun kappet fem procent af vores CO2 udledning siden 1990?* Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.mm.dk/tjekdet/artikel/har-vi-virkelig-kun-kappet-fem-procent-af-vores-co2-udledning-siden-1990>

Klein, N. 2020. *On Fire: The Burning Case for a Green New Deal*. London, England: Penguin.

Klimarådet. 2018. *Status for Danmarks klimamålsætninger og – forpligtelser 2018*. København, Danmark: Klimarådet.

Klimarådet. 2020. *Kendte veje og nye spor til 70 procents reduktion*. København, Danmark: Klimarådet.

Klimarådet. 2020. *Ny rapport om vejen til 70-procent reduktionssmålet i 2030*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.klimaraadet.dk/da/nyheder/klimaraadet-ny-rapport-om-vejen-til-70-procentsmaalet-i-2030>

Kommunernes Landsforening. n.d. *KL's udspil: Kommunernes CO2-reduktion*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.kl.dk/tema/klima/kl-udspil-kommunernes-co2-reduktion/>

Kommunernes Landsforening. 2019. *Klimatilpasning for fremtiden*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.kl.dk/media/22562/klimatilpasning-for-fremtiden-vand-fra-alle-sider.pdf>

Kommunernes Landsforening. 2020. *CO2-reduktion i Kommunerne*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.kl.dk/media/22644/co2-reduktion-i-kommunerne.pdf>

Korsgaard, K. & Thomsen, P. 2019. *Aftale: Her er de 18 sider, der gør Mette Frederiksen til Statsminister*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://www.altinget.dk/by/artikel/aftale-her-er-de-18-sider-der-goer-mette-frederiksen-til-statsminister>

Kristen, J. E & Schmidt, L.H. 1986. *Lys, luft og renlighed – den moderne socialhygiejnes fødsel*. København, Danmark: Akademisk Forlag.

Kølster, P. & Holmbeck, P. 2010. *Økologisk landsforening: Sådan fordobler vi økologi i Danmark*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.altinget.dk/foedevarer/artikel/oekologisk-landsforening-saadan-fordobler-vi-oekologi-i-danmark>

Landbrug & Fødevarer. n.d. *Klimaneutral 2050*. København, Danmark: Landbrug og Fødevarer.

Landbrug & Fødevarer. n.d. *Vores vision: et klimaneutralt dansk fødevarerhverv i 2050*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://lf.dk/viden-om/klima/vores-vision>

Landbrug & Fødevarer. 2019. *Danske fødevarer skal være klimaneutrale i 2050*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://lf.dk/aktuelt/nyheder/2019/marts/pressemeddelelse-klimaneutral-2050>

Landbrug & Fødevarer. 2019. *Afgørende med klimalov der går hånd i hånd med konkurrenceevnen*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://lf.dk/for-medlemmer/lf-business/2019/23-19/lf-afgoerende-med-klimalov-der-gaar-haand-i-haand-med-konkurrenceevnen>

Lassen, K. 2019. *Det skal være 50 øre dyrere at glemme bæreposen*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://finans.dk/artikel/ECE11569275/Det-skal-v%C3%A6re-50-%C3%B8re-dyrere-at-glemme-b%C3%A6reposen/?ctxref=ext>

Lawrence, F., Pegg, D. & Evans, R. 2019. *How vested interest tried to turn the world against climate science*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.theguardian.com/environment/2019/oct/10/vested-interests-public-against-climate-science-fossil-fuel-lobby>

Leonardi, E. 2012. *Biopolitics of climate change: Carbon commodities, Environmental profanations and the lost innocence of use-value*. Ontario, USA: School of Graduate and Postdoctoral Studies, University of Western Ontario.

Lorenzini, D. 2018. Governmentality, subjectivity and the neoliberal form of life. I: *Journal for cultural research* (s. 154-166). Lancaster, England: Journal for cultural research.

Lauritzen, D. B. 2019. *Efter intern uro: Kritik Jensen fortryder offentlig kritik af Lars Løkke*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.altinget.dk/artikel/efter-intern-uro-kristian-jensen-fortryder-offentlig-kritik-af-loekke>

Lovell, H. C. & Liverman, D. 2010. *Understanding Carbon Offset Technologies*. I: *New Political Economy* 15 (s. 255-273). Abingdon-on-Thames, England: Routledge.

Lund, A. A. 2013. *Forståelse af klimaforandringer I fortid og nutid*. Aalborg, Danmark: Aalborg Universitet.

Lykkeberg, R. 2019. *Det røde Danmark vinder det grønne valg, nu kommer det svære: at vinde i virkeligheden*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://www.information.dk/indland/leder/2019/06/rune-lykkeberg-roede-danmark-vinder-groenne-valg-kommer-svaere-vinde-virkeligheden>

Lövbrand, E. & Stripple, J. 2011. *Making Climate Change Governable: Accounting for Carbon as Sinks, Credits and Personal Budgets*. I: *Critical Policy Studies* 5 (s. 187-200): Abingdon-on-Thames, England: Routledge.

Lövbrand, E. & Stripple, J. 2013. *Bringing governmentality to the study of global climate governance*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Lønstrup, K.F. 2020. *Hjælpepakker for milliarder: få overblik over alle initiativerne*. Hentet d. 28. juli fra:

<https://www.altinget.dk/artikel/hjaelpepakker-for-milliarder-faa-overblik-over-alle-initiativerne>

MacNeil, R. 2017. *Neoliberalism and Climate Policy in the United States*. Abingdon-on-Thames, England: Routledge

Microsoft Danmark. 2019. *Microsoft vil være CO2-negativ i 2030*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://news.microsoft.com/da-dk/2020/01/16/microsoft-vil-vaere-co2-negativ-i-2030/>

Malling, L. H & Sørensen, R. S. 2019. *Antropocæn Politik: Opgøret med den politiske doktrin*. Frederiksberg, Danmark: Copenhagen Business School.

Nepper-Christensen, S. 2018. *Alternativet fanget i feriehykleri: - Jeg har fløjet for meget*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://ekstrabladet.dk/nyheder/politik/danskpolitik/alternativet-fanget-i-feriehykleri-jeg-har-floejet-for-meget/7364897>

Nielsen, E.F.M., & Stephensen, E.K. 2020. *Se om du også får 1000 skattefrie kroner af staten her*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.tv2ostjylland.dk/tv2dk/se-om-du-ogsaa-faar-1000-skattefrie-kroner-af-staten-her>

Nielsen, J. S. 2016. *Skibe og fly må forurene, alt det de vil*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.information.dk/udland/2016/05/skibe-fly-maa-forurene>

Nielsen, J. S. 2020. *Økonomer: Klimaomstilling bliver mirakuløst billig på lang sigt*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.information.dk/indland/2020/02/oekonomer-klimaomstillingen-miraku-loest-billig-paa-lang-sigt>

Nordqvist, R. 2019. *Blog: Hvor længe vil vi acceptere at en markedsorienteret tilgang skal bestemme vores børns fremtid?* Hentet d 28. juli 2020 fra:

<https://nyheder.tv2.dk/politik/2019-01-08-blog-hvor-laenge-vil-vi-acceptere-at-en-markedsorienteret-tilgang-skal-bestemme>

Nordqvist, R. 2019. *Forstår 'forståelsespapiret' klimakrisens omfang?* Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://www.altinget.dk/energi/artikel/alternativet-forstaar-forstaaelsespapiret-klimakrisens-omfang>

Nyvold, M. 2018. *Sådan ser dit liv ud i en fem grader varmere fremtid.* Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://www.zetland.dk/historie/sOPVXmIK-aOMNamWw-638d6>

Obereke, C. 2007. *Global Justice and Neoliberal Environmental Governance.* Abingdon-on-Thames, England: Routledge.

Okereke, C., Bulkeley, H. & Schroeder, H. 2009. *Conceptualizing climate governance beyond the International regime.* I: *Global Environmental Politics* 9 (s. 58-78). Cambridge, USA: MIT Press.

Olsen, T. L. 2020. *Bliv klogere på CO2 fangst: Det mest effektive værktøj i klimakampen på kort sigt.* Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.dr.dk/nyheder/indland/bliv-klogere-paa-co2-fangst-det-mest-effektive-vaerktoej-i-klimakampen-paa-kort-sigt>

PA Media. 2020. *There is such a thing as society, Johnson says from Bunker.* Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.theguardian.com/politics/2020/mar/29/20000-nhs-staff-return-to-service-johnson-says-from-coronavirus-isolation>

Paterson, M. & Stripple, J. 2010. *My space: governing individuals' carbon emissions.* I: *Environmental and Planning D: Society and Space* vol. 28 (s. 341-362). Online: Society & Space.

Pagh-Schlegel, P. 2020. *Søren Brostrøm om grænselukning: det er en politisk beslutning.* Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.altinget.dk/artikel/soeren-brostroem-om-graenselukning-det-er-en-politisk-beslutning>

Perregaard, M.S & Hansen, S.E. 2020. *Overblik: Her er hovedpunkterne i klimarådets anbefalinger til politikerne.* Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.altinget.dk/artikel/overblik-her-er-hovedpunkterne-i-klimaraadets-anbefalinger-til-politikerne>

Peters, G. 2020. *Topforsker med optimistisk håb i mørket: Hvis vi spiller kortene rigtigt, kan corona-krisen vende klimakrisen.* Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://videnskab.dk/kultur-samfund/topforsker-med-optimistisk-haab-i-moerket-hvis-vi-spiller-kortene-rigtigt-kan-corona>

Regeringen. 2019. *Danmarks Grønne Fremtidsfond*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://www.rege-ringen.dk/nyheder/2019/fl20-danmarks-groenne-fremtidsfond/>

Regeringen. 2019. *Her er formændene for Regeringens klimapartnerskaber*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://www.regeringen.dk/nyheder/2019/her-er-formaendene-for-regeringens-klimapartnerska-ber/>

Regeringens klimapartnerskaber. 2019. *Kommissorium for klimapartnerskaber*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://em.dk/media/13420/klimapartnerskaber-kommissorium.pdf>

Regeringens klimapartnerskaber – landtransport. 2020. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://kefm.dk/-media/13021/klimapartnerskabsrapport-landtransport-rapport.pdf>

Rasmussen, J. E. 2019. *Overraskende udspil: SAS vil have klimaafgift på flybilletter*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://finans.dk/erhverv/ECE11665389/overraskende-udspil-sas-vil-have-klimaafgift-paa-flybilletter/?ctxref=ext>

Rasmussen, J.E. 2020. *Flyelskaber efter hjælpepakke: nu tror vi på en fremtid for dansk luftfart*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://finans.dk/erhverv/ECE12020477/flyelskab-efter-hjaelpepakke-nu-tror-vi-paa-en-fremtid-for-dansk-luftfart/?ctxref=ext>

Richardson, K. 2019. *Fremtiden starter I dag*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://www.ber-lingske.dk/kronikker/fremtiden-startet-i-dag>

Richardson, K. 2020. *Klimaet er ikke samfundets største udfordring*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://www.altinget.dk/energi/artikel/professor-klimaet-er-ikke-samfundets-stoerste-udfordring>

Ritzau. 2019a. *"hvis alle levede som i Danmark, skulle vi have fire jordkloder": Resten af året er der overtræk på klodens ressourcer*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:
<https://politiken.dk/-klima/art7313163/Resten-af-%C3%A5ret-er-der-overtr%C3%A6k-p%C3%A5-klodens-ressourcer>

Ritzau. 2019b. *Mette Frederiksen: Klimaomstilling må ikke skade sammenhængskraften*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:
<https://www.berlingske.dk/politik/mette-f-klimaomstilling-maa-ikke-skade-sammenhaengskraften>

Ritzau. 2020a. *Der skal ikke spilles hasard med danske produktionsarbejdspladser*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/der-skal-ikke-spilles-hasard-med-danske-produktions-arbejdspladser?publisherId=90398&releaseId=13589641>

Ritzau. 2020c. *Vismænd vil sænke afgift på strøm for at genoprette økonomien*. Hentet d. 28. juli fra:

<https://finans.dk/okonomi/ECE12072937/vismaend-vil-saenke-afgift-paa-stroem-for-at-genoprette-oekonomien/?ctxref=ext>

Roberts, S. 2020. *You can help break the chain of transmission*. Hentet d. 28. juli fra:

<https://www.nytimes.com/2020/03/19/health/coronavirus-distancing-transmission.html>

Roeck, F. D. & Deros, M. 2019. *On Foucault and foreign policy: the merits of governmentality for the study of EU external relations*. I: *European Politics and Society*, 20 (s. 245-259). London, England: Taylor and Francis Ltd.

Rose, N., Valverde, M. & O'Malley, P. 2009. *Governmentality*. I: *Annual Review of Law and Social Science*. Sydney, Australien: Sydney Law School.

Rud, S., Sommer, M. & Jensen, C.B. 2020. *Top 10: Her er de største ansøgere til lønkompensation*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.dr.dk/nyheder/penge/top-10-her-er-de-stoerste-ansoegere-til-loenkompensation>

Scavenius, T. 2017. *The Issue of No Moral Agency in Climate Change*. I: *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 30 (s. 225-240). Online: Springer.

Scavenius, T. 2018. *Climate Change and Moral Excuse: The Difficulty of Assigning Responsibility to Individuals*. I: *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 31 (s. 1-15). Online: Springer.

Scavenius, T. & Lindberg, M. R., 2016. *Klimaresiliens: Fra handlingsunderskud til institutions-opbygning*. I *Slagmark – tidsskriftet for idéhistorie*, 73 (s. 141-156). Aarhus, Danmark: Forlaget Slagmark.

Scavenius, T. & Lindberg, M.R. 2018. *The Double Gap between Climate Values and Action*. I: *Institutional Capacity for Climate Change Response: A New Approach to Climate Politics*, første udgave. Abingdon-on-Thames, England: Routledge.

Scavenius, T. & Rayner, S. 2017. *Institutional capacity for climate change response: A new approach to climate politics*. Abingdon-on-Thames, England: Routledge.

Secher, M. 2020. *To grafer der viser hvorfor det giver mening at aflyse alle større arrangementer*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.tv2ostjylland.dk/tv2dk/grafer-viser-hvorfor-det-giver-mening-a-flyse-alle-stoerre-arrangementer>

Sektorkøreplan for energi og forsyningssektorens bidrag til 70 %-målsætningen. 2020. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

https://kefm.dk/media/12998/klimapartnerskab_energi_og-forsyning_i_maal_med_den_gronne_omstilling_2030.pdf

Skjoldager, M., Arnfred, C.E. & Sebastian, S.K. 2020a. *Klimakompensation er en ny form for kolonialisme*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://politiken.dk/indland/art7594908/»Klimakompensation-er-en-ny-form-for-kolonialisme«>

Skjoldager, M., Arnfred, C.E. & Sebastian, S.K. 2020b. *Danmark har brugt 1,4 milliarder på tvivlsom klimakompensation*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://politiken.dk/indland/art7642828/Danmark-har-brugt-14-milliarder-pa-tvivlsom-klimakompensation>

Skott, S. 2019. *Klimaforsker: 3 ting der batter noget hvis du vil ændre dit eget klimaaftryk*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.dr.dk/nyheder/indland/klimaforsker-3-ting-batter-noget-hvis-du-vil-aendre-dit-eget-klimaaftryk>

Socialdemokratiet, Radikale Venstre, SF & Enhedslisten. n.d. *Forståelsespapir: Retfærdig retning for Danmark*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:

https://www.altinget.dk/misc/Retfærdig%20retning%20for-%20Danmark_2019-06-25_ENDELIG.pdf

Statsministeriet. 2019. *Regeringens klimapartnerskaber*. Hentet d. 28. juli 2020 fra: https://www.stm.dk/_p_14887.html

Statsministeriet. 2020. *Pressemøde om COVID-19 den 11. marts 2020*. Hentet d. 28. juli 2020 fra: https://www.stm.dk/_p_14920.html

Steenberg, A. 2019. *Radikale: Reel CO2 reduktion kræver ny registreringsafgift*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.altinget.dk/transport/artikel/radikale-reel-co2-reduktion-kraever-ny-registreringsafgift>

Srnicek, N. & Williams, A. 2015. *Inventing the Future: Post capitalism and a world without work*. Online: Verso.

Svansø, V. & Holm, T. 2020. *En fredag aften satte Folketinget et "meget ambitiøst" klimamål – det kan betyde skrotning af fyret, elbil i garagen og flere højspændingsmaster*. Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://www.berlingske.dk/business/en-fredag-aften-satte-folketinget-et-meget-ambitioest-klima-maal-det-kan>

Sørensen, P. B. 2019. *Økonomi og Miljø: Er grøn vækst mulig?* København, Danmark: Carlsberg-fonden.

Taylor, M. & Watts, J. 2019. *Revealed: 20 firms behind a third of all carbon emissions*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.theguardian.com/environment/2019/oct/09/revealed-20-firms-third-carbon-emissions>

Therkelsen, C. 2020. *Gratis færgebilletter i juli: det kommer som sendt fra himlen*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://www.tv2ostjylland.dk/samsoe/gratis-faergebilletter-i-juli-det-kommer-som-sendt-fra-himlen>

Thobo-Carlsen, Jesper. 2020. *Nu er også borgerlige regeringer blevet glade for den før så udsældte stat*. Hentet d. 28. juli 2020 fra:

<https://politiken.dk/udland/art7846045/Nu-er-ogs%C3%A5-borgerlige-og-nationalister-blevet-glade-for-den-store-st%C3%A6rke-stat>

Villadsen, K. 2004. *Det sociale arbejdes genealogi – kampen om at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København, Danmark: Hans Reitzels Forlag.

Villadsen, K. 2006. *Forord til den danske udgave*. I: Governmentality – magt og styring i det moderne samfund, Dean, M. 2006 (s. 9-25). København, Danmark: Forlaget sociologi.

Villadsen, K. 2010. *Civilsamfundet I det foucaultske blik: Magtens relæ eller magtkritikkens base*. I: Dansk Sociologi, 21 (s. 7-31). København, Danmark: Dansk Sociologi.

Villadsen, K. 2017. *Michel Foucaults diskursanalyse*. I: Kvalitativ analyse: Syv traditioner (s. 297-319). København, Danmark: Hans Reitzels Forlag

Øyen, M. 2020. *Et år efter klimavalget: har det været et fjumreår, eller har vi set et nybrud?* Hentet d. 28. juni 2020 fra:

<https://www.altinget.dk/artikel/et-aar-efter-klimavalget-har-det-vaeret-et-fjumreaar-eller-har-vi-set-et-nybrud>